

ERDÉLY MAGYARSÁG

IX. ÉVFOLYAM

1998. JANUÁR,
FEBRUÁR, MÁRCIUS

„Bozgor”

Börtönvilág
Romániában

Ember az országút
szélén

A Szekuritáte
levéltárából: eddig
kiadatlan
dokumentumok

33

1940 július 27-én Molotov magához kérte Davescut, Románia moszkvai nagykövetét és 24 órát adott, hogy Románia kivonuljon Besszarábiából. Románia félelmében, hogy hasonló lépésre kényszerítik Erdély vonatkozásában, Németország és Olaszország döntőbíráskodását kérte. Az „eredmény”: a második bécsi döntés augusztus 30-án, azaz Észak-Erdély 44 000 km²-nek átadása Magyarország javára.

1990 óta, miután először lehetett a besszarábiai kérdéstről nyíltan beszélni, a román politikusok többsége elismeri, hogy a besszarábiai és az erdélyi kérdés összefügg...

Ami Besszarábia jövőjét illeti, az elképzelések (Moldáviában és Romániában) számosak. Vannak közös motívumok, például az „egy nemzet, két ország” definíció, de vannak különbözőségek is:

1. Egyesül a két-térszakított Moldova. (a. Független államként; b. Románia részeként; c. Románia részeként, de egy föderatív államban.)
2. Romániában sokan feltételezik: az egyesülés esetében számos nehézséggel kell számolni, mint a lakosság alacsony civilizációs igénye, a román nemzettudat hiánya vagy zavara, a nemzetiségek ellenséges magatartása.
3. Románia bekebelezi Észak-Bukovinát és Besszarábiát. Ez esetben számolnia kell egy: a. orosz–román; b. ukrán–román; c. magyar–román konfliktussal.

Amiért ezidáig mérsékelt érdeklődést mutatnak Romániában *bívatulisan* az iránt, hogy Besszarábia visszatérjen Romániához, világos okokkal magyarázandó:

A Moldáviával megnövekedett Romániában kb. másfél millióval megnőne a nemzeti kisebbségek száma, és ez az ország kereteit szétfeszítő veszélyforrás lehet.

Románia határainak megváltoztatása keleten – akár népszavazással, akár nemzetközi döntéssel, akár fegyveres úton – példa lehet egyéb határmódosításra, például a magyar–román határ viszonylatában is.

1990 februárjában az első szabad romániai választások előtt Bécsben a Páneurópai Unió égi-

sze alatt összeült néhány tucat erdélyi, magyarok, románok, zsidók, örmények Magyarországról, Romániából, Németországból, Ausztriából, Svédországból, hogy megalakítsa az erdélyiek pártját, hogy egy esetleges hazatérés esetében a román parlamentbe bekerülve képviselhessék a közös szülőföld, Erdély érdekeit.

A cél ez volt, ezzel mindenki tisztában volt, mégis alig-alig lehetett elérni, hogy ez valamilyen formában a párt alapszabályzatába is bekerüljön.

Akkor, a jelen lévők, akik között ott volt Iuliu Maniu egyik rokona is, meg kellett állapítsák, hogy – elsősorban a románok számára – Erdély közigazgatási, vagy állami autonómiájával, önállóságával, a föderációval még korai foglalkozni – egy

szóval: hiába él bennük a regionalizmus valamiképp, mindez történelmi múlt számukra.

Erdély autonómiája az 1863/64-es országgyűlésükön, valamint 1867–1914 között a románság részéről, kizárólag mint az

erdélyi–magyarországi unióval való szembenállás merült fel, a Monarchia federalizálása – Nagy-Ausztria, benne egy föderatív államformájú Erdéllyel – ld. az erdélyi románok vezetőit, Popoviciot, Vaida-Voevodot és Maniut – úgyszintén.

Említett erdélyi román politikusok megköszönlve a regáti román hatalmat 1920 után, újból felevenítették Erdély autonómiáját. 1945-ben pedig a kommunistává lett bukaresti hatalomtól szerettek volna minél távolabb kerülni, minél lazábbra fogni a kapcsolatokat.

Bár bűvópatakként – még az erdélyi románság körében is, bár egyre halványodva – az erdélyi gondolat, a függetlenség gondolata évtizedeken keresztül jelen volt, nem tudott sodró folyamattá növekedni.

Annál érdekesebb, hogy néhány hete épp egy bukaresti hetilap, a *Capital* vetette fel a kérdést egy közvélemény-kutatás keretében. Jól ismertek, hogy a közvéleménykutatások mennyire tükrözik egy társadalom egészének véleményét. S hacsak nem egy újabb kártya kijátszásáról van szó, a *magyar után, az erdélyi kártyáról*, nem kis érdeklődéssel várjuk mi, erdélyiek a Kishazában és a Nagyhazában, lesz-e, s vajon mi lesz a folytatás?

AZ ERDÉLYI ÉS A BESSZARÁBIAI KÉRDÉS

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1353. (1998) sz. ajánlása a kisebbségek részvételéről a felsőoktatásban

(A Közgyűlés a szöveget 1998. január 27-én fogadta el)

1. A közgyűlés meggyőződése szerint a kisebbségeknek képesnek kell lenniük kifejezni identitásukat és fejleszteni oktatásukat, kultúrájukat, nyelvüket és hagyományait, és az államoknak meg kell tenni minden szükséges intézkedést e cél érdekében. Ezen túlmenően, ez az egyetlen lehetőség, amellyel Európa képes lesz megőrizni gazdag kulturális sokszínűségét.

2. Az oktatáshoz való jog alapvető emberi jog, annak minden szintjén való részvételt az Európai Kulturális Egyezményt aláíró állam minden állandó lakosának biztosítani kell.

3. Jelenleg nem ez a helyzet, mivel a nemzeti kisebbségekhez tartozók gyakran alulreprezentáltak a felsőoktatásban. A taníttatás költségei, a képesítés elismerésének problémái, a megfelelő általános és középfokú oktatás hiánya és, egyes esetekben, a politikai ellenállás hozza létre ezt a helyzetet.

4. Egyes tudományos munkák szerint (...) a kisebbségek szociális és gazdasági helyzete nagyon gyakran szintén akadálya a felsőoktatásban való részvételnek. Ez különösen igaz a romák/cigányok esetében.

5. A kisebbségek felsőoktatásban való részvételének statisztikai adatai számos európai országban és különböző okokból nagyon hiányosak.

6. Ezért a közgyűlés javasolja, hogy a Miniszterek Tanácsa kérje fel az Európai Kulturális Egyezményt aláíró államok kormányait, vegyék figyelembe nemzeti oktatási politikájuk kialakításánál a következő elveket:

I. a kormányoknak el kell tekinteniük a hivatalos nyelv kizárólagos használatának előírásától, és tartózkodniuk kell olyan po-

litika megvalósításától, mely a nemzeti kisebbségek asszimilációját célozza a többségi kultúrába;

II. a nyelvi kisebbséghez tartozó személyeknek lehetősége kell hogy legyen az anyanyelven folyó közoktatás megfelelő típusaiban és szintjein való részvételhez a felsőoktatásra való felkészítés céljából;

III. minden állampolgárnak lehetőséget kell kapnia arra, hogy tanulhassa saját nyelvét és kultúráját általában és az egyetemi szinten is; a kisebbségi csoportokhoz tartozó személyeket bátorítani kell a felsőoktatásban való részvételre mind saját országukban, mind külföldön; a képesítés kölcsönös elismerését támogatni kell, különösen a szomszédos országokban;

IV. a kormányoknak el kell ismerniük a felsőoktatási tevékenységben való részvétel és erre a célra intézmények alapításának alapvető szabadságjogát; ezen intézményeket hivatalosan támogatni kell, amennyiben kielégítő minőségi szintet értek el (...), a nyelv nem lehet szempont az intézmények vagy képesítések elismerésekor;

V. a felsőoktatási intézményeknek ki kell dolgozniuk a kisebbségek bekapcsolásának előmozdítására tervezett előkészítő programokat, például a középfokú oktatási intézményekkel való szorosabb együttműködéssel;

VI. a kisebbségi csoportokból érkező hallgatóknak lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a felsőoktatásba való belépéshez szükséges felvételi vizsgáikat anyanyelvükön tegyék le;

VII. kedvezmények rendszere, melyeket a felvételi vizsgák során nyelvi alapon adnak, ez a nyelvi kisebbségekhez tartozó szemé-

lyek bátorítása eszközének tekinthető;

VIII. kisebbségi csoportokhoz tartozó fiataloknak egyenlő lehetőségeket kell biztosítani ahhoz, hogy szakoktatásban részesüljenek az általános alapfokú oktatást követően, és hogy részt vehessenek az oktatás minden szintjén, akár anyanyelvükön, akár nem, bármely további pénzügyi korlátozás nélkül;

IX. a kisebbségi nyelvek és kultúrák különleges tanfolyamait bele kell foglalni a tanárképző intézmények tanterveibe;

X. új információs és kommunikációs technológiákat kell bevezetni, mivel ezek jól szolgálják a kisebbségi csoportok és a földrajzilag elzárt területek diákjainak oktatását;

XI. a kisebbségek hozzáférését a felsőoktatáshoz a diákok által önkéntesen adott információk alapján kell figyelemmel kísérni, összhangban az adatvédelmi elvekkel.

7. A közgyűlés úgyszintén javasolja, hogy a Miniszteri Bizottság:

I. biztosítsa szakértők közreműködését, továbbá kísérleti projektek megvalósítását azon államok kormányai és egyetemei számára, melyekben a kisebbségek – nehézségeket tapasztalnak a felsőoktatásba való bekapcsolódásban;

II. támogassa intézményesített tényfeltáró tanulmányok kidolgozását, amelyek témája az európai kisebbségek a felsőfokú oktatásban;

III. vegye fontolóra a Kulturális Együttműködés Tanácsa által 1998. január 22-én jóváhagyott, a felsőoktatáshoz való hozzáférésről szóló ajánlás-tervezet elfogadását.

Független szemle

A határainkon túli magyarok fóruma

Alapító főszerkesztő: Köteles Pál

VIII. évfolyam 33. szám

1998. január, február, március

Megjelenik: negyedévenként

Kiadja Az Erdélyi Magyarokért Alapítvány

**Az Erdélyi Magyarokért Alapítvány
és az Erdélyi Magyarok c. folyóirat
szerkesztőségének címe:**

1116 Budapest Sopron utca 64. II. em.

Telefon: 206-1040; 206-2048

Fax: 206-2115

Felelős kiadó: ATZÉL FERENC

Szerkesztőbizottság: – elnök: Pösze Lajos
– tagok: Beke György, Botlik József, Gidai
Erzsébet, Lipcsey Ildikó, Pomogáts Béla
Titkár: Atzél Ferenc

Felkért főszerkesztő: Lipcsey Ildikó

HU ISSN 0865-6819

Tipográfia, formakészítés:

CoGra!, Budapest (Tel.: 368-4708)

Készült a POSSUM Lap- és Könyvkiadó gondozásában

Felelős vezető: Vármagy László (Tel.: 06-20-345-318)

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG

ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK

VISELIK A FELELŐSSÉGET.

A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA

AZ ÍRÁSOK SZELLEMEIT ÉS TARTALMÁT

NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.

Előfizethető az alapítvány címén

(1116 Budapest, Sopron u.64.).

Előfizetési díj – belföldre: 1000.-Ft./év; kül-

földre 20 USD légipostai díjjal együtt

(Kérésre (akár üzennetörgzítőnkön keresztül is) befizetési csekket küldünk. A folyóirat támogatására küldött befizetésekről – kérésre – (APEH) igazolást állítunk ki, mely összeggel támogatónk a befizetés évében adóalapjukat csökkenthetik.)

Külföldi képviselőink címjegyzékét a 48. oldalon közöljük (lásd még keretes írásunkat alul)

Lapunk megvásárolható AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGÉRT ALAPÍTVÁNY-nál (1116 Budapest, Sopron út 64. Tel.: 206-1040; Fax: 206-2115), a PÜSKI KÖNYVESHAZ-ban (1013 Budapest, Krisztina krt. 26.), valamint a CUSTOS – ZÖLD KÖNYVESBOLT-ban, 1024 Budapest, Margit krt. 7.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1998. JÚNIUSÁBAN
JELENIK MEG**

TARTALOM

- L. I.: Az erdélyi és a besszarábiai kérdés
- Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1353. (1998) sz. ajánlása
- Szomorú dokumentumfilm

VALÓSÁG-MÉRLEG

- Katona Ádám: Nyílt levél a román és a magyar elnöknek 2
- Szász István: „Bozgor” (vagy hazátlan) 4
- Fodor Sándor: Valójában – mit is várunk? 5
- Obál Ferenc: Egyetemek létesítéséről, működésük hatásossá tételéről 6
- Kovács Miklós: Székelyudvarhely kiált – segítsetek, segítsetek..... 8
- A Román Görög Katolikus Egyház Előljáróhoz 9

MÚHELY

- Szesztay Ádám: A sztálini és hruscsovi nemzetiség-politika változásai térségünkben 10
- Beke György: Egy „elcsitíthatatlan magyar” republikánus 12

ERDÉLYI SZÉPMÍVESSÉG

- Wass Albert: Ember az országút szélén 15

BÖRTÖNVILÁG ROMÁNIÁBAN

- Lipcsey Ildikó: A romániai népbíróságok működése (1.) 19
- Ungváry Sándor: Börtönnapló 24
- Páskándi Géza: Az árnyékfejtők 27
- Virgil Ierunca: A pitești szigetecsoport 30
- Belu Zilber: A koronatanú emlékei börtöntársairól 32
- 3 dokumentum a Szekuritáte levéltárából: Márton Áron antidemokratikus tevékenysége ... 33
- Hangulatljelentések 34
- Szigorúan titkos! 36

FIGYELŐ

- Király Károly: Politikai koncepciók perek RMDSZ rábólintással 37
- Zsigmond Győző: Három kismacska kettő közülük kommunista 39
- Rózsás János: Gulag lexikon 40
- Ádám Sándor: 77 év után 42
- Katona Szabó István: Román földtörvény-módosítás kérdőjelekkel 43
- Fehér István: A beszélgetés gyötrelmei 45

POSTABONTÁS

- Czírják atya levele 46

**A lapot Csizmadia Attila linómetszetei
illusztrálják**

Nyílt levél a román és a magyar elnöknek

Emil Constantinescu, Románia elnöke és Göncz Árpád a Magyar Köztársaság elnöke számára

Tisztelt Elnök urak!

A romániai magyar nemzeti közösség érdekvédelmi és közképviselési szövetsége, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség keresztény-nemzeti platformjának, az Erdélyi Magyar Kezdeményezésnek elnökeként tisztelettel üdvözlöm mindkettőjüket budapesti találkozásuk alkalmából.

Öszinte szívvel kívánom, hogy tanácskozásuk erősítse a Duna-medencei népek és országok óhajtott békés együttműködését.

Sajnálatos tény, hogy nemzeteink múltját, a magyar és a román nemzet közös múltját századunkban is rengeteg ellentét, ellenségeskedés terhelte.

Ismeretes, hogy Magyarország és Románia egymással szembenálló katonai szövetségben fejezte be mindkét világháborút. A magyar nemzet XX. századi sorsfordulatai, a trianoni, a bécsi, a párizsi békediktátumok és áldatlan következményeik, valamint a félszáz esztendeje történt kommunista hatalomátvétel, illetve az 56-os forradalmat követő kommunista restauráció történelmi tanulságul szolgálhatnak számunkra, magyarok számára, sőt tanulságul szolgálhatnak a román nemzet számára is: a különböző ideológiájú nagyhatalmak érdekeinek érvényesítése vagy kiszolgálása térségünkben, népeink között mindenkor csupán ideig-óráig tartó látszatbékességet teremt.

Soha sem szabad megismétlődniük a közelebbi múltunkból emlékezetes ártestvéri farizeus ölekezési jeleneteknek sem, Kádár János, Grósz Károly meg Nicolae Ceaușescu álságos „örök barátság” nyilatkozatásainak!

Nem feledhetjük, hogy „örök testvéri barátság” nyilatkozataik idején a bukaresti hatalom példátlan cinizmussal meggyötörte, eltaposta szülőföldjén a romániai magyarságot.

Ideje hát, hogy ne csak a majdani XXI. századi nyugati-, középső- meg keleti-régiók „közös Európájának” elvárásait kövessük, hanem a magyar-román közös nemzeti érdekeket felismerve, erőnk és lehetőségeink szerint, valamennyien munkálkodjunk nemzeteink tartós, jószomszédi viszonyának kialakításán. Ennek a jószomszédi kapcsolat-

E levél közreadását több romániai és magyarországi újság visszautasította. Ezért jöcskán megkésve jelenteti meg az Erdélyi Magyarság. Talán még nem elavult Kátóna Ádám mondandója...

nak megteremtése a közel kétfélmillió romániai magyar nemzeti közösségnek is léteérdeke.

Köztudomású, hogy Románia útja Nyugat-Európa felé politikai vonatkozásban is Magyarországon keresztül vezet. Mivel a Magyar Köztársaságnak – bármilyen eszmeiségű is legyen a budapesti kormány, kormányzat – történelmi kötelezései vannak irányunkban, az új utódállamokban élő magyar nemzeti közösségek iránt, tehát Románia útja Európába csak a romániai magyarság helyzetének európai gyakorlat szerinti rendezése árán nyílnak meg.

A romániai magyar nemzeti közösség egyetlen bel- vagy külföldi politikust, államférfit sem ruházott fel közösségi jogaink feladására, sem közösségi gondjaink, bajaink elhallgatására.

Tisztelt Elnök Urak!

Nemzeti közösségünk jogos követeléseinek teljesítése a budapesti meg a bukaresti kormányzat közös feladata.

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a Magyarország és a Románia közötti jószomszedság kialakításának tényleges alapfeltételei közül számos mindmáig teljesítetlen, mindmáig hiányzik.

Ugyanis máig nincsenek elismerve és biztosítva közösségi jogaink: mi, romániai magyarok nem élvezünk a többségi román nemzettel egyenlő jogokat, így az anyanyelvhasználat és az oktatás területén sem. A kommunizmus éveiben tönkretett iskolarendszerünk helyreállítása egyre késik. Hétről-hétre, hónapról-hónapra halasztódik a kolozsvári állami magyar egyetem újraindítása mely kormányzati vállalkozás és feladat. Ismeretes, hogy a párizsi béke megkötése előtt kénytelen-kelletlen elfogadta a bukaresti főhatalom egyetemünk létét, majd a román kommunisták, a Kádár-rezsim

cinkossága árnyékában megszüntette azt. Ismeretes, hogy a hasonló módon felszámolt teljes körű magyar nyelvű történelem meg földrajz oktatás visszaállítása ugyancsak mindmáig késik.

Veszélyeztetett nemzeti önazonosságunk megőrzése, mivel mindmáig hiányoznak a belső önrendelkezésünk (nevezetesen az érvényes RMDSZ Programban is megfogalmazott hármas autonómia-struktúránk) megteremtésének törvényes feltételei.

Egyébként nemzeti közösségünknek mindezen, 1989 decembere óta folyamatosan hangoztatott követeléseink összhangban vannak a fejlett európai országok gyakorlatával, például a szülőhazájukban ugyancsak őshonos és ugyancsak számbeli kisebbségben élő németek jogaival Dél-Tirolban, a katalánok jogaiival Spanyolországban, a svédek jogaival Finnországban.

Szilárd meggyőződése, hogy a romániai magyar nemzeti közösség jogos követelése, mint a romániai magyarság megmaradásának feltételei, térségünk békéjének, nyugalmának is biztosítékai.

Tisztelt Elnök urak!

Rengeteg halaszthatatlan, rövidtávú tennivaló is vár a Magyar Köztársaság és Románia kormányzataira és vezető államférfiakra a két ország közötti viszony tényleges javítása keretében.

Sajnálatos tény, hogy még az RMDSZ tiltakozása ellenére megkötött magyar-román alapszerződést sem tartja maradéktalanul tiszteletben a bukaresti kormányzat. Tény az is, hogy mindmáig nem működik magyar-román közös bizottság a tennivalók kijelölésére és az eredmények számbavételére.

Sürgős román kormányzati feladat lenne az erdélyi magyar történelmi egyházak egyenjogúsítása a román ortodox egyházal, továbbá a bukaresti kommunista hatalom által elrabolt egyházi megvilági magyar közösségi vagyoni (elsősorban felekezeti iskoláink) visszaadása jogos tulajdonosaiknak.

Évről-évre késik a magyarországi közép- és felsőfokú oktatásban szerzett oklevelek romániai honosítása, pedig nosztrifikálásuk sok száz erdélyi illetőségű diplomás magyar fiatal hazatérését és szülőföldünkön való érvényesülését segítené elő.

Ugyancsak politikai akarat kellene a Moldovai Köztársaság–Románia meg-

könnyített határátlépési gyakorlatnak, illetve postai- meg telefon-díjszabás gyakorlatnak átültetésére Magyarország-Románia viszonyára.

A romániai horvát és szlovén nemzeti közösséghez hasonlóan valamennyi romániai magyar számára is biztosítani kellene a kettős állampolgárságot.

Bár a bukaresti külpolitika hagyományos ügyességének köszönhetően Románia képe a nyugati világban az elmúlt esztendő során, amióta az RMDSZ belépett a kormányba, szemlátomást megajvult, de a román közéleti bajok megbotránnyok, így a romániai magyarság folyamatos negatív megkülönböztetésének ténye és a ma is meglévő lelki környezetszennyezés, ma is a közélet porondján ágáló sovén román politikusok gyűlölködő, undorító megnyilvánulásai a nyugati hírközlés révén széles körben világszerte, mint sajátságos balkáni jelenségek ismertek.

Tisztelt Elnök urak!

Remélhetőleg a budapesti tárgyalásai során a román sovinizmus, magyarellenesség sokféle akut megnyilvánulásáról, és ezek mielőbbi megszüntetéséről is hasznos, eredményes eszmecsere folytatnak.

Mert hiszen nemcsak az ellenzéki Gheorghe Funar, C. Vadim Tudor etc., hanem a jelenlegi kormánykoalíció felső vezetésében tevékenykedő George Pruteanu parasztpárti szenátor meg Remus Opris kormányfőtítkárra etc., tehát az RMDSZ un. szövetségeseinek nacionalizmusa, sovinizmusa, magyarellenessége is időről-időre látványosan felángol.

Befejezésül még egy, ezzel, az utoljára említett szomorú jelenséggel kapcsolatos gondunkról kell szólnunk.

Trianon óta az egymást követő bukaresti kormányzatok Erdély magyar többségű térségeinek, településeinek következetes elrománosítására törekedtek, akár voltak magyar nevű miniszterek ezekben a kormányokban, akár nem. A vágyott valódi „nemzetállam” tényleges megteremtése felé Románia a kommunista időkben határozott lépéseket tett, körmonfont módon előbb megfélemlítvén majd elűldözvén szülőföldjükről a romániai német meg zsidó nemzeti közösség túlnyomó többségét. A demográfiai kutatások igazolták, hogy ezt a bevált kormányzati stratégiát háromnegyed évszázad óta alkalmazza Bukarest a romániai magyar nemzeti közösség ellen is. És mintegy két évtizede ezt a Székelyföld telepítéssel történő elrománosításával igyekeztek kiteljesíteni.

Kevéssé közismert, hogy a Székelyföld – a mai Kovászna, Hargita és részben Maros megyék területe – még nap-

jainkban is a második legnagyobb összefüggő magyar néptömböt alkotja a Kárpát-medencében, melynek magyar lakossága a XIV. századtól sajátságos önkormányzattal rendelkezett. Külpolitikai okok miatt a kommunista időkben egy ideig magyar autonóm tartományt alkotott. Az RMDSZ Programjában területi autonómiájának kialakítása célként szerepel!

A Székelyföld telepítéssel történő elrománosításának 70 éves hagyományát követte az Iliescu-rezsim, mégpedig oly módon, hogy többeszes nagyságrendű román rendőr és katonai egységet telepített ezen régió magyar városaiba, falvaiba.

A jelenlegi kormányzat sem állította le ezt a folyamatot, a kaszárnya építések, a betelepítések, pedig RMDSZ miniszterek és államtitkárok is ülnek a bukaresti bársonyszékekben!

Egyre-másra épülnek a kaszárnyák Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen a tízezres nagyságrendben betelepítendő román csendőrök és katonák számára. Ezért fölötte disszonáns érzéseket keltenek azon hírek, melyek a jelenlegi magyar honvédelmi miniszter ún. sikeres akcióiról tudósítanak: folyamatban van a magyar-román közös békeaszfaltal felállítása.

Ugyan milyen – a NATO számára is elfogadható – katonastratégiai érveléssel indokolhatná a jelenlegi bukaresti kormány az ország kellős közepén található Székelyföld erőltetett militarizálását?

Székelyudvarhely és térsége településeinek ma 224 százalékkal több rendőr tevékenykedik, mint a Ceaușescu-korszakban! „Rendőreink” 84,83 százaléka nem ért a lakosság nyelvén, magyarul.

1997-ben nyolc Hargita megyei magyar településen az egyetlen egy román rendőrgyermek anyanyelvi oktatásának biztosítása céljából nyolc román tanítási nyelvű iskolát létesítettek. Egyébként Erdélyben legkevesebb 18 magyar gyermek szükséges egy új osztály beindításához. A mintegy száz moldvai magyar lakosságú csángó faluban, bár több helyen is kérték a szülők, évtizedek óta egyetlen magyar iskola beindítását sem engedélyezte a hatalom.

A romániai magyar nemzeti közösség jelenlegi helyzete kísértetiesen kezd hasonlítani az 50 és a 40 évvel ezelőttihez, amikor a budapesti kommunisták ország-világ előtt bizonygatták, hogy az erdélyi magyarság kánaáni időkben él.

Egyébként a jelenlegi budapesti kormányzat kiválóan ismeri a vázolt székelyföldi viszonyokat, hiszen hivatalos képviselői jelenlétében jómagam is immár 5 esztendeje számos nyilvános RMDSZ értekezleten, Szövetségi Képviselők Tanácsának ülésein, kongresszuson szóvá tettem. „Ceterum censeo...”

Tisztelt Elnök urak!

Az ország határain is túlcspott egy vitatott jogállású székelyudvarhelyi épületbe Remus Opris kormányfőtítkárra „csele” folytán december 8-án rendőrcsendőr segédlettel, a helyhatóság tiltakozása közepette becsempészett román apácák botrányának híre, az un. csereháti botrány: egy többszáz személyes román intézmény létrehozási kísérlete ebben, a ma is 94,93 százalékban magyarok lakta településen.

A nemzeti missziós feladatokat vállaló román apácák kitelepítését Székelyudvarhely megyei jogú városból, a helyhatóság és a polgármester jogi úton, pörrel szeretné elérni, miközben a polgármestert rendőrségi kihallgatásokra citálják, a nyilvánvaló megfélemlítés szándékával.

Sajnos a bukaresti kabinet a mai napig nem vonta felelősségre provokatív magatartása miatt az ország legmagyarább városának, térségének békéjét és rendjét megzavaró fizetett alkalmazottját, főtítkárra, Remus Opris urat.

Mindez akkor történik, amikor a budapesti és a bukaresti kormány külpolitikai sikerpropagandája a Magyarország és Románia közötti felhőtlen jó viszonyra dicsekszik.

Megjegyezni kívánom, hogy a magyar-román alapszerződés 14. cikkének 9. pontja, illetve az alapszerződés melléklete, az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének 1201. (1993) számú ajánlása egyértelműen tiltja a romániai magyarság románná asszimilálását, román-ság betelepítésével a magyarság által „lakott régiók lakossága arányainak megváltoztatását”!

Tisztelt Elnök urak!

Van még tennivaló bőven a magyar-román tényleges megbékélés terén...

Székelyudvarhely, 1998. január 21.

KATONA ÁDÁM
Az EMK elnöke
(Székelyudvarhely)

„BOZGOR” (vagy hazátlan)

Ú j e s z t e n d ő t k ö s z ö n t ő s o r o k

Sütő András szavait a napokban olvastam. Arról ír, hogy Magyarország az egyetlen olyan ország, mely körös-körül hajdani önmagával határos. Ugyanakkor a hajdani önmagával határos ország lakóinak, főleg pedig közvélemény-formálóinak jelentős része nem óhajt azonos lenni „hajdani önmagával”. Vagy legfeljebb egy borgőzös állapotban elfűjt székelly himnusz erejéig.

Nem létezik haza a magasban; nem elfogadott a kultúr-nemzet fogalma; nem tényező az anyanyelv összetartó ereje stb. Ami pedig a legtragikusabb, hogy nem tudatosult a megmaradás alapvető feltételeként a közös sorsvállalás. Magyarán az anyaországi magyar nincs azzal tisztában, hogy azoknak a magyaroknak az eltűnése, akiket a határok átléptek, őt magát vagy maradékait is eltűnéssel fenyegeti.

Mi több a magyarként való fennmaradás kérdését is kezdi belepni a közöny.

A magyarság immunrendszere súlyosan károsodott. Nemzeti tudatunk felpuhult, s felpuhított csontozatát, mint bennszülöttek a gyermekfejeket, présbe helyezték, szorítás alatt torzították sőt torzítják. Nagy természetességgel nézzük a himnusza alatt kezét szívére helyező amerikaiit, nevetséges sőt a nacionalizmus gyanújába keverhető a hasonlóan viselkedő magyar.

A vízcspából is a „mátság” el nem fogadásának szörnyű bűnével vádló szövegek folynak szó sem esik ugyanakkor a „magunkságról” vagy ha igen, akkor lekicsinylő, elit-élő, gyanúba keverő módon.

Tudjuk, hogy erre számos magyarázat van és még több elmélet. A lényeg azonban az, hogy a jelen-ség létezik.

Mit várhat ma itt a „reimplantálódni” óhajtó vagy arra kényszerülő magyar? Mit remélhet személyes sorsában, milyen lehetőségeket kaphat az általa még hön óhajtott közös munkában a közös megmaradásért? Lehet e egyáltalán

erről a részletkérdésről gondolkodni, amikor a nagy alapproblémák is megválaszolatlanok?

Aligha lehetséges!

A szomorú jelenség tragikumát fokozza, hogy a határficamok előnyeit élvező népek, annak ellenére, hogy valódi tradíciójuk nem volt, történelmi génjeikben nem léteztek ezer év államalkotó kódjai, azonnal és nagy természetességgel vállalták – meg nem érdemelt – szerencsésüket és az annak féltésével járó gondokat sőt ennél többet is. Ismeretes, hogy pl. a román diktatúra folyamatosan kezében tartotta a „magyar kártyát” és valahányszor az ország nyomora az elviselhetetlenségig fokozódott, a magyar vesélyt játszotta ki. Sikerrel. A legprimitívebb tömegektől a csúcs értelmiségig, minden román hajlandó volt – ha kellett évtizedekig – vállalni a nélkülözéseket, olyan nélkülözéseket, melyeket a szerencsésebb magyar „publikum” nem ismerhetett meg. Erdélyért!

Ad absurdum felmerülő helyzet esetén, mit vállalt volna fel, vagy mire vállalkozna az anyaország lakossága? Semmire! Ijedten hátrítaná el magáról az életszínvonalát akárcsak stagnálással is veszélyeztető pláne azt jelentősen leromboló

situációt. Persze ezt könnyű cáfolni, mivel ilyen helyzetre nem kerülhet sor.

Azaz mégis!

A haza nem csupán terület. A haza embert is jelent. Állampolgárt. Ennek pedig nagyobb a hiánya jelenleg, mint a területé. A sokat emlegetett csonka országban nem veszélyeztetet a népszaporulat. Demográfiai mutatóink katasztrofálisak. A maradék területeket sem tudjuk „európai színvonalon” benépesíteni.

Mégis az itt felbukkanó néhány tízezer „reimplantálódni” vágyó egyre nagyobb gondot okoz. A közvélemény – nem elhanyagolható manipulációk hatására is – egyre inkább elfordul tőlük. Fejét homokba dugva a pillanatnyi munkanélküliség szemüvegén nézi a kérdést. Nem látja az el- és fenntartó erővel bíró magyar lakosság fogyásának hatalmas veszélyét, különösképp nem azt, hogy a gyökerek átvágására kényszerülőnek természetes joga, az egykori önmagával határos hazában otthont lelteni. Ezt olyan nemzetek példája bizonyítja, melyekre ma felnézni divatos. Tudjuk miként álltak és állnak a kérdéshez a németek, a zsidók, stb. stb.

Egy-két évtized múlva betelepítésre kényszerülhetünk, de mi lobbyszerdek és tömeghisztériát keltő közvélemény-manipuláció hatására ellökjük magunktól hajdani önmagunkat.

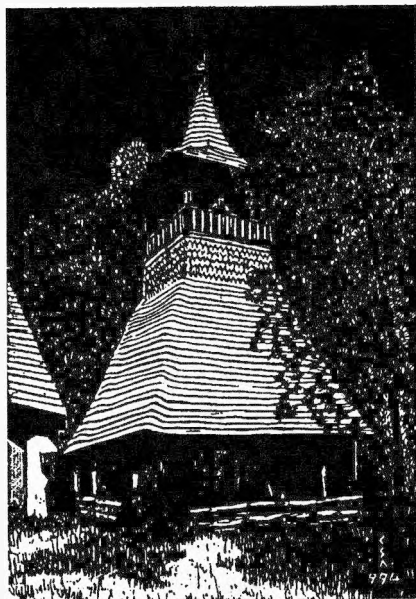
Az érkező csordultig telt szívvel áll a szent király szobra előtt, aki intelmeiben már ezer évvel ezelőtt az idegeneket is befogadó történelmi tradíciót alapozott meg.

Még nem sejtí, milyen megpróbáltatások várnak rá. Aztán néhány hét, hónap és emlékezetében felhangzik a sokszor hallott gyalázkodás:... ne felejtsete te hazátlan, hogy román kenyeret eszel...

Szájában már a magyar kenyér is megkeseredett. A „bozgor” gúnyszóából, szakkifejezés, – történelmi igazság lett.

SZÁSZ ISTVÁN T.

Leányafalu

Egrestői harangláb

VALÓJÁBAN – MIT IS VÁRUNK?

Mit várunk Magyarország (mindenkori) kormányától mi, határokon túli – jelesül erdélyi, romániai magyarok, bár azt hiszem, nem mások az elvárásai a többi, Magyarországgal szomszédos országban élő testvéreinknek sem. Az erdélyi helyzet jobb ismeretében azonban, elsősorban a mi elvárásainkról szólnék. Annál inkább, mert érdekvédelmi szervezetünk berkeiben, az „Erdélyi Kezdeményezés” nevű Katona Ádám féle (körülbelül tucatnyi tagot számláló) csoportosulás részéről olyan igény is elhangzott, amely automatikusan magyar állampolgárság biztosítását (is) követeli minden Magyarországot határain kívül rekedt magyar számára. Az ilyen igény hangoztatása – természetesen – csak arra jó, hogy azok malmára hajtsa a vizet – akik egyfolytában ellenünk próbálják szítani és szítják is némi sikerrel a románság hangulatát. Ha ilyesmi megvalósíthatónak látszik a volt Jugoszlávia országainak egyes népcsoportjai esetében (pl. szerb állampolgárság a boszniai szerbeknek, vagy horvát az ottani horvátoknak) Európa más országai-ban nincs, nem volt előzménye ennek a fajta kollektív, kettős állampolgárságnak. Nos, az „Erdélyi Kezdeményezés”-nek, jelesül Katona Ádámnak ezt a követelését csak példaként említettem. Szükségeses példaként. Mert – sajnos – másfajta szélsőség is van. Ellenkező előjelű. Nem is annyira Romániában – mint Magyarországon. Azoknak a *hallgatására* gondolok, akik – kimondatlanul ugyan – szívesen szemet hunynak a szomszéd országokban folyó, minden államközi- és „alapszerződést” semmibe vevő politikai gyakorlat fölött. Akik nem veszik – vagy úgy tesznek, mintha nem vennék észre; hogy Romániában például nem csupán a szélsőséges parlamenti pártok, sőt valamennyi „ellenzéki” párt durván uszít ellenünk, de kormánypárti erők, a kormánykoalícióhoz tartozó honatyák is vannak, akik semmibe veszik a koalíciós román pártok és az RMDSZ közötti megállapodásokat, a kormány miniszterelnökének, Victor Ciorbeának a múlt év tavaszán, Budapesten elhangzott egyértelmű ígéreteit, akik nyíltan izgatnak – szervezkednek és akciókat indítanak anyanyelvi oktatásunknak – még a Ceausescu diktatúrára is rálicitáló – korlátozása érdekében. Sajnos – innen úgy tetszik – a magyar kormány tekintete elsiklik például a román (részben kormánypárti!) politikai erők Székelyföld ellen indított, összpontosított támadásai, ennek a tömbmagyar-vidéknek egyértelmű „fellazítását”, románokkal való betelepítését célzó (egyházi köntösbe bújított) kísérletei fölött is.

Számunkra – Magyarország határain kívül élő, közöttük romániai magyarok számára – nem érdekesek a Magyarországon belüli pártküzdelmek. Néhány politiku-

Köszöntjük régi szerzőnket, aki-nek 70. születésnapja alkalmából (1927. dec. 7.) február 12-én adta át a Magyar Köztársaság Tiszti-keresztjét a bukaresti magyar nagykövet.

sunktól eltekintve – aki szerintem eléggé el nem ítéltető módon egyik vagy másik magyarországi párt mellett korteskedik választások előtt – nos a romániai magyarság elsőpró többsége számára elsősorban, sőt *csak* Magyarország van – és ennek olyan kormánya-vezetése, amelyet az ország népe választott. Minden magyar kormánytól elvárjuk viszont, hogy szemmel tartsa a határokon túli magyarság sorsát is. A jelenlegi – akárcsak az előző – magyar kormány nagylelkűen támogatta és támogatja kultúránk ápolását, fennmaradását. Emellett azonban elvárnók, hogy diplomáciai úton is lépjen, számon kérje lehetőségei szerint (ne feledjük: Magyarország – nem nagyhatalom!) Románia kormányától például az itteni magyarság iránti vállalásainak teljesítését is. Miközben például – az elmúlt év november végén-december elején fékevesztett rágalomhadjárat indult a román parlamentben és sajtóban Székelyföld ellen, miközben igencsak megkérdőjeleződött az RMDSZ megmaradása a kormánykoalícióban – mit hallottunk szinte heteken át a szívszorongva-reménykedve figyelt Kossuth-rádióban? Kovács László külügyminiszter aláírni készült a taposóaknak betiltását célzó nemzetközi dokumentumot. Kovács László holnap indul, hogy aláírja... Kovács László elindult... Kovács László megérkezett. Kovács László megjelent... Kovács László aláírta... Csak éppen az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország nem írta alá. Igazán szép, hogy Kovács László külügyminiszter úr aláírta – de a hír talán mégsem érdemelt heteken át tartó publicitást. És közben felelős magyar államférfiak, politikusok – köztük közvetlenül karácsony előtt maga Keleti György honvédelmi miniszter úr is – felhőtlennek, sőt példaértékűnek minősíti nemcsak a két hadsereg jóviszonyát, de Victor Babiuc román kollegája szavaira rálicitálva: az államközi kapcsolatokat is – az alapszerződés aláírása óta – Románia és Magyarország között.

Senki se kívánja Magyarország (mindenkori) kormányától, hogy kardot rántson értünk, hogy egyfolytában csak velünk foglalkozzék, hogy mincscsak rólunk beszéljenek-nyilatkozzanak a magyar államférfiak. De legalább ne tegyenek úgy, mintha nem vennék észre a Romániában ellenünk indított politikai kampányt, amelynek – ha szelíd formában, de maga Emil Constantinescu elnök úr is részesévé vált, amikor a

magyar történelmi egyházakat ért vádra, miszerint ezek Székelyföldön „térítik” az ortodox-románokat, így magyarosítva el őket (amire egyetlen szem példa sincsen) – ezzel védte meg egyházainkat. Ők missziót teljesítenek, és arra biztatta a fiatal görögkeleti teológusokat, vállaljanak ők is missziót Székelyföldön. Más szóval: Térítsenek. Magyarán: Románosítsanak.

Ha valamit elvárnánk Magyarországtól mindenkori kormányától, amikor – ezt hangsúlyozni szeretnénk – megköszönjük a művelődési életünknek nyújtott támogatást – az ellen, hogy kísérné figyelemmel a román – és más szomszédos országok kormányainak a velünk kapcsolatos (nem kenetteljes szavakban, nemzetközi fórumokon hangoztatott) hanem, a gyakorlatban alkalmazott politikáját és ellenséges szándék nélkül, tényekre hivatkozva emelje fel szavát érdekünkben – és egyben a térség háborítatlan békéje, Európához való tényleges csatlakozása érdekében.

Tudjuk: Magyarország kormánya alaposan megfontolja, mielőtt bármiféle lépésre szánná el magát a kérdésben. Magunk is belátjuk: gondjaink elfogadható, teljes körű megoldását csakis a megszilárdult román demokráciától várhatjuk. Előrendű feladatunk tehát segíteni a román demokrácia erőit, jelen esetben Ciorbea miniszterelnök úr kormányát, mennél kevesebb külön gondot okozni ennek. Ezért – nem is követelőztünk, nem türelmetlenkedünk – pedig a demokratikus kormány már kerek egy esztendeje hatalmon van. Ragaszkodunk azonban önálló magyar egyetemünkhöz, teljes körű anyanyelvi oktatásunkhoz, bár ezek megvalósulását se kívántuk egyik napról a másikra. Tudjuk: Autonómia-törekvéseink is az egész országra kiterjedő, önálló önkormányzati rendszer megvalósulásához kötöttek. Akkor azonban, amikor az RMDSZ-nek már a román demokratikus erők által is elfogadott, a nemzetközi (Románia által is aláírt) egyezményekkel összhangban lévő célkitűzéseivel *ellentétes* lépésekbe ütközzünk a kormányzat egyes honatyái, sőt magas rangú kormánytisztviselői részéről is – már nem hallgathatunk. Elvárhatjuk ilyen esetekben – gondolom – Magyarországtól is, hogy figyeljen „ide”. Ne csak figyeljen, a lehetőség szerint adjon is hangot véleményének, de semmiképpen se tegyen úgy, hallgatásával, vagy még kevésbé nyilatkozataival, mintha a legeszményiben, a legfelhőtlenebbül alakulna a két ország – a két nép viszonya. Románia – és ha úgy adódik – bármelyik másik szomszéd ország esetében is, amely csak aláírni és ígérni hajlandó, de teljesíteni már nem so-
kat kíván az aláírtakból, ígértékből.

FODOR SÁNDOR
Kolozsvár

Egyetemek létesítéséről, működésük hatásossá tételéről

Új egyetem létesítéséről

Nem akarok olyan sokszor említett példákat ismételni, amelyek a finnországi svédek, lappok, a spanyolországi katalánok, az ausztriai szlovének, a belgiumi francia és holland, a svájci többféle anyanyelvűek stb. eseteiben léteznek, hanem időben és térben közelebbi esetekre utalnék.

Tudnunk kell, hogy 1920 után, amint a kolozsvári magyar egyetemet kirakták, annak az ottmaradt, már képzettebb román anyanyelvű oktatóit tanszékvezetőknek nevezték ki. Ugyanis ilyenek is voltak Kolozsváron. Közülük azokkal, akiket a koruk és más körülmények megkíméltek, még 1945 után is aktívan dolgozó professzorként találkozunk. Alkottak, tanszékeket vezettek, amíg az állampárt megtúrta őket, vagy egyeseket átmenetileg a Duna-csatornához nem küldött.

Ugyanakkor olyan tanszékekre, amelyek szakmaiban kellő számú képzett szakemberrel nem rendelkeztek, néhány évre külföldieket, első sorban franciákat szerződtettek. Róluk abból tudunk, hogy közülük egyesek hazatérésük után franciahonban könyvben számoltak be a romániai, sokszor kedvezőtlen tapasztalataikról, a magyarokról alkotott jó véleményük mellett. Ilyen könyvek és újabb kiadásai nem voltak tartósan kaphatók, mert a külképviseletek példányait hamar felvásárolták, hogy a forgalomból kivonják, de nekem módom volt magántulajdonban lévő példányt olvasnom. Tehát eléggé idegen maradt ezeknek a tanároknak némelyike, bár mind rögtön megkezdte az oktatók továbbképzését, a tanszékek, az intézetek megszervezését, egyben a nemzetközi irodalommal a kapcsolat fenntartását. Tudomásunk szerint ma is vannak francia előadók egyes romániai egyetemeken.

Más példát is említhetnék, amely aligha ismert széles körben. Észtország az első világháború, a sok megszállás és elnyomás után saját, nemzeti egyetemét kívánta felújítani Tartuban, amelyet először 1632-ben majd 1802-ben újból alapítottak. Észt nyelvű oktatók híján, a rokon finnugor néphez, a magyarokhoz fordultak segítségért és szerződtették többek között Csekey István egyetemi tanárt 1923-31 években, aki majd (1931-40) a szegedi egyetemen a politikai tanszék vezetője, 1940-től a kolozsvári, 1945-től a szegedi majd 1951-ig nyugdíjazásáig, a pécsi egyetemen az államjog-közjog professzora lett. Ugyanígy szerződtették Haltenberger Mihály földrajz-történelem szakos professzort, a később budapesti pedagógus tanárt, akik persze nem észtül, hanem németül tanítottak, képezték a diákokat és neveltek utánpótlásul oktatókat az első naptól.

Vendégtanárok

A külföldi szakemberek szerződtetése azért gazdaságos, mert a szakmai felelősséget a szerződő személyen túl, főleg az az intézmény viseli, amely kiválasztotta őket úgy, hogy garanciát is vállalt. Továbbá a meglévő kezdeményezésben a diákok képzése, az oktatók továbbképzése is korszerűen megkezdődhet és a kevés idősebb, képzett oktató a jól megérdemelt, lehetőleg külföldi tanulmányutakra hónapokra, 1-2 évre küldhetőek aszerint, hogy az illetők diszciplinái mennyi irodalmi, könyvtári, laboratóriumi kutató módszerbeli és egyéb tanulmányokat igényelnek. Az egyetem oktatási, valamint a tudományos munkája azonnal, idővesztés nélkül megindul úgy, hogy a helybeliek egyben felkészülhetnek a folytatásra.

A jól működő, színvonalas, korszerű egyetem, különösen, ha az nemzetiségi, autonóm intézmény, nemzetközi elismerést nyer el, és joggal számíthat a gazda-ország egyenértékű befogadására, például jelen esetben a NATO-, és az EU-tagságra reménnyel aspirálhat. Ilyen egyetemet megszüntetni nemzetközi felháborodás és retorzió nélkül nehéz megúsni. Előzőleg legfeljebb valami „trójai falovat”, átmeneti beolvasztott állapotot, valami „tagozatot” kell kitalálni. Ennek a mibenléte nemzetközileg nincs élesen körülhatárolva. A széles öntevékenységtől a teljes elszorvasztásig, minden fokozat lehetséges, amit különösen az oktatók utánpótlásának meggátolásával érhetnek el. Mindezt az említett észt egyetem és mások története is bizonyítja.

A tagozatos megoldást az okos „anyaegyetem” nem szokta javasolni azért, hogy ne terheljék a felelősség, az ismétlődő súrlódások, az okkal-ok nélkül felmerülő gyanúsítgatások, az eredménytelenség, az egyenlőtlenség, a nem demokratikus vezetés, a vezetés és a fejlesztés elhanyagolása, a beolvasztásra törekvés stb. vádák. Inkább a „tagozódó” fél javasolja a „házasságot” a gyengesége, oportunizmus, a támogatottság reménye, a félelme, gyávasága, a kényelmesebb és felelőtlen életre törekvés, esetleg lustasága miatt. A házasság jó vagy rossz kimenetelénél ez a viszony még bizonytalanabb, mert ebben a közösködésben sok, váltakozó és sokféle ember tevékenykedik.

A tagozat tartamát ki, mi szabja meg? Kétségtelenül az tartja vagy veti el, aki elértnek ítéli a célját. A képzés lassan indul meg, elégtelen, évtizedek után is oda vezethet, hogy nincs elég oktató és megfelelő intézetek, önálló tevékenységre nem érett, a hallgatók száma megfogyott. Erre is többek között az észt egyetem története a jó példa.

A „köldökszínórt” azonnal el kell vágni

Az átmeneti formák csak annyit jelentenek, hogy a pórázt hosszabbra engedjük, de a csontot messzebbre tesszük. Nem serkent fokozott aktivitásra. Nem azzal kell kezdeni, hogy hol építjük a campust, hol lakjanak az oktatók? Nincs rá pénz! Tehát reménytelen. Azzal kell kezdeni ami van és volt. Meg kell csinálni, ahogy lehet! A kolozsvári Bolyai Egyetem valamennyi kara is így kezdte 1945-ben. Sose lett volna egyetem ilyen hozzáállás mellett! Az első naptól kezdve tanított, képezett utánpótlást, továbbképzést biztosított, tudományos munkát végzett. Azóta a tanítványok csökkenő száma mellett is évtizedeken keresztül győzték a feladatokat, amíg a nemzeti kommunista politika fokozatosan el nem sorvasztotta a gárdát. A számuk nagyon megritkult, az öregedőket nem pótolhatták. Ez már azon szerencséseknek, akik akkor még iskolások voltak, vagy még talán azután születtek, nem is képzelhető el és nem is képez hiányérzést.

Így kezdett 1945-ben a Bolyai Egyetem valamennyi kara, bár külföldi tanulmányutakra éppen nem volt alkalom, legfeljebb később Koreába, majd a SZU-ba mehettek el. Mindegyik Kar valahol, valahogy elhelyezkedett, és dolgozott keményen. Nem is rosszul és fokozatosan a legszükségesebbeket előteremtették, miben sokan segítettek. Ezért is érdemes lett lassan bekebelezni kommunista módszerekkel. A régi épületek, a termelői eszközök ma is megvannak, mindez még némileg gazdagodhatott is. Vissza kell kapni azokat. Az oktatók megfogtak, kifáradtak. A szakmai recept a kifejlődésre a történelmi példákban adott. Csak élni kell velük és nemzetközi előnyeiket értékesíteni szükséges. Meggyőződésem, hogy mindenki segíteni fog a maga vonalán.

Hogy is volt egykoron

Még néhány szót a külföldi munkásokról. Induláskor 32 magyar állampolgárt szerződtetett a Nemzet-

nevelésiügyi Miniszter úr a helyben lévő román állampolgárságú oktatók, valamint a szervező bizottság és annak elnöke, Csögör Lajos professzor Úr javaslata alapján. Ez a szám a cserélődések és pótlások következtében 1947-ig kb. 40 tanárt jelentett. Véletlenül valamennyi anyaországi volt, közülük csak néhány régebben erdélyi születésű. Ez a keret 1949-50-ig csupán az Orvosi-Gyógyszerészi Karra és 6 személyre zsugorodott, 1954-től már csak 2 maradt. Tudomásom szerint senki ellen érdemleges kifogás nem merült fel, közelebbről a vásárhelyiekről állíthatom, hogy a legnagyobb harmóniában éltünk valamennyi román, magyar és a kevés más nemzetiségű diákunkkal, valamint a sajnos azóta már elhunyt, román tanártársainkkal. Velük halálukig levélben és látogatás útján kapcsolatban álltunk. Bármilyen nemzetiségű volt diákjainkkal az évfolyam összejövetelein vagy otthon azóta is találkozunk. A Világ minden országából alkalomadtán felkeresnek még, és gyerekeik, unokáik is ragaszkodnak.

Az ott töltött évek alatt mindenki anyanyelvén vizsgázhatott. Különös volt 1950 körül, hogy a minisztérium elrendelte, hogy nem magyar anyanyelvű jelentkezőt csak abban az esetben vehetünk fel diáknak, ha levizsgáztatjuk, hogy legalább annyira tud-e magyarul, hogy az oktatást tudja követni. Ennek persze az volt az oka, hogy olyan diákok jöttek át román nyelvű egyeteméről, akik ott már

többször elégtelenül próbálkoztak, és gondolták, hogy a Bolyain sikeresek lesznek. Azonban közülük többen ott is elégtelenül szerepeltek, pedig románul is vizsgázhattak. Feljelentették a Bolyait részrehajlás címén. A minisztérium kivizsgálta az eseteket, és megállapította, hogy a vizsga a Bolyain is reális volt.

Tehát nem kell félni etnikai feszültségektől. A szakemberek nagyon jól megférnek egymással, és barátságban együttműködnek.

Nagyon helytelen volna szétzórni, több kisebb városba telepíteni a Bolyai Egyetem Karait, az univerzitás fogalmát ezzel megbontani, amit ma Európában sokkal intenzívebben építenek mint valaha. Ez a szétdarabolás a tudományos szellem szétbontását, a központi könyvtár hiányát fokozná, az önálló egyetem vezetését megnehezítené.

Tehát az önálló Kolozsvári Bolyai Egyetem valamennyi Karával kell újból felállítani, egyben a magyar nyelvű általános és középiskolai, valamint a szakiskolai oktatást is megfelelő érettségi vizsgával megszervezni.

Ez a szakmai vélemény és módszer, mely megvalósítása az ifjúság jövőjét és előrehaladását szülőföldjén biztosítja, egyben a modern Romániának is érdeke. A kivitelezés időpontja és a társadalmi közhangulat mielőbbi megteremtése a politika feladata.

Szeged, 1997. április-május

DR. OBÁL FERENC

Házak a faluvégen

Székelyudvarhely kiált – segítsetek, segítsetek...

A romániai fordulatot követően Erdélyt is ellepték a segíteni akaró nyugati civil szervezetek jótékony aktivistái. Európa a második világháború óta nem látott olyan hatalmas teherforgalmat, a javak áradását, mint amely még évekig dübörgött Magyarország útjain nyugat felől Románia lakói megsegítésére, próbára téve a magyar úthálózatot és infrastruktúrát.

Ezidőben a svájci Basel hiltt szervezet vezetője, Cyrill Bürgel is megjelent a Hargita megyei Székelyudvarhelyen és érdeklődött a szoba jöhető segélyek formáiról és a tárgyban mutatkozó igényekről. A város elsősorban a közeli Oklánd községben található fogyatékos gyermekotthon elviselhetetlen nyomorán kívánt segíteni. A bázeliak megvizsgálták az intézményt és a segélyprojektet olyan irányba terelték, hogy ne a tönkrement ingatlan állítsák helyre, hanem egy új intézményt létesítsenek a városban. A tetszetős elképzelés megnyerte a színmagyar város vezetőit, és a magaslaton fekvő katolikus főplébánia és a szomszédos temető háta mögötti nagy területet ajánlották fel az oklándi fogyatékos gyermekotthona felépítésére.

Az építkezés látványosan, szépen haladt, a bázeliak kimutatása szerint 2 M USD befektetéssel 1995 végén már közelített a kulcsrakész állapothoz. Ekkor az adakozók megváltoztatván az eredeti elképzelést, román apácákat kívántak telepíteni az otthonba, lakóit is az állam többségi lakosságából kívánták válogatni: volt szó AIDS-betegekről és román öregekről. Az önkormányzat tiltakozott az egyoldalú változtatás ellen. A lelépő Vacaroiu-kormány a város telkét az apácáknak adta.

1996 végén Románia a választások eredményeképpen demokratikusabb színezetű kormányt kapott, amelyben a kétmillió magyarországi képviselője, az RMDSz is szerepet vállalt, amely körülmény kedvezően látszott hatni a két állam megterhelt viszonyára. (A Ciorbea-kormány első intézkedései között a telket ismét a város tulajdonaként ismerte el.)

Az év során azonban a koalíciós ígéretektől a román partnerpártok több ponton visszatáncoltak, **ma kormányválságról** lehet beszélni.

... A nyár folyamán Székelyudvarhelyen megjelentek a vélhetőleg az e célra épp csak bejegyzett román görög-katolikus apácák és beköltöztek az épületbe. A város felbolydult: felismerték, hogy az 1990 márciusi marosvásárhelyi magyarellenyes pogrom során a leitatott és felheccelt csőcselék által skandált ígéret (Székelyudvarhely, holnapra téged is románá teszünk) a megvalósulásához érkezett. A feldúlt udvarhelyi tömeget a város vezetői fékentartották és erőszaknak alig nevezhető módon ölben hozták ki a ro-

mán apácákat a (magyar) városi alapzatú felépítményből. Az ultranacionalista román sajtó élezte a helyzetet, és az oda vezetett, hogy a román (demokratikus) kormány főigazgatója, Remus Opris vezetésével kommandós különítmény fedezetével decemberben 8-án ismét betelepítették annak a román görög-katolikus egyháznak az apácáit, amely egyháznak a kommunista negyvenes években minden ingatlanát átragadták az ortodox államegyház kezébe, s azokból szépszerével semmit sem adtak vissza. Most a maguk jogai helyett a magyarság jogaival próbálják őket kifizetni.

A kérdés, hogy sikerül-e vizsályt szítani, illetve most már elmélyíteni a katolikus egyház kebelén belül, az a nyugati egyház háromszögében kellene eldőljön.

1.) Enged-e a kísértésnek a kisemmi-zett görög rítusú román testvér?

2.) Elég intelligens lesz-e a nyugati rítusú magyar, hogy a rábizottak jogaiból tapodtat sem engedve, de erőlesen segítse a görög katolikusok követeléseit?

3.) Kérdés, hogy az Apostoli Szent-szék fel tud-e még zárkózni az eseményekhez, és providenciája hiányát helyre állítja-e, ha megkésve is?

Felismeri-e az evidenciát, hogy egy vallásyagkorlásban, felekezeti békében mintaszerűen lefedett városban végzetes lehet a tekintélyére, ha a helyzet, afféle belső, katolikus Ulsterre válik, jóllehet lelki hatalmában áll ezt megelőzni?

Agyulafehérvári (római katolikus) érsek, dr. Jakubinyi György levélben kérte balázsfalvi görög-katolikus érsektársát, a magyar papnevelésben képzett és felszentelt Lucian Mureșan-t és a bucurești-i lengyel nunciust, Janusz Boloniek-et a „misszió” leállítására, majd az erdélyi történelmi magyar egyházak püspökei fordultak a romániai görög katolikus egyházhoz – mindhiába. Válaszról nem hallani. A magyar papság által a kommunisták elől rejtőgetett és segített Todea bíboros is hallgat (nagybeteg), míg Remus magyart áldoz a farkasának. Ugyanerre a sorsra jutott Erdély magyar történelmi egyházai vezetőinek, Reizer szatmári, Tempfli nagyváradi római katolikus püspökök (és persze Jakubinyi érsek), valamint Csiha kolozsvári, Tőkés nagyváradi református püspökök, Mózes kolozsvári evangélikus, Szabó kolozsvári unitárius püspökök testületi levele is ugyanezen a fórumokon.

Még senki sem merte kimondani az integrációs törekvések tojástáncát gúszban-balettosan járó magyar politika felelős köreiből: **ha a románság kezét akar fogni a magyarsággal, akkor előbb eressze el a torkát.**

Svájcbban olyan vélekedés is hangot kapott, amely szerint a bázeli a

Securitate átmosott dollárjait ajánlotta fel önzetlen segélynek álcázva, s kezdetől fogva az elrománosító törekvésekben áttörést elérni volt a cél. Más felfogás szerint a román görög katolikusok leválasztása a főleg magyar római katolikusok mellől magában is elégséges motívum. Hírlik, hogy a pénzt folyósító romániai Columna Bank svájci képviselője Ceaușescu hozzáértő unokahúga. A Székelyudvarhely Internet honl-pján megjelent, hogy a végállomás az az ARIS céget birtokló bukaresti Aristide Rojbu, aki 1990 előtt a Securitate külügyi osztályát erősítette. Ő az a nagy lélek, aki egy vadonatúj, bukaresti egyesületnek, a Szeplőtelen Szívek Kongregációjának ajándékozta az udvarhelyiek földjére felhúzott roppant épületet. Ez a Roibu a gazdasági tanácsadója volt a securitate utódsszervezete (S.R.I.) által behálózott svájci nagykövetségnek, a București-be akkreditált Vettovagliának, akinek botrányos kapcsolata Floriana Jucan ügynőknővel a világsajtóban 1997-ben oly nagy port vert fel.

Segély svájciak becsületén ezzel újabb folt eshet, pedig kevesen múlták felül hozzájárulásukat a romániai diktatúra eltörlésében és a bukást követő önzetlen segítségben. Elég csak a zürichi G2W Intézet közrehatására gondolni, amely a temesvári ellenállás kicsempészett híreit terítette a nagyvilág sajtójában és egyházai között. Alapító elnöke a svájci Helsinki Komité elnöke és a külügyminiszter Flavio Cotti tanácsadója. Cotti úr figyelmen kívül is hagyta Iliescu külügyére, Meleşanu hisztérikus hozzáállását, amikor elutazott a Kovászna megyei Illyefalvára, ahol a magyar keresztény szövetség a svájci gazdasági segély kétharmadát kapta egymaga. A nyolcvanas évek során a kicsiny, hegyek közé zárt Appenzell kanton küldötte hette fordult erdélyi rendeltetésű méregdrága gyógyszerekkel szíinig töltött kosijával hazája és az Erdély-járók lerakatai között. Ugyanígy kitett magáért a CSI, a HEKS keresztény szervezetek, rengeteg gyülekezet és település; a nagy gyógyszeres élelmiszergyárakról (Ciba-Geigi, Hoffman-Laroche, Knorr, stb.) nem szólva. Tehát nem a mostanikhoz hasonló segítség jellemzi a helyvétek hitvallását; amely odahaza is tekintettel van a kantonok, önkormányzatok méltóságára, a felekezetek szabadságára. Nem hisszük tehát, hogy etnikai feszültséget kívánna a béke szigete exportálni. Joggal remélhetjük, hogy a genfi Reformáció Falánál nem azért áll ott emlékeztetőül Bocskaiék szobra, hogy szemet hunyjanak a svájci álruhába bújtatott bizantin európolitika fölött.

Az Unió Európája és az EBESz nem afféle pók, amelynek mindenfelé jutna vi-gyázó szeme. A mi felelősségünk rámutat-

ni a mézes szavakba csomagolt hazugságokra, feltárni a visszaéléseket. Európába törekedni nem lehet az európai értékek tagadásával. Brüsszelben nem tudják, hogy a román kommunizmusban átlagosított 1594 iskolából csak vagy 60 volt a román. Cinkos némaság elhallgatni a tulajdon és a jog ottani becsületét, hogy az elrablott értékekből semmit vissza nem adtak. Hogyan lehet ott jogállamról beszélni, ahol a tulajdonjog nem is számít? Milyen lehet ma is bitorolni magyar közösségek vagy természetes személyek pénzén épített kulturális és vallási kincseket, építményeket, ha azokat nyegle önkényükben még csak át sem telekkönyvezték? Az építmények szilárd alapot kívánnak, másképp összedőlnek. Az erőszak ha kőkemény is, csak homok alapot teríthet az elrománosítás és a megosztás új hullámának. Az udvarhelyszéki Cserehát magaslátán álló épít-

ménnyel is ez a helyzet; hiába jut homokból porhintésre, az erdélyi magyarság vitái mellett is egységes lesz abban a meggyőződésben, hogy ha Udvarhely elesik, vége a magyar érdekérvényesítésnek. Tisztán kell azért látni, hogy itt mit is jelent ez a **fegyverrel érkező román szeretet**. Az árvagyár évente százával fogja kibocsátani a román végzősöket, akinek nemcsak munkahelyet, lakást, hanem román infrastruktúrát is kell importálni a 97 %-ban magyar városba: orvost, papot, tanítót, s egy jókora – helybenszavazó laktanyát, stb.

Pedig Erdély magyar népe nem fél az idegenektől: Sepsiszentgyörgyön Kalkuttai Teréz anyai lányai, írek, ázsiaiak, feketék szívesen láttak vendégek, és már a magyar család tagjainak számítanak. Ők azonban nem antiterrorista kommandóval érkeztek...

Post scriptum:

Kedves Európa Asszony! S keblére igyekvő Constantinescu elnök úr! Nemcsak a bővítésnek, hanem a tennivalóknak is vannak „első körei”. Az egyén, a család után a helyi közösség szubszidiáris jogainak biztosítása az első.

KOVÁCS MIKLÓS

1989-ben a Temesvári Református Gyülekezet lelkészének meghatalmazott külképviseelője

*

A székelyudvarhelyi önkormányzat segítségkérése naponta elérhető az Interneten **Cserehát** <http://udv.csoft.ro/cserehat/akcio.htm>

A Román Görög Katolikus Egyház Elöljáróihoz

Főtisztelendő Msgr. Lucian Mureșan úrnak, Fogaras és Gyulafehérvár érsekének (Balázsfalva)

Eminenciás Dr. Alexandru Todea bíboros érsek úrnak (Régen)

Főtisztelendő Msgr. George Guțiu úrnak, Kolozsvár és Szamosújvár püspökének (Kolozsvár)

Főtisztelendő Msgr. Ion Sisaleanu úrnak, Máramaros püspökének (Nagybánya)

Főtisztelendő Msgr. Alexandru Mesian úrnak, Lugos püspökének

Főtisztelendő Florentin Crihălmeanu segédpüspök úrnak (Lugos)

Főtisztelendő Virgli Bercea úrnak, Bihar püspökének (Nagyvárad)

Főtisztelendő Bíboros Érsek Úr!

Eminenciás Kardinális Úr!

Főtisztelendő Testvéreink az Úr Jézus Krisztusban!

Hosszú idő óta mélyszégyen aggodalommal követjük figyelemmel a székelyudvarhelyi Csereháton épített gyermekmenhellyel kapcsolatos, a görög-katolikus Szeplőtelen Szív Apácarend és a város vezetősége között kialakult bonyodalmakat. A

tegnapi napon az események aggasztó fordulatot vettek. Még mielőtt az igazságszolgáltatás véglegesen és jogerősen határozott volna az ügyben, Remus Opriș kormányfőtökár hathatós közreműködésével, bármely törvényes alap nélkül, állami karhatalmi erők segítségével apácák hatoltak be a menhely épületébe, és rajtaütésszerű erőszakos módon és önhatalmúlag birtokba vették azt. Az önkényes helyfoglalók – jelek szerint – a kormány idevonatkozó törvényes utasításainak sem hajlandók engedelmeskedni.

Egyházaink nem nézhetik szó nélkül a hazai etnikai és felekezeti közötti békét fenyegető felelőtlen kiprovokált székelyudvarhelyi fejleményeket. A jogosság és a békeség maradéktalan helyreállítása érdekében azzal a kéréssel fordulunk a testvéri Román Görög Katolikus Egyházhoz, hogy minden tekintélyt latba vetve vállaljon közvetítő szerepét a kötelékébe tartozó Szeplőtelen Szív Apácarend, valamint a székelyudvarhelyi városi önkormányzat között. A görög katolikus egyházzal szorosan együttműködve, egyházaink is készek a békeségteremtő szolgálat elvállalására.

Végezetül tisztelettel kérjük testvéregházunk előljáróit, hogy velünk együtt ítéljék el és utasítsák vissza a karhatalmi erők bármilyen beavatkozását a csereháti konf-

liktusos helyzetbe. Határozottan visszautasítjuk, hogy vitás egyházi és polgári ügyeket hatósági erőszakkal intézzenek. Mi a törvényes és békés megoldás elkötelezett hívei vagyunk.

1997. december 9.

Római Katolikus Érsekség, Gyulafehérvár
Dr. Jakubinyi György érsek sk.

Királyhágómelléki Református Egyházterület – Nagyvárad
Tőkés László püspök sk.
Szilágyi Aladár főgondnok sk.
Nagyvárad

Unitárius Egyház Kolozsvár
Dr. Szabó Árpád püspök sk.
Balogh Ferenc főgondnok sk.
Kolozsvár

Római Katolikus Püspökség Nagyvárad
Tempfli József püspök sk.

Erdélyi Református Egyházkerület – Kolozsvár
Dr. Csiha Kálmán püspök sk.
Dr. Mártha Ivor főgondnok sk.
Kolozsvár

Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház – Kolozsvár
Mózes Árpád püspök sk.
Dr. Podhrádszky László főgondnok sk. Kolozsvár

A sztálini és hruscsovi nemzetiség-politika változásai térségünkben

Tisztogatás és önrendelkezés (1945-47)

Amikor a „felszabadító” csapatok a kárpátaljai magyar férfi lakosságot „malenykij robotra” hurcolták, már óriási tapasztalat állt mögöttük. A Szovjetunióhoz csatolt balti és lengyel területek nemkívánatos tömegeit ugyanis korábban hasonló módszerekkel tizedelték meg. Lengyelországban 1945-ben a német polgári lakosság számottevő részét internálták néhány, hitleristák által felállított koncentrációs táborba, majd a Visztula-akció keretében az ukránokat és lemákákat széttelepítették az ország egész területére. Csehszlovákiában 1946-ban megkezdődött a jogfosztott magyarság kényszermunkára toborzása. Mindezt mai szóhasználatban nyugodtan nevezhetjük *etnikai tisztogatásnak*. Elismerték viszont a szlovákok nemzeti alanyiságát, majd gyakorlatilag nemzetiségi autonóm területté alakították Szlovákiát. A dukla-vidéki rutének – mint ukránok – számos jelentős intézményt alapíthattak. 1945-ben Magyarországról és Romániából is a szovjet birodalomba szállítottak sok németet, hazánkban azonban az ekkortól egységesen kezelt „délsláv” népcsoport igen széles kulturális önrendelkezéshez jutott. Romániában hasonló, csak éppen méreteiben sokkal kiterjedtebb intézményrendszert alakíthatott ki az erdélyi magyar baloldal (Magyar Népi Szövetség, Bolyai Egyetem).

Erre az időszakra tehát a térség szintjén nem csupán az etnocídium volt jellemző, hanem egyik-másik közösség követeléseinek a részleges elismerése is. Nem mondhatjuk, hogy a kettő között a kollektív felelősség érvényesítése vont határt, hiszen miért lettek volna a felvidéki magyarok felelősebbek az erdélyiekénél és hogy kerültek a felelősségre vontak közé a háborúban elvileg győztes lengyelek? Sokkal inkább arról volt szó, hogy a Szovjetunió és részben Csehszlovákia megpróbálta saját vélt vagy valós biztonsági érdekei szerint átrajzolni Közép-Európa etnikai térképét.

Az etnikai tisztogatások 1946 után folytatódtak, csak most már nem a spontán, hadi logika; hanem jogszabályok és nemzetközi „egyezmények”

Az 1945 utáni kisebbségi kérdés feldolgozásai rendszerint egy-egy ország nemzetiség—politikáját, vagy pedig egy-egy népcsoport történiáját elemzik. Még leginkább a német kutatások próbálnak meg Közép-Európa egészében gondolkodni (lásd Georg Brunner tavaly magyarul is kiadott könyvét). Gondolati kísérletként állítsuk a különböző színterek eseményeit egymás mellé, úgy, ahogy azok a valóságban is nagyjából egyszerre történtek az egész régióban. Milyen korszakok bontakoznak így ki?

alapján. Az anyaországba kitelepítettek vagy kitelepítésre bírták a Szovjetunióhoz került lengyelek, a Lengyelországi németek és ukránok, a csehszlovákiai magyarok, rutének és németek, valamint a magyarországi németek és szlovákok óriási tömegeit.

A rendszer egységesedik (1948-51)

A 40-es évek legutolsó és az 50-es évek legelső éveiben általában leállt a mesterséges népvándorlás. Ekkor rakták le a kárpátaljai magyarok, ukránjai és litvániai lengyelek, lengyelországi németek, a csehországi lengyelek, a szlovákiai magyarok nemzetiségi intézményrendszerének (iskolák, sajtó és kulturális szervezetek) alapjait. Ezzel de facto elismerték ezeknek a népcsoportoknak a létezését. De jure nem föltétlenül; például Lengyelországban a németekről csak mint „autochton lakosságról” beszéltek. Azok a kisebbségek viszont, amelyeknek ilyen intézményeket nem szerveztek: a kárpátaljai és hazai rutének, a fehéroroszországi és lettországi lengyelek, a csehországi németek stb., gyakorlatilag eltűntek a térképről. Amennyire paradox fellélegzés volt a felvidéki magyaroknak a szocialista konszolidáció, annyira lesújtotta a szlovákokat, hogy Csehszlovákia

1948-as alkotmánya erősen korlátozta az 1946-os II. prágai megállapodásban biztosított autonóm jogait. Megszűnt a dukla-vidéki rutének legtöbb intézménye, s különösen is sújtotta őket (itt éppúgy, mint Kárpátalján) a görög-katolikus egyház beolvasztása a görögkeletibe. Magyarországon a délsláv szövetség erőszakos átszervezése szintén megtörte a kisebbség viszonylagos önrendelkezését. Sokuk kitelepítésével a déli határsávból újabb etnikai tisztogatás vette kezdetét. Ez azonban immár csak rájuk vonatkozott: az addig jogfosztott németeket állampolgári szinten egyenjogúsították. Romániában a bánsági szerbek jelentős részét a Duna-deltába, Baraganba száműzték. Az erdélyi magyar értelmiség vezető személyiségei ellen lefolytatott koncepciós perek fikcióvá tették a magyarság relatív önállóságát is.

Úgy tűnik, hogy a sztálinista fordulat egyértelmű vereséget jelentett azoknak a nemzetiségeknek, amelyek 1945-ben a lehetőségekhez képest jól jártak, viszont az esetek többségében könnyített a háború után üldözöttek sorsán. Megszilárdult a szovjet mintájú nemzetiségi intézményrendszer. Ez az általa de facto elismert népcsoportoknak kisebbségi intézményeket biztosított, hogy anyanyelvükön könnyebben szót érthessen velük a hatalom, de csak olyan intézményeket, amelyek legkevésbé sem kínáltak esélyt bármilyen önrendelkezés gyakorlására. A jogfosztottak, ha bekeverültek ebbe a rendszerbe, a korábbi évekhez viszonyítva jól jártak; a kvázi autonómiával rendelkezőknek viszont a rendszer eltörölte maradék önrendelkezését.

1952 – Sztálin másik arca?

1951 végén, 1952-ben több német nyelvű újság indult Lengyelországban, köztük egy országos hetilap. Az ekkor alapított walbrzychi német kultúrszövetségnek a nevében is megjelent, hogy „német”. Több vajdaságban az új személyi igazolványok „nemzetisége” című rovatában feltűnt a „német” meghatározás. Az NDK-ban egy minisztériumi határo-

zat előírta, hogy a szerb kisebbségnek nemzetiségi nyelvű és nyelvoktató iskolákat kell szervezni. Szlovákiában kormányhatározatok írták elő, hogy a magyar többségű környékeken érvényesíteni kell a kétnyelvűséget és a magyarokat is be kell vonni a közigazgatásba. Ezzel ugyan Dél-Szlovákia nem alakult magyar nyelvű igazgatási egységgé, de alapvetően hasonló jellegűt öltött, mint a nemzetiségi területek a Szovjetunióban. (Más kérdés, hogy a határozatokat csak nagyon foghíjasan hajtották végre.) 1952 őszén Romániában megalapították a Magyar Autonóm Tartományt, ami ugyan legkevésbé sem volt a szó nyugati értelmében vett autonómia, a despotikus közigazgatáson belül kisebbségi anyanyelvű organizmust alkotott. Lényegében megfelelt a szovjet autonóm területeknek. Miért éppen 1952 bővelkedett ezekben a váratlan kedvezményekben? Tekintve, hogy ebben az évben átmenetileg Jugoszláviában is javult a magyarok helyzete, feltételezem, hogy a Jugoszlávia ellen Moszkvában 1953-ra tervezett hadjárat elképzeléseivel kell az összefüggéseket keresni. A fenyegető ütközet előestéjén mindkét oldal igyekezett megnyerni egyik, másik, stratégiai fontosnak vélt népcsoport lojalitását. Hozzá kell tenni, hogy a számos biztató jelenség ellenére 1952-ben mit sem változott a nemzetiségi rendszer lényege, csupán azon belül történt némi elmozdulás.

Parancsnok nélkül (1953-55)

Sztálin halála után Kárpátalján megszerveződött a magyar középiskolai oktatás. Kiadták a Litván Kommunista Párt lengyel napilapját, ami anyanyelvű orgánumként szolgált az egész birodalom lengyelségének. Több Lengyel kulturális kör is életre kelt. A szovjet tagköztársaságok vezetésében megnövekedett a nem-orosz káderek aránya. Úgyhogy, ha nem is következett be döntő fordulat, igyekeztek kedvezni a „nemzetiségeknek”. Két évvel később Lengyelországban napilappá szervezték a német újságot, az NDK-ban pedig megkezdődött a szerb nyelvű tankönyvek kiadása. Ez a két szatellit állam tehát követte a szovjet mintát. Csehszlovákiában viszont egy koncepciós perben súlyos ítéletekkel sújtották a Prágával szemben fenntartásokat tápláló szlovák „burzsoá nacionalistákat” (valójában nacionalista kommunistákat). Számos magyar intézményt felszámoltak, például a Magyar Népi Együttest (rutén

megfelelőjével együtt), bár az is igaz, hogy több új magyar lapot bocsátottak útjára. Magyarországon megkezdődött a német anyanyelvű oktatás szervezése és ha lassan is, de felhagytak a déli szlávok üldözésével, azaz – ellentétben Csehszlovákiával – a tendencia nálunk is hasonlított a szovjetre. Romániában megszüntették a Magyar Népi Szövetséget és a csángók magyar tanárképzését, bár a bebörtönzött magyar értelmiségiek előtt fokozatosan megnyíltak a fegyházak kapui. Nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy a Szovjetunió és a nemzetileg viszonylag homogén kisállamok kisebbségpolitikájában egy nagyon óvatos enyhülés vette kezdetét, míg a soknemzetiségű csatlós országok vezetősége igyekezett visszavonni, pontosabban ellensúlyozni az 1952-es engedményeket.

Az „olvadás” egysége (1956-57)

A szovjet impériumban 1956-57-ben, ha szerény mértékben is, de „rehabilitáltak” a háború után bűnösnek kiáltott nemzeteket. Lengyelországban 1956. november 2-án az Opole vajdasági pártbizottság kimondta, hogy az „autochtonoknak” mint német kisebbségnek nemzetiségi jogokat kell adni. A határozatot a pártközpontra megsemmisítette, 1957-ben mégis országos szervezetté alakult a korábban lokális német kultúrszövetség. Perbe fogták Czesław Gebrowskit, a háború után németeket internáló táborok egyik hírhedt vezetőjét. Az NDK-ban szerb múzeumot nyitottak. Csehszlovákiában 1956 nyarán a szlovák szervek autonómiáját kibővítették, s a magyar gimnazistáknak olyan tankönyvet adtak a kezükbe, amely egységesen tárgyalta a Kárpát-medence magyar irodalmát. 1957 nyarán megrendezték az első országos magyar kulturális seregszemlét, s az Ifjú Szívek együttesével pótolták az 1956 előtt megszüntetett Magyar Népi Együttest. Itthon 1956-ban felgyorsult a meghurcolt déli szlávok rehabilitálása és kártalanítása. Romániában ugyan nyáron még olyan rendeletet hoztak az oktatásról, amely egybe akarta vonni a román és magyar iskolákat, ősszel azonban egy sor új magyar nyelvű gimnázium fogadta a diákok seregét. 1957-ben, miközben egyéni szinten drákói szigorral vonták felelősségre az '56 októberi megmozdulások résztvevőit, számos új magyar lapot indítottak, új magyar színházak és együttesek alakulhattak meg, és óriási külsőségek között ün-

nepelték meg az Arany- és az Ady-évfordulót. A magyar forradalomtól függetlenül tehát egész Közép-Európában már igyekezett a hatalom, hogy a kisebbségek szemében kedvező képet fessen magáról.

Nemzetállamok egysége (1958-62)

1958 novemberében a szovjet oktatási reformcsomag az iskolák modernizációja címén oroszosította a birodalom tanrendszereit. Lengyelországban egyik napról a másikra megszűnt a német napilap és örökre elnapolták a Gebrowski-pert. Az NDK-ban 1962-től a természettudományos tárgyak tanítása és a tornaóra az összes szerb iskolában németül folyt. Csehszlovákiában lényegében teljesen felszámolták Szlovákia autonómiáját, elkezdték összevonni a szlovák és a magyar iskolákat és úgy szervezték át a közigazgatást, hogy csak két magyar többségű járás maradjon. Magyarországon 1961-től minden nemzetiségi iskolában magyarul oktatták a természettudományokat és a testnevelést. Romániában megindult a román és a magyar iskolák összevonása. 1959-ben egyesítették a Babeş és a Bolyai Egyetemet, 1960-ban pedig oly módon bővítették ki a Magyar Autonóm Tartományt, hogy megkérdőjelezhetővé váljon annak többségi magyar jellege. Mindezt részben a „nemzetiségek egyenjogúsításával”, részben pedig a „szocialista hazafiság” szorgalmazásával, esetleg a modernizációval indokolták. Valójában homogén nemzetállamokat próbáltak teremteni, szocialista eszközökkel.

Kétség az egységben (1963-tól)

A nemzetiségi intézmények megcsontításának idejében „fénykorát” élte a hruscsovi szocializmus. A 60-as évek elejétől azonban – gazdasági okok miatt – egyre komolyabb ellentét kezdte feszengetni a szovjet tábor úton-útfélen hirdetett egységét. A konfliktusokban, ha országokként különböző előjellel is, de fontos szerep jutott a nemzetiségi kérdésnek. 1963 után már ki-kij saját érdekeinek megfelelően próbálta megnyerni magának vagy éppen „rövid pórázra fűzni” a kisebbségi népcsoportokat. Ez véget vetett a szovjet igazgatás viszonylag egységes kisebbség-politikájának Közép-Európában.

SZESZTAY ÁDÁM

Egy „elcsitíthatatlan magyar” republikánus

Nagy György emlékezete (1879 – 1923)

Székelyföldi magyar iskolában – a szaktanár engedélyével, vendégként – megkérdezem:

– Meddig nyúlnak vissza a történelemben a magyar republikánus mozgalmak gyökerei? Kik voltak a köztársasági eszme legnagyobb magyar képviselői?

A diákok sorolják: *Martinovics Ignác, a jakobinus mozgalom vezetője, Hajnóczy József, akit Martinovicssal együtt kivégeztek. Aztán Petőfi Sándor meg Kossuth Lajos.*

Meg is indokolják, hogy miért tartják őket legnagyobb magyar republikánusoknak.

– Hát századunkban? Az első két évtizedben?

Teljesen elbizonytalanodnak.

– Mondok én egy nevet: *Nagy György dr. Hallottatok-e róla?*

Némaság. Csak egy sepsiszentgyörgyi kislány áll fel. Ő hallotta ezt a nevet. Városában egy utca viseli a Nagy György nevét.

– *Joggal viseli – mondom. – Századunk legnagyobb magyar republikánusa volt. És székely ember.*

Hetvenöt évvel ezelőtt halt meg, 1923. március 29-én, 44 éves korában. Sírjánál József Miklós, a későbbi erdélyi unitárius püspök búcsúztatta. Valamennyi jelentős magyar lap felidézte küzdelmes pályáját, konok harcat, tragikus egyéniségét. Majd – elfeledték. A megvalósult magyar köztársaság talán legnagyobb adóssága, hogy kihullani hagyta a köz emlékezetéből megálmodóját, előfutárt, jelkép-emberét.

Ocsúdó utókor

Jól érthető oka volt Nagy György dr. elfeledésének. Köztársasági eszménye, felfogása ugyanis nem illett bele a sablonos republika-képbe. A székely jogász és politikus nem szétválasztotta, hanem egybekapcsolta a polgári társadalom és a nemzeti érdekek ágait, és úgy képzelte el a magyar köztársasági államformát, mint amelyik a nemzet hagyományait és jövőjét egyszerre jeleníti meg. A társadalmi haladást nem helyezte minden áron a nemzeti önvédelem elébe, és a magyarságra nézve egyenesen katasztrofálisnak tartotta, hogy a nemzetköziség nevében újabb

és újabb engedményeket tegyen a szomszédos népek nemzeti önzésének. Nyilván, hogy erőteljes patriotizmusa elfogadhatatlan volt a Moszkva gyarmati uralmát meghonosító „republikánusok” számára, és Nagy Györgyre alaptalanul próbálták rásütni a „nacionalizmus” bélyegét. Holott ő csak arra törekedett – az 1918-as köztársaság kikiáltása után, amelynek legkövetkezetesebb harcosa volt –, hogy „a Himnusz gyönyörű harmóniával olvadjon össze a világszabadság dallamával.” A köztársaság nem a múlt értékeit eltörli államforma, hanem a nemzeti jelleget – más népeket megbecsülve legteljesebb mértékben bontakoztatja ki. Nagy György örökségét csak az az utókor értheti meg és vállalhatja a magának, amelyben a köztársasági esemény nem más országok, hatalmak előtti hajbókolás, alkalmazkodás, önfeladás, hanem az önmegvalósítás serkentő rendszere.

Századunk kilencvenes éveiben végre Nagy György emlékeztet a történelemtudomány és az irodalom egyaránt vállalja és ápolja. Két történész kiváló könyvét említhetjük, egyik Pölöskei Ferenc műve: *A köztársasági eszme története*, a másik pedig Horváth András *A republika álmodója*, vagyis Nagy György harca a független magyar köztársaságért. Különösen az utóbbi fest teljes és hiteles képet a hajdani republikánus magyar politikusról.

Történészeknél is többet tett Nagy György szellemének ébresztgetéséért, a republikánus politikus alakjának megrajzolásáért a költő Csoóri Sándor, aki még a félszegen értelmezett köztársaság idején, 1988-ban, Nagy György dr. síremlékénél a hódmezővásárhelyi Kincses-temetőben „egy elcsitíthatatlan magyar-nak” nevezte, majd ezt meg is magyarázta: „több évszázados lelki függetlenségi harcaink történelmének kiiktathatatlan alakja. Amolyan Bajcsy-Zsilinszky-előd. Azé a Bajcsy-Zsilinszkyé, aki egyedül lő rá – nemcsak szimbolikusan, de valóságosan is a magyarság nevében a németekre – vagy a parlamentben november 4-én is bentmaradó Bibó István elődje aki a fegyveres katonák jelenlétében is kiáltványt fogalmaz. S mindazoké, akik lelki függetlenségünk megteremtését ma is a nemzet legfontosabb feladatának tekintik.”

Az elindító Mikó Kollégium

Hol kereshetők Nagy György republikánizmusának gyökerei? Szászsebes városában született, Erdélyben, székely katonatiszti családban, 1879. november 5-én. Hatan voltak testvérek. Édesapja korán meghalt, és reá, a legidősebb fiúra hárult a család támogatása is. Hazaköltöztek a Székelyföldre, Sepsiszentgyörgyre, ahol Nagy György a református Székely Mikó Kollégium diákja lett. Ez a demokratikus szellemű „parasztkollégium” vált eszmélésének színterévé. Itt a nép és a tudás soha nem szakadt el, nem került szembe egymással. Hagyomány volt kezdetektől, hogy legnagyobb érdem népünk szolgálata, a magyar sors vállalása észben és lélekben. A Mikó Kollégium végzettjei az elmúlt majdnem 150 esztendő alatt a magyar élet felelős órhelyein álltak mindig, fent Budapesten vagy „lent”, a székely falvakban.

Éppen népközelsége folytán, a Mikó Kollégiumban otthonosak voltak a székely társadalom gondjai, életrendje, szokásai, hagyományai. Ezek pedig erősen közösségi fogantatásúak. Kezdvé a falutörvényektől, az egyházi rendtől, az öngazgatás – nevezhetnők népi autonómia – paraszti jogfelfogásától. A diák Nagy György ezeket szívtá magába, részint diáktársainak elbeszéléseiből, részint a háromszéki tájon, falvakban, városokban tett sűrű látogatásain. Van ebben a székely életvitelben valami mélyen republikánus, ha a kifejezésen eredendő egyenlőséget, az értékek, a tudás megbecsülését, az öregek tiszteletét, a katonai regula elfogadását értjük. Ne feledjük: századokon át a székelyek védtek Magyarországot határait a keleti betörőktől.

Kiteljesítette az örökölt székely hagyományok körét a Mikó Kollégiumban – miként a székely élet minden megnyilvánulásában – a Kossuth Lajos nevéhez kötődő szabadságszeretet és hazafiság. Az 1848-as forradalom és szabadságharc Háromszéken azonos volt magával a történelemmel. Itt soha nem felejtették – és felejtik – el, hogy 1848 őszén, mikor egész Erdély a bécsi császár seregeinek a kezére került, ez a székely vármegye nem adta meg magát, okos politikálással, ravaszsággal, de főleg hősiességgel megmaradt a

szabadság szigetének és felemelt fejvel fogadta Bem tábornok felmentő erdélyi seregét.

Innen ered az a töretlen Kossuth-tisztelet, néha már konok imádat, ami végigkísérte Nagy György dr. egész életpályáját. Hűséges maradt Kossuth eszméihez akkor is, amikor igen sok 48-as is megtántorodott, sőt Kossuth saját fia, Ferenc is behódolt a bécsi császárnak. Nagy György Kossuth szellemében szerkesztette a *Magyar Köztársaság* című havonta megjelenő folyóiratát Hódmezővásárhelyen, majd ennek betöltése után kiadványát elkeresztelte *Kossuth Zászlajává*, a pártját pedig Kossuth Lajos-párttá. Erőteljesen kihangsúlyozta folyóirata republikánus jellegét azzal is, hogy minden hónap 14-én jelentette meg, emlékeztetve arra, hogy a magyar országgyűlés 1849 április 14-én mondta ki Debrecenben a Habsburg-ház trónfosztását.

Székely országgyűlési képviselő

Nagy György dr. a jogi diploma megszerzése után, családjá városában, Sepsiszentgyörgyön nyitott ügyvédi irodát. Ott tartották az ország legfiatalabb ügyvédjének. Egyben a legfiatalabb politikusnak, aki úgy lépett színre, mint a Függetlenségi és 48-as párt híve és helyi vezetője. Vezércikkek sorát közölte éveken át a függetlenségi eszme jegyében a kézdivásárhelyi *Székely Újságnál*, amely nem kis mértékben éppen Nagy György írásai révén a legjobb vidéki magyar lapok egyike volt. Hosszú

időn át a lap fejlécén ott szerepelt a neve, mint főmunkatársé.

Királyellenes írásai miatt a marosvásárhelyi esküdtbíróóság elé idézték, amely azonban felmentette. Ugyanez ismétlődött 1910 után, amikor Hódmezővásárhelyen nyitott ügyvédi irodát és adott ki lapokat. Most a szegedi esküdtek elé került, akik – magyar emberek, Kossuth Lajos nyílt vagy titkolt hívei – nem találták bűnösnek, és a bíróság felmentette. Ha egyszer valamelyik könyvkiadó vállalkozna erre, nagyon izgalmas kötetet lehetne összeállítani Nagy György királyellenes cikkeiből és beszédeiből. Továbbá azokból a védőbeszédekből, amelyeket kézdivásárhelyi barátja és szerkesztőtársa, Molnár Emil, valamint a hódmezővásárhelyi református néptanító, Nagy György későbbi republikánus küzdőtársa, Szabó Imre felségssértési pereiben mondott. Mindenütt másutt a világon büszkén emlegetnék ezeket a republikánus hagyományokat.

Csíkzentmárton körzetében 1906-ban képviselővé választották Nagy Györgyöt, és a budapesti országházban folytatta republikánus küzdelmét mandátuma lejártáig, 1910-ig. Közben 1908-ban Budapestre költözött és részt vállalt a Függetlenségi és 48-as Párt belső életében, ami azt jelentette, hogy fokozatosan szembefordult Kossuth Ferenc önfeladó, 1848 örökségét meghamisító politikájával. Nagy György és jónéhányan a függetlenségi pártból – akik létrehozták a Balpárt nevű alakzatot – nem tágitottak az eredeti követelésektől: magyar vezényleti nyelvet, saját magyar vámtérületet, önálló magyar bankot. Vagyis felül kívánták bíráltni az 1867-es kiegyezést, amelyet károsnak ítélték a magyar nemzet jövője szempontjából.

E kár sokszorososan megmutatkozott az első világháború végén, a nagy nemzeti összeomlásokor amikor nem volt önálló magyar hadsereg az ország területi épségének megvédelmezéséhez és nem volt magyar diplomácia ahhoz, hogy Magyarország tényleges helyzetéről, történelméről, etnikai és más módon viszonyairól felvilágosítsa a világ közvéleményét. Ugyanakkor a román állam diplomáciája és a cseh emigráció olyan közhangulatot alakított ki Nyugaton, amelynek végzetserű következménye lett Trianon.

Természetesen, a székely képviselő behatóan foglalkozott kerületének gazdasági, társadalmi, kulturális gondjaival. Országgyűlési felszólalásainak egész sorában sürgette a székely elmaradottság felszámolását, az 1902-ben tartott tasnádfürdői székely kongresszus határozatainak valóra váltását. Beszédeiből ismerhetjük meg a szomorú valóságot: a budapesti kormány jobban törődött az erdélyi románság és nyilván a szász lakosság igényeinek kielégítésével, mint a székelyek sorsával.

Magyar Provence

Ady Endre nevezte így Hódmezővásárhelyet, Nagy Györgyről és mozgalmáról írott cikkében. A székely Nagy György ugyanis néhány évre Hódmezővásárhelyre költözött és ezt az alföldi várost a magyar republikánus mozgalom fővárosává tette. Ez a város ugyanis agrárproletár mozgalmai, kulturáltsága, politikai érzékenysége folytán alkalmas volt arra, hogy itt Nagy György megállapodjék, pártot alapítson, a köztársaságiak pártját, lapokat adjon ki, a már említett *Magyar Köztársaságot*, a *Kossuth Zászlaját*. Ebben a városban a társadalmi ellentétek lázadásban robbantak ki 1894-ben, itt élt az agrárproletárok vezére, Szántó Kovács János, itt, a tanyabokrokban, a nagy határ mezőben paraszti olvasóköri munkások működtek. Hódmezővásárhely republikánus város volt. Nagy György érlelte politikai pártját az eszményt magyar tájakon, s ennek a pártnak a jegyében politizált akkor is, amikor sokan azt még nem tartották időszzerűnek, vagy 1919 után, amikor ugyancsak sokan már idejétmúltak vélték.

Nagy nemzeti feledékenységünkben összemossuk 1918 és 1919 forradalmait, Károlyi Mihályt és Kun Bélát, vagy még inkább: Nagy Györgyöt és a kommun népbiztosait. Ugyanis az 1918-as polgári forradalom igazi hőse Nagy György volt. Republikánus meggyőződésében, a Nemzeti Tanács jegyzőjeként, következetesebb Károlyi Mihálynál, aki talán szívesebben lett volna alkotmányos királyságban minisz-

Romos kastély

terelnők, mint egy népköztársaság elnöke. Ady Endre végig figyelemmel kísérte Nagy György néha magányos, mindig rokonszenves küzdelmét. S noha mint költő nem mindig volt a köztársaság híve – ezt meg is mondja – csak elismeréssel szólt mindvégig Nagy Györgyről. Alig két évvel azután, hogy a székely politikus Hódmezővásárhelyre költözött, a *Világ* 1912 január 20-i számában közreadta immár méltán klasszikus szövegét:

„Hódmezővásárhely a magyar Provence, hol és honnan s amelyben sűrűen zúg a hír, s ahol a mistrál oly bejáratos, mint akár Arles-ban. Nagy Gyurka is ott él, az exképviselő, aki székelységével, ifjúságával, a republikánizmusával sok-sok rossz viccet írt le már. Szokása ugyanis a mai magyar hírlapírásnak, részben-részben, hogy hitetlenségéért, tudatlanságáért, láztlanságáért a lelkeseken áll bosszút. Nagy György lelkes, szép, egész ember, s félek, hogy hiába fogják rá a naivságot, mert ő nem naiv. Igaz, hogy ma minden okos embernek legalábbis az a témája s gondja, hogy Elek Pál rehabilitálódjék, vagy ne tehesse ezt. De közben a nyakukat simogatják, fogják, s készül valami, ami esetleg nagyon rokonságos lehet az 1850. évvel. És ha csúfolják szellemes hírlapíróinak a magyar Provencet s a Nagy Gyurkát, jusson eszükbe, ha tud, hogy a Marseillaise is provence-i, s hogy Nagy Györgynek – maholnap igaza lehet.”

Egyébként nem ez az egyetlen Ady írás a magyar republikánus mozgalom hőiséhez. Király a sértési per vádlottjához küldte biztató levelét: „Gyönyörűségem telik a TE bátorságodban. Bátor vagy, s tarts ki, légy magyar, kultúrás és székely. És ezer cinkosság ér is: ma már *Veled vagytok*.”

A pálya csúcsán

Vele volt, Nagy Györggyel a magyar szellem, a magyar irodalom minden értéktudó képviselője 1919 őszén, az őszirozsás forradalom, illetve 1918. november 16-án a magyar népköztársaság kikiáltásakor. Nincs nagyobb és bántóbb összevisszaság közelmúltunk történelmében, mint az 1918–19-es idők megítélésében. Nagy Györgyöt marasztalja el az, aki Kun Bélát akarja szidalmazni, Károlyi Mihályt tartja Trianon egyetlen okának az, aki csak naiv antant-barátságát ismeri, diktatúrának nevezik azt, ami – igaz, káros – pacifizmus volt, és így tovább. Nagy György, híven egész addigi irányához, legfőbb sürgetője volt a köztársaságnak. De egyben mindvégig azt vallotta, hogy a béke nem azonos az ön-eladással és hogy a történelmi Magyarország határait – ha úgy hozza az idő márpedig úgy hozta volna – fegyverrel is meg kell védelmezni. Híve a népek önrendelkezésének, de az ellen hevesen tiltakozik, hogy éppen a magyarságot nem kérdezi meg senki: a Felvidéken, Erdélyben milyen államhatalom alatt kíván élni. Lényegében a haza megmentésért fog össze Károlyival és szakad el tőle később. A komün alatt rejtekezik, semmilyen szerepet nem vállal, de Kun Béla uralma után megint a republikánusokat akarja szervezni és szervezi is, noha akkor az a (téves) közítélet, hogy 1919 végképp időszerütlenné tette magyar földön a respublicát, a köztársaságot.

Függetlenül attól, hogy a köztársasági párt sikerrel vagy sikertelenül lépett-e porondra 1919 után, az alapító történelmi érdemeit nem vitathatja el senki. Nagy György dr. szerepét akkor

érzékelhetjük igazán (és most halálának 75. évfordulóján bele kell írunk ezt a köztudatba), ha korabeli írói valomásukhoz fordulunk. Krúdy Gyula életközélből kísérte nyomon a drámai eseményeket. *Köztársasági emlék* címmel azon nyomban, 1918. november 24-én, a *Magyarország* hasábjain így rögzítette a történelmet:

„Ha valamikor festményben örökítik meg november 16-át, mint egykor a királyok megkoronáztatását, egyik festőnek való figura a képen a Nagy György alakja. Ez a figura számos ősókkal rendelkezik abban a fantasztikus arcképcsarnokban, amint a magyar történelmet elképzeljük. Lobogó hajával, pásztortűz-tekintetével lelkes homlokával ott látható a Dózsa György máglyája körül. De nem esik messzire a rajongó kurucok arcképeitől sem, akik külsejükben is nagy jó urukat, a fejedelmet utánozták. Rokona azonban a márciusi ifjúságnak is; lobogása, rohanása összeesküvő-kedve, magyaros ruházkodása (amelyet egykor viselt), fantasztikus szónoklása, a néppel való titokzatos érintkezése és újságszerkesztése: érthetetlen volt a modern magyar előtt, aki oly messze eltávolodott őseitől, hogy már az összeesküvést sem tudott rajongani.”

Kaáli Nagy György családi öröksége

Apák és fiúk gyakran egymás ellentétei az életben és az irodalomban. Más-más korszak, eltérő életérzés, ízlés, politikai divat.

Nagy Györgynek szerencséje van a fiával. Kenyérkereső munkája mellett, főleg kanadai emigrációjának megkezdése óta állandó gondja édesapja élet-rajzának, eszményeinek megidézése, újra meg újra, az emigráció sajtójában, majd végre idehaza. Pontosabban: Nagy Györgyről mindig lehetett ott beszélni az eltelt évtizedekben, de igazi alakja, jelentősége csak most bontakozhat ki. Fia Kaáli Nagy Györgyként, illetve Borszéky György néven tanulmányok, alkalmi cikkek, emlékezők egész sorozatát közölte és közli továbbra is, immár 86 esztendővel a vállain. Nemcsak a roppant fiatalon elhunyt köztársasági politikusnak van szerencséje a fiával – miként írtuk –, hanem nekünk is, meg egyáltalán a történetírásnak. Kiváló emlékező tehetségével kijavítja a tévedőket, gondoskodik Nagy György emlékeztetének ébren tartásáról, beleépítéséről a mai nemzedékek tudatába.

A hiteles Nagy György-portré nélkül nem lehetne teljes történelmi önismeretünk.

BEKE GYÖRGY

PÁLYÁZAT

Az Erdélyi Magyarság pályázatot hirdet:

“AZ 1948/49-ES FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC ÉS ERDÉLY”

címmel.

Pályázni lehet:

kiadatlan dokumentumokkal, egyéb írásokkal, versekkel, helytörténeti dolgozatokkal, fényképekkel, tárgyi emlékekkel.

Benyújtási határidő: 1998. május 15.

Eredményhirdetés: 1998. június.

A legsikeresebb munkákat lapunk nyári számában kívánja megjelentetni.

Wass Albert: Ember az országút szélén

(R é s z l e t)

Utóirat

„...Amikor 1948-ban papírra vetettem ezt a különös, útszéli találkozásomat, úgy tűnt, mintha ezzel véget is ért volna a történet. A bajor parasztház szűk kis padlásszobájából, ahol mint földönfutó tengettem életemet akkor, keletnek nyílt az egyetlen ablak, s a bajor hegygerincek hullámain túl fájt bennem embertelen sajjáással az elszüllyedt Haza, a lerombolt otthon, háború mocskában elvérzett ifjúságom soha vissza nem varázsolható tündéerkertje.

Aztán teltek az esztendőök. Előbb lomhán, nyúlósan, mint kiapadt tavak ragacos iszapja, majd egyre gyorsabban, sebesebben, míg végül is számukat veszítve belevénültem lassacskán egy idegen világba, s a lelkemben felfelsajgó múltat, mint görcsös fák odvasodó sebét, kéreggel vonta be rendre az idő.

Az útszéli magányos erdélyi ember története könyvben is megjelent, elfogyott és újra megjelent, majd elfogyott az is, s mindössze egy porosodó példány maradt belőle könyvszekrényem mélyén. Rendre még arról is megfeledkeztem. Aztán egyszerre csak, 1977 nyarán, csöngetni kezdett a telefon Bagolyszállítás nyers fából összekalapált tornácán, ahol nyugdíjazásom óta a nyarakat töltöm.

– Wass Albert írót? – kérdezte egy érdes férfihang.

– Hála Istennek – hangzott egy megkönnyebbült sóhaj a vonal másik végén – már azt hittem, soha sem lelem meg. Az egyetem csak a floridai címet tudta, de ott nem volt senki.

– Elárulná, hogy kivel beszélek? – vettem közbe a kérdést.

Egy pillanatig csend volt.

– A név nem fontos – mondta aztán lassan a hang – az ügyem jelentene Önnek semmit. Nem ismer engem az író úr. De a nagyapámmal találkozott egyszer. Könyvet is írt róla. *Ember az országút szélén*, ez volt a címe. Ő volt a nagyapám. Az ő hagyatékából hoztam magammal valamit, amit át kell adnom.

Elhallgatott. Valami megmagyarázhatatlan súlyos érzés nehezedett reám hirtelen. Mintha egy sötét árnyék lépett volna elő a messzi múlt-

ból, s fölém hajolva eltakarta volna a napsütést. Minden elsötétedett. Fent az öreg tölgyfák koronái felett felhőcafát siklott a szelídkék nyári égbolton a nap felé, s alattam a patakzugasos völgy árnyékba borult tőle.

– Honnan beszélés? kérdeztem és alig leltem meg a hangomat.

– Itt vagyok a négyszáznegyvenegyesen – felelte a hang – egy benzinkútnál. A telefonkönyvben leltem meg az író úr nevét...

– Melyik benzinkútnál? – tettem föl a kérdést.

Elmagyarázta. Leírta a környezetet is: kis fehér templom a dombon, jobbkézre útszéli vendéglő, balkézre gyümölcsárus bódé... Ráismertem a helyre. Nem volt mesze. Aprólékosan elmagyaráztam, hogy miképpen jöhet onnan föl hozzám a hegyre. Elismételte, mint katona a parancsot.

– Felmérföld északi irányba, majd letérek balra egy mellékútra. Követtem azt, míg kis kőhídhöz érek. Ott balra térek újra, kavicsútra. Negyed-mérföldnyire postát látok az út szélén, melynek száma 1073. Ott föltérek egy meredek hegyi-útra s addig megyek, míg meglátok egy virágzó rózsabokrot...

– Jó emlékező tehetséged van – dicsértem meg.

– Nagyapámtól örökölttem – felelte egyszerűen, majd hozzátette – tíz percen belül ott leszek. Nem háborgatom sokáig, csak valamit át kell adjak.

A gépezet kattant, ahogy letette a kagylót.

Nyolc perc se telt bele s már hallani lehetett egy gépkocsi motorját odalent, ahogy kínlódva vesződött a meredek úttal. Kis kopott, fekete Volkswagen jelent meg a kanyarban. A rózsabokornál betért, s megállt a kavicsos udvaron. Komondorom kötelességszerűen megugatta, aztán csak állt az idegen kocsi előtt, fölémelt fejével, várakozva, a kocsiból egy nyírott bajszú, magas, csontos fiatalember bújott elő barnacsíkos sportingben, barna nadrágban.

– Nem harap a kutya? – kérdezte óvatosan.

– A komondor ok nélkül soha sem harap – nyugtattam meg, mire elmosolyodott kissé nyírott bajusza alatt.

– Nagyapámtól már hallottam volt ezt – felelte –, de nem voltam biztos abban, hogy itt Amerikában is tudják-e ezt a komondorok?

– A magyar komondor mindenütt magyar komondor marad – adtam vissza a szót –, csupán az ember változik ország, s világrész szerint...

Bemutatkozott, kezét fogtunk. Komondorom farkcsóválva végigszimatozta, aztán visszatért árnyékos vackába a tornác elé. A vendég körül nézett.

– Minta csak Erdélyben lennénk – mondta halk sóhajjal – mindössze a vadászkunyhó...

– Amerikai kunyhó –, vágtam a szavába – alumíniumból készült, összkomfortos tákolmány és kerekéken vontattuk föl ide. Azonban a tornác meg a félfödél, amit fölébe és elébe építettem, az már gyalultatlan fából való, mint odahaza...

Fölveztettem a lépcsőn a födeles tornácra. Odafönt a felhő éppen akkor siklott tova a nap elől, s a völgy kigyúlt alattunk, mint egy mosoly. A vendég bólintott.

– Szép – ismerte be –, mintha csak Erdélyben lennénk. Tölgyek, bükkök, fenyők... patakzugas... bizonyára pisztráng is van a patakban...

– Van bólintottam – ül le.

Ráműtettem egyik kényelmes kerti székre, s magam is aláereszkedtem a másikra. Langyos szél borzolta a tölgyfák lombját s valahol harkály kopogott az erdő mélyén.

De a vendégem nem ült le mindjárt. Előbb hátsó zsebébe nyúlt, barna bőrtárcát húzott ki belőle, s abból egy gondosan összehajtogatott papírt. Felém nyújtotta.

– Itt van – mondta egyszerűen – nagyapám küldi. Onnan túlról, valahonnan – tette hozzá.

Amíg vigyázva kibontottam az elszárgult, összehajtogatott papírt, ő is leült. Két kis elszíntelenedett préselt virág szomorkodott a papírban. Ránéztem a vendégemre.

– Bizonyára emlékszem még – mondta az kissé rekedtesen, elfátyalódott szemekkel – nyolcvanhetedik oldal, a könyve végén. Az a két erdélyi virág. Egyik a nagyanyám sírjáról való, másik meg onnan a határszélről, arról a rétről, ahol annak idején találkoztak... nem emlékszik?

– Emlékszem – feleltem halkán, kiszáradt torokkal.

– Nem lökhettem csak el... – magyarázta szinte restelkedve, lehajtott fejjel a nagy, csontos fiatalember, aki egyszerre csak, ahogy ült esett vállakkal, annyira hasonlított valakihez a messzi múltban... valakihez, akivel valamikor együtt ültünk egy vizes tönkön, csöpögő őszi erdőben, ágyúk búcsúszavával a hátunk megett, Erdély határán... annyira hasonlított, hogy szinte fáj már.

– Nem lökhettem el – ismételte –, hiszen nagyapa valamiféle szimbólumot látott bennök, mintha valósággal szent ereklyék lettek volna a múltból...

– Azok is voltak – bólintottam, s igyekeztem úgy tartani kezemben a gyűrött szennyes papírt két préselt, színtelen virággal, mintha valami nagyon szépet és törekenyet tartanék ott –, mi emberek, amikor süllyedni érezzük magunk körül a világot, gyakran élettelen tárgyakhoz kötözünk legféltebb kincseinket, eszményeinket, álmainkat, hogy valamiképpen megmaradjanak a vizek tetején, ha mi el is süllyedünk... ezeket nevezzük ereklyéknek.

A csönd kinyúlt a napsütötte erdő mélyéből és körénk nehezedett. Tartottam tenyeremen a két szomorú kis préselt virágot, a fiatalember pedig lehajtott fejjel nézte a gyalulatlan padlót. Néhányszor megbillentette a fejét, mintha bólintott volna ahhoz amit mondtam, aztán sóhajtott.

– Nagyapa ott viselte ezeket a virágokat a zubbonya zsebében, a szíve fölött –, mondta nehezen mozgó nyelvvel – hosszú-hosszú éveken keresztül, míg ott hordárkodott a müncheni pályaudvaron, s várta, hogy az idő vize elmossa az áradás fölkapart szennyét, s a világlomlás pora elüljön. Minden felfordulás elül, minden vihar lecsillapodik, minden szenny eltisztul idővel, mondogatta egyre, s minden fölborult egyensúly helyreáll megint, mert ez az élet rendje... Ezt mondogatta újra meg újra, újra meg újra, s hordárkodott türelmesen, cipelte a mások holmiját, az élelmeseit, megalkuvók, a maguk hasznát keresők poggyászát, szíve fölött ezzel a két elfonnyadt virággal és várta, hogy helyrebillenjen az egyensúly, elüljön a világlomlás pora, megtisztuljon a föld, vagy az emberiség, vagy mit tudom én mi... Mikor aztán megszereztem az érettségit a Burg Kastl-i magyar iskolában, ahol nehezen megkeresett pénzén taníttatott, hogy megmaradjak magyarnak, jóféle magyarnak, ahogy mondta volt, akkor egyszerre csak el-

határozta, hogy várt már eleget. Haza mentünk. Nem csak Magyarországra, mint mások, akikkel együtt szorongtunk a kocsifülkében Münchentől Budapestig, hanem tovább. Haza. Erdélybe.

– Éveken keresztül egyebet se halottam tőle, mint „Erdély, Erdély!” Erdély ilyen, Erdély amolyan. Az erdélyi ember másféle ember, akár magyar, akár román, akár zsidó, akár mi-csoda. Nincs benne elfogultság másokkal szemben, csak türelem. Türelem és emberszeretet. A korszellem ragályos betegségei megfertőzhetik talán olykor-olykor néhány rövid esztendőre, de fölépül ezekből hamar, megjózanodik, emberré válik újra. Még a kommunizmus is más kell legyen Erdélyben, mint bárhol a világon, mondogatta nagyapa. Le kell tisztuljon, emberségesedjen, mert hiszen az erdélyi lélek szűrője bizonyára régen kiszedett belőle minden sálakot és eszményi testvériségbe emelte a marxi tanokat... Addig mondta mindezt, amíg maga is elhitte. Aztán hazamentünk...

Elhallgatott, s maga elé bámult hosszasan. Lent a völgy útján súlyos teherkocsi zakatolt tova s a zaj elnyelte néhány hosszú pillanatra a patak szavát. Aztán a völgy fordulója megett az erdők fölszívták az idegen zajt, s lábujjhegyen visszatért a csönd. Gerle bűgött egy közeli fenyőn s a rododendronok között cinkék kutattak.

– Maga nem tudhatja azt, hogy mit jelent hazamenni valahova, ahol az ember soha sem volt otthon – folytatta a vendégem, s hangja tele volt mély keserűséggel –, hazamenni oda, ahol senki se vár reánk.

– Németországban nem is kaptunk Romániába szóló vízumot, s így Budapestig egy Magyarországra hazatérő kis csoporttal utaztunk együtt. Budapestisten aztán megmondta nagyapám, hogy ő Erdélyből való és oda kíván hazamenni. A hivatalnokok vállaltak, markunkba nyomtak egy kettőnk számára szóló vasútjegyet a Biharpüspök-i határállomásig s azzal elengedtek. Mikor a románok kérték a beutazási engedély, nagyapám azt felelt, hogy nekünk olyasmire nincsen szükségünk, mert mi odavalók vagyunk, Erdélybe.

– Néhány napig hurcoltak bennünket a rendőrök ide-oda. Faggattak, hogy hol voltunk, mit műveltünk, miért voltunk ott, ahol voltunk, miért hagytuk el az országot s miért nem tértünk vissza nyomban a háború után. Megtöltöttek feleleteinkkel egy rakás papírost, s végül is vonatra tettek megint s elküldtek előbb Ko-

lozsvárra, majd Marosvásárhelyre, onnan meg Csíkszeredára. Nagyanymnak éltek még valami rokonai ott a közelben, azokat beidézték a rendőrségre s azok aztán, megszeppenve és vállvonogatva beismerték, hogy emlékeznek nagyapámra, fűrészmalma volt, meg asztaloskodott is a régi világban, leányát pedig valami román orvos vette feleségül. Arra is emlékeztek, hogy egyik fia a háborúban esett el, s attól volt egy unokája, akit magával vitt, amikor elmenekült a háború elől. Mikor aztán a rendőrtiszt nagy szigorúan megkérdezte nagyapámat, hogy miért hagyta el az országot, egyszerűen ezt felelte: „Hogy megmentsem az unokám életét. Amint látják vissza is hoztam, emberre érve!” Végül is befogadtak mindkettőnk. Nagyapámnak szállást utaltak ki az egyik hegyen élő rokonnál, s mert meghaladta már a hetvenet, munkába se kellett járnia. Magával hozott kis pénzén összevásárolt innen-onnan néhány szerszámot s ott fent a hegyen, a rokon csűrjében, asztalosműhelyt nyitott. Nem is háborgatta senki. Engem azonban két héttel hazatértünk után elvittek katonának.

Nyelt egyet, mint aki emlékek ízétől kíván mentődni. Arca elborult, szürkének látszott színt. Borús tekintetét felém fordította.

– Tudja maga, hogy mit jelent az „kinye ungur”? Azt jelenti, hogy kutya magyar. Azt jelenti, hogy a magyarnak kuss Romániában. Hogy a magyar nem is ember a románok földjén, hanem betolakodott csellengő kutya, akinek hasán kell csúsznia ha meg akar élni a románok hazájában. S a románok hazája egész Erdély, mindegy, hogy magyarok éltek ott ezer éven át, vagy nem, románoké minden, tova a Tiszáig, s még azon is túl!

Néhány pillanatig fojtott haragtól izzottak a szemei. Aztán lehajtotta a fejét.

– Ott fent a hegyen, ahova nagyapámat küldték, még tűrhetőbb volt – folytatta csöndesen, de mélyen a fegyelmezett hang alatt érezni lehetett még mindig a keserű indulatot –, mert románok ritkán tévedtek oda, s a fakitermeléseknél is csak a hivatalosak voltak románok, a nehéz munkát székelyek végezték. De lent a faluban már más volt a helyzet. A községi irodákban csak románul volt szabad szólni, s a vasútállomáson meg pofon is verték azt, aki magyarul mer- te kinyitni a száját. A bútorgyárba pedig, amit alig egy évvel hazatértünk előtt építettek volt oda, magyart föl

sem vettek. A hegyeken túlról, Románországból telepítettek oda munkásokat. Gyermekes családokat, mind. Ők miattuk aztán a magyar nyelvű iskolát is átváltoztatták román nyelvűre, s a székelyek gyermekeinek még az iskola udvarán, játék közben sem volt szabad magyar szót ejteniük. Amit azonban velem elkövettek a katonaságnál azt maguk idekint el se hiszik.

Borús tekintete elkalandozott a napsütötte völgy felett, valahova a páras messzeségbe. A csönd mélyén tovább kopogtatta odvas fáját egy láthatatlan harkály, s valahogy olyan volt, mint a valaki hosszú, rozsdás szöveget vert volna bele egy óriási koporsóba.

– Vonaton küldtek át Ó-Romániába – folytatta a fiatalember tompa, élettelen hangon – Jasiba, amit nagyon régen valamikor Jászvárosnak neveztek nagyapám szerint a magyarok, akik várost építettek ott maguknak. Tizennégyen voltunk újoncok a faluból. A másik tizenhárom jól beszélt románul, én azonban egy szót se tudtam még akkor. Burg Kastlban nem tanítottak meg arra, hogy román legyek. Emiatt aztán ott Jasiban, a kaszárnyában, majdnem megöltek az altisztek. Alig érkeztünk oda, még egyenruha sem volt rajtunk s máris lekinyeunguroztak bennünket, s úgy ordítottak reánk, mintha barmok letünk volna. Mikor aztán anyaszült meztelen oda kellett járuljunk sorra egy őrmester asztala elé és tollba mondjuk az adatainkat és én egy szót sem értettem abból, amit kérdeztek tőlem, az egész világ reám szakadt. Alig dadogtam ki nagy nehezen, hogy „nyustyurumunyesty”, nem tudok románul, amikor a román őrmester már föl is szökött az asztal mögül, elkékült ábrázattal s úgy vágott arcom az öklével, hogy nekiestem a falnak. De ez csak a bevezető volt. Ami utána következett... azt el se hinné. Jobb tehát, ha nem is beszélek róla. Már maga a verés is egyike a legsúlyosabb megaláztatásoknak, ami embert érhet. De ruha nélkül, mint egy állat, fetrengeni a padlón, túrni a rúgásokat, mindent...

Elakadt a hangja. Nyelt egy nagyot. Valahol a fák között erdei pinty hívta a párját. Békés füttye szelíden ívelt tova a hegyoldal fölött. A fiatalember néhány pillanatig mintha a hang után figyelt volna, aztán sóhajtott megint.

– Leszolgáltam az éveket, mert nem volt más választásom. Sokszor gondoltam szökésre, de tudtam, hogy hiába való lett volna. Egy rendőrlamban, mint Románia, nincs lehetősé-

Czegei gróf Wass Albert
(1908–1998)

sége annak, hogy valaki faluról-falura bujkálva eljusson a határig. Mindenki gyanús, akinek nem ismerős az arca, s mindenki fél szóba állni azzal, aki gyanús. Leszolgáltam hát az éveket. Nyolc fogamat vesztettem el, két bordám meghasadt, vesevérzést kaptam a rúgásoktól, de leszolgáltam az éveket. Kinye ungur volta nevem, elejétől a végéig. Hiába tanultam meg közben románul, rajtam maradt. Én voltam a század rugdosnivalója, árnyékszék súrolója, kinye ungurja. S azóta nem ítélek el senkit, aki megváltoztatja a nevét, letagadja anyanyelvét, származását, csak azért, mert ott kell élnie. Én is megtettem volna, bizonyára, ha lehetőséget nyújtanak hozzá. De az én számomra még ez se jutott. Alighanem meg akartak tartani század csúfjának, kinye ungnak, hogy legyen kit rugdossanak, legyen kin haragjukat töltsék, legyen kinek a megaláztatásán röhögjenek. Mikor leszereltek végre, s civilruhába öltözhettem megint, kezembe nyomtak egy papírost és azt mondták: „Itt utalt ki számodra munkát a román állam. Vigyázz magadra, kinye ungur s becsüld meg a románok jóságát!” A kiutalt állás Bukarestre szólt. A városi egészségügyi hivatalhoz, mint takarító személyzet. A papíros szerint két héten belül jelentkezni kell munkára. Elhatároztam, hogy előbb hazamegyek és megpróbálok valamiféle munkát szerezni nagyapa közelében.

Rám nézett. Szája körül félszeg mosoly bujkált, de a tekintete szomorú volt.

– Hallotta mit mondtam? Hazamegyek... Micsoda elfacsarodott értelme van ma már ennek a szónak! Bármelyik ezek közül inkább számíthatott volna otthonomnak, mint az a székely falu, ahova nagyapám magával hozott. Mégis, ez volt az egyetlen hely,

ahova hazamehettem. Miért? Mert ott élt az egyetlen ember ezen a földön, aki hozzám tartozott. A nagyapám.

– Amióta katonának vittek nem sokat tudhattunk egymásról. Büntetés alatt voltam folyamatosan, így aztán szabadságot nem kaphattam, mint mások. Levelet írni csak románul volt szabad, s a századirodás szakaszvezetők minden sort elolvastak. Panaszkodásról tehát szó se lehetett. Nekünk is csak románul írhattak, magyar nyelvű levelet egyszerűen papírkosárba lökték az irodában. Kaptam tehát nagyapámtól néhány sort minden két-három hónapban, amiben egyéb se volt, mint hogy esik az eső, vagy havazik, vagy süt a nap fent a hegyen. Én is küldtem néhány sort minden két-három hónapban arról, hogy jól vagyok, szép az idő, vagy rossz az idő és semmi több.

– Mikor fölértem a hegyre, jó két óra járásra a kis állomástól, ott leltem nagyapát a fészker alatt, az esztergapadnál. Asztallábon dolgozott. Mikor meglátott elkönnyesedett a szeme. „Hát haza jöttél” mondta. „Haza” feleltem, „de csak kis időre, ha igaz”. Azzal elmondtam a munkaparancs dolgát. Nagyapám homloka közepén megjelent újra a kemény, függőleges ránc, ami annyira jellemezte. „Hát azt még meglássuk” mondta, azzal bevitt a házba, a rokonokhoz.

– Másnap reggel lementünk a községi irodába. „Itt az unokám” mondta nagyapa, „elvégezte becsülettel a katonaságot. Adjatok neki valami munkát!” románul beszélt, hibátalánul. A községi írnok, egy besszarábiai fickó, rám nézett. „Hol a katonasági papírja?” Megmutattam neki a leszerelési papíromat, de nem arra volt kíváncsi. „Hol a munkapapír?” kérdezte szigorúan. „A román kormány mindenkinek munkát ad, aki leszolgálja a katonaságot!” Mikor nagyapám elmondta neki, hogy miről volt szó, hogy mint egyetlen unokája szeretne öregségére maga mellett tudni, az írnok megcsóválta a fejét. „A parancs, parancs” mondta, „aki Bukarestben kap munkát, annak oda kell mennie! Örvendjen az országnak, hogy ilyen szerencse érte! az ország szépséges fővárosában élhet! Én magam is örömmel cserélnék vele helyet, érted? Neked pedig nincs szükséged senkire, mi elgondozzuk az öregeket. A szocialista Románia egyformán gondoskodik minden polgáráról, nem szorulsz hát az unokád segítségére.” Nagyapám még próbált szót érteni az írnnal, de az elzavart bennünket. „Nincs időm felesleges dolgokról fecsegni, öreg”, mondta türelmetlenül. „Uno-

kád majd meglátogat, amikor szabadságot kap. Eridj."

A sikertelenség bosszantotta nagyapám. A községi irodáról egyenesen átvitt az erdészeti hivatalba. „Itt az unokám” taszított oda az íróasztalnál ülő hivatalos személy elé „mint erdészember unokája azt akarom, hogy megtanulja a fadöntés mesterségét. Adjatok neki valami munkát fent a kitermelésnél, kemény, emberhez illő munkát, hadd fejlődjenek az izmai, bővüljön a tüdeje a jó hegyi levegőn!” De hiába volt a hangos, vidám föllépés, a savanyúképű írnok nem vult fel tőle. „Ha munkát akar, ne hozzám jöjjön” mondta fagyosan, „menjen föl a kitermelési irodába, a munkavezetőhöz”. „Gondoltam, hogy a főerdész úr küldene vele egy kis cédulát” próbálkozott tovább nagyapám „elvégre erdészember unokájáról van szó...” De az írnok hangja lefagyaszította arcáról az odaerőszakolt mosolyt. „A főerdész úr nincs a hivatalban. De különben sem adna ajánlást senki unokájának. Azok az idők eltelték, öreg. Ha unokád fadöntő munkát keres, menjen föl a munkavezetőhöz.”

– Szegény nagyapa. Élete végéig se mondott le arról a század első feléből magával hozott joviális rábeszélési módszerről, ami úgy látszik, jellemző lehetett a régi Magyarország, mint a régi Románia társadalmi életére. Németországban még ment vele valamire olykor-olykor. De az új Románia urait nem melegeztette föl, inkább bosszantotta. Bizonyára a régi polgári osztály idejétmúlt hagyatékát látták benn, s ahelyett hogy használt volna nagyapámnak ez a joviális, derűs, barátságos föllépés, határozottan ártott. Élete végéig sem tudta ezt megérteni. A barátságos, derűs föllépés annyira hozzá tartozott, egyszerűen emberi tulajdonság volt ez nála, teljesen független minden politikai irányzattól..., de a mai világban ezt bizonyára nehéz megérteni. Ma minden kiejtett szó mögött, minden arcmozdulat mögött valamilyen eltitkolt politikai állásfoglalást keresnek az emberek...

Szavai elvesztek az erdők mély csöndjében, mely úgy nehezedett körénk, mint egy súlyos, aranyportól izzó üvegbúra. A langyos délutáni napfény csillant a fák levelén s megszikkasztott az ég gyönyörű sötétkékselymén. Valahol messze, az országút irányában, motorkerékpár pattogott, mintha valaki forró tepsiben törökbúzákat pattogatott volna.

– A kitermelési iroda a Lópatak torkában volt –, folytatta a fiatalember kis szünet után s a hangja hűvös volt, szinte erőltetetten hűvös, mint

az olyané, aki igyekszik megőrizni a tárgyilagosságát, bár minden idegszála sikoltani szeretne – nem messzire attól a helytől, ahol valamikor nagyapám háza állt, s ahova annak idején nagyanyámat temették volt. A ház helyét már csak egy nagy csúnya csalánfolt jelezte a patak és a fiatalos sűrűje között, de a sír, az már el is tűnt egészen. Felfalta a bozót. „Mind-egy” mondta a nagyapám, ahogyan tovahaladtunk a csalánfolt mellett „a lelke azért itt van valahol. Érzem. Azzal nem bír semmiféle rendszer. A lélekkel.” Megkönnyesedett a szeme, ahogy a bozótot kutatta, s több szót nem is ejtett, míg a kitermelés aljába nem értünk. Az iroda egy odavontott kis bádógépületben volt. Mögötte munkások számára emelt hosszú földek húzódtak el messzire a patak mentében, s a földek alatt penész szagú szalmán pokrócok hevertek, batyuk és zsákok. Az iroda előtt néhány ember állt. Borotvátlan, komor nézésű, napszitta fadöntők. „Adjon Isten” szólt oda felénk a nagyapám. Egy-kettő szótlánul megbólintotta a fejét, a többi még annyira se méltatta a köszöntést. Nagyapám kopogtatott a bádogajtón, aztán benyitott. Rozoga, piszkos asztal megett ingujjas, szőrös nagydarab ember terpeszkedett. „Há?” mordult reánk barátságtalanul. Nagyapám előadta, hogy miben járunk. Elmondta ugyanazt, szinte szóról-szóra, amit a faluban is elmondott. Hogy erdészember unokája meg kell tanulja a fadöntést, meg mindezt. „Te erdész vagy?” meredt reá a szőrös. „Az”, bólintott nagyapám önértékesen. „Hol?” „Itt.” „Itt?” „Mikor?” „Régen. Még az első nagy háború előtt.” A nagy szőrös román úgy bámult nagyapámra, mint aki bolondot lát. „Az első háború előtt?” ismételte a szót. „A nagyurak idejében, mi?” „Utána szénégető lettem” fordított egyet nagyapám a társadalmi helyzeten „majd fűszeres. Ma asztalos vagyok.” A szőrös megcsóválta a fejét, aztán felém bökött. „S ez az unokád

he?” „Igen.” „Hol volt eddig?” „Most tért haza a katonaságtól.” A szőrös rám nézett. „Hol a munkapapírod?” „Éppen erről van szó” próbálta nagyapám elmagyarázni a dolgot, „a papír Bukarestre szól, de ő itt szeretne fadöntést tanulni...” „Szeretne, mi?” mordult föl a munkavezető, majd súlyos nagy öklével az asztalra ütött és üvöltöni kezdett reánk „régí úr unokája nem szeretne ezt, vagy szeretne azt, hanem teszi, amit parancsolnak neki! A régi urak világa eltelt, öreg! Itt szocialista Nagyromániában vagy, érted?”

Nagyapámnak elsötétedett az arca. Szája széle is megrándult a sűrű fekete bajusz alatt. De csak annyit mondott: „meg is látszik!” Azzal már fordult is a sarkán, az ajtó felé. De tovább már nem jutott. A szőrös kirúgta maga alól a rozoga széket, s akkorát bömbölt, hogy megrázkódott bele a bádogiroda vékony falai. „Mit mondtál, kinye ungur? Nem jó neked a szocialista román köztársaság, mi? Királyság kell? Magyar grófok világa kell? Hogy a szuka anyádnak azt a...” S már neki is rontott nagyapámnak az öklével. Nagyapám megtántorodott ugyan az ütéstől, de nem esett el. Hiába volt már közel a nyolcvanhoz, az ereje még megvolt. Úgy ütötte vissza a szőröset, hogy az feldöntötte az írássokkal megrakott asztalt, elnyúlt a földön mint egy nagy varasbéka. „Gyere” mondta nagyapám nehezen szuszogva, s már lépett is az ajtó felé. A kint ácsorgók mind felénk fordultak, amikor kiléptünk az irodából. Senki se szólt, csak néztek minket némán, ahogy kiléptünk az iroda ajtaján, elől a nagyapám, mögötte én, ahogy kilincsré csuktam a bádogajtót, s ahogy megindultunk fölfelé a hegyen. „Ebből baj lesz” mondtam nagyapámnak, amikor fentebb, a szálaserdő szélén, szusszanni megálltunk. Esteledet már. Szépek és békések voltak köröskörül a hegyek, akár csak itt. „Tudom” felelte tompán, s többet nem mondott...

A huszadik század másik nagy magyar emigránsához, Márai Sándorhoz hasonlóan, Wass Albert 1998. február havának 17. napján otthonában saját maga vett véget életének. Az író alig egy hónapja töltötte be 90-ik életévét. Wass Albert tudatát néhány hónapja elszenvedett agyvérzése óta gyakran zavarták hallucinációk, ami őt magát is nyugtalanította. Életének utolsó napjaiban, mély depresszióba esett. Borulátásának oka az volt, hogy úgy érezte, nem tud írni feladatának eleget tenni. Fizikai állapota is egyre gyengült.

Február 17-én depresszív hangulatának mélypontján vadászfegyverével kioltotta életét.

Földi maradványaitól 1998. február 22-én a floridai Astor Park-ban vettek búcsút hozzátartozói és ismerősei.

A romániai népbíróóságok működése 1.

1945 – 1946

A törvényi háttér megteremtése

Az 1944. szeptember 12-i szovjet-román fegyverszüneti szerződés 14. pontja a román kormányt a háborús bűnösök letartóztatására és bíróság elé állítására kötelezte. Ugyanakkor nem tértek ki ezen személyek kötelező kiadatására (kivételt csak Magyarországtól vártak el.) Egy 1945. januári rendelkezéstől eltekintve két hónapig nem történt semmi ezirányban. Az eljárások megkezdésére a Monitorul Oficial (Hivatalos Közlöny) 1945. április 24-i, 94. számában megjelenő „Az ország katasztrófájában és háborús bűntettekben vétkes személyek üldözéséről és büntetéséről” szóló 312. sz. rendeletéről” megjelenése után került sor. A rendelet törvény ki mondta: 1945. szeptember 1-vel bezárólag indíthatók eljárások.

Az 1. szakasz értelmében azok ellen akik az ország katasztrófájában bűnösök:

- a) akik megengedték, hogy a német hadsereg bemenjen az országba;
- b) akik e lépés előkészítésében résztvettek;

A 2. szakasz értelmében bűnösök:

- a) akik a Szovjetunió és az Egyesült Nemzetek tagjai ellen hadüzenetet intéztek, és háborúba léptek;
- b) nem tartották be a hadviselésre vonatkozó nemzetközi szokásokat;
- c) embertelenül bántak a hadifoglyokkal és a túsokkal;
- d) a hadművelési területek lakossága ellen terrorcselekményeket hajtottak végre, vagy résztvettek a megsemmisítésükben;
- e) a polgári lakossággal szemben megtorlást alkalmaztak politikai, vagy faji okokból kifolyólag;
- f) a munkaszolgálat, kitelepítés és elszállítás révén személyek kiirtásában vettek részt;
- g) a fogolytáborokban és politikai internálótáborokban embertelenül bántak a foglyokkal;

h) a rendőrség jogügyi osztályának tisztjei, nyomozók és egyéb tisztviselők erőszakot alkalmaztak a letartóztatottakkal szemben;

i) polgári, vagy katonai ügyészek és bírák erőszakos cselekedeteket követtek el, vagy azokat elősegítették;

j) akik elhagyva az országot a fasiszmus szolgálatába álltak;

k) akik a háborús országokat, vagy a hitlerista, légionárius, vagy faji törvényeket kihasználva törvénytelen úton jutottak vagyonhoz;

m) akik gettók és internálótáborok felállítását kezdeményezték;

n) akik fasiszta, légionárius, vagy faji előítéleten alapuló rendszerszabályokat léptettek életbe;

o) akik a fasiszmus szolgálatában álltak, és a román érdekeket sértette tevékenységük.

A rendelet törvény 3. szakasza kimondta: az 1. szakasz m-o pontja esetében a büntetés 3-20 évig, vagy életfogytiglanig terjed; a 2. szakasz a-j pontja esetében a büntetés halál, illetve életfogytiglanig terjedő kényszermunka; a 2. szakasz k-o pontja esetén a büntetés életfogytiglani kényszermunka, vagy 5-25 évig terjedő kényszermunka, vagy 3-20 évig terjedő nehézbüntetés.

A főbüntetésen kívül az elítélt elveszti polgári jogait és vagyonát.

További szakaszok az államügyészek kirendeléséről, a nyomozó és vizsgáló hatóságokról, az ügyészi hatásköréről, a letartóztatás és szabadlábrahelyezés jogköréről (a minisztertanács, vagy a főügyész rendelheti el), a vádiratról, amelyet a minisztertanácsnak kell jóváhagynia, szóltak. A 10-14. szakasz a *népbíróóságokkal* foglalkozott, amely összetételét illetően az igazságügyi miniszter által kinevezett 2 hivatásos bíróból és a 7 politikai párt/csoport által kijelölt személyekből állt. A népbíróóságot minden ítéletábla székhelyén fel lehetett volna állítani. Az ítéletet indokolni kellett; pánasszal a Legfelsőbb Semmitőszékhez lehetett fordulni.

Az eljárások indításának határideje ugyan 1945. szeptember 1-e volt, mivel a király augusztus 20-ika után, a „királyi sztrájk” idején nem volt hajlandó felségjogait gyakorolni, amely a határidő meghosszabbítására is vonatkozott, több eljárást meg kellett szüntetni, következésképpen a vádlottakat pedig szabadlábra helyezni. Hozzá kell tenni, hogy *kivéve* az erdélyi magyarokat, akik hosszú hónapokat töltöttek fogságban ártatlanul, vagy kevésbé súlyos ügyek miatt. Az egyik volt erdélyi képviselőt például kiadási parancs nélkül hozták át Romániába. Magánlevelének keltezése alatt – 1945. október 20. – tárgyalt Budapesten a román népügyészség elnöke több más magyar állampolgárságú személy kiadatásáról. A levél beszámol arról, hogy a börtönök, internálótáborok, – így Nagyváradon is – tele vannak erdélyi magyarok ezreivel. A foglyokat bántalmazták – terhes asszonyokat is – többeket agyonverték. Előző hónapban egy bizottság szállt ki a nagyváradi internálótáborba, ahol 186 személy jelentette ki, hogy ott-tartózkodásuk idején súlyosan bántalmazták őket.

A levél szerzője szeptember 1-én Nagyváradról átkerült Kolozsvárra, ahol „...38 napig voltam egy cellába egyedül bezárva úgy, hogy onnan ki sem mehettem, senkivel nem beszélhettem, soha egy lépést nem sétálhattam, két hétig az internálótáborban maradt holmimat sem engedték elhozni, s így kövön, takaró nélkül aludtam.”

Mihály román király a háborúban győztes hatalmak moszkvai értekezletének határozata után, mely kötelezte a Groza-kormányt, hogy bővítse ki a kabinetet a Nemzeti Parasztpárt és a Liberális Párt tagjaival – mindenki Maniura és Brătianura gondolt, azonban őket a baloldal nem fogadta el, így Hațieganu és Romniceanu lépett be a kormányba – ismét gyakorolni kezdte felségjogait, és az 1946. február 8-i 61. számot viselő rendelet törvény 1946. június 1-ig meg-

hosszabbította a népbíróóságok működését, visszamenőlegesen 1945. szeptember 1-vel.

A törvényadta lehetőséggel nem mindenhol kívántak élni, így két helyen kezdte el működését a népbíróóság. 1.) 1945. áprilisában *Bukarestben*; 2.) 1945. júniusában *Kolozsváron*. Utóbbi hatáskörébe tartoztak a kolozsvári, nagyvárad, marosvásárhelyi, brassói, nagyszebeni és temesvári ítéletábrák területéhez tartozó személyek. 1945. nyarán Iaşiban a szakszervezetek követelték, hogy a besszarábiai gyilkosságok ügyében állítsák fel kivizsgálás céljából a népbíróóságot, de nem került erre végül sor.

1. A bukaresti népbíróóság ítéletei a háborús bűnösök egyes csoportjait illetően.

1. *Első csoport.* A bukaresti népbíróóság 1945. május 14-i kezdettel először az *odesszai* tömeggyilkosságokban bűnös katonai személyek ügyét tárgyalta. A 38 vádlott közül a bíróság 29 személyt halálra, (ötöt távollétében), 9 személyt kényszermunkára és súlyos börtönbüntetésre ítélt. Az elítéltek éltek fellebbezési jogukkal, amit a fellebbezési tanács elutasított. Június 1-én a király valamennyi halálbüntetést arra hivatkozva, hogy a tettesek parancsot hajtottak végre, *életfogytiglani kényszermunkára változtatta*.

A második csoportba az állítólagos „fasiszta újságírók” tartoztak. Tizennégük ellen a vád főleg a légionárius és németbarát propagandát emelte ki. Két halálos ítélet született, egy életfogytiglani kényszermunka, két életfogytiglani nehéz munka, három: húsz évi nehéz börtön, egy 12 éves szigorított fegyház. *Harmadik csoport.* Huszonegy katonatiszt és polgári személy állt a bíróság előtt akik a deportáltakkal és a politikai foglyokkal kegyetlenül bántak. Ügyükben július 19-én hoztak ítéletet. Az ítéletek: három: életfogytiglani kényszermunka, kettő: 25 évi kényszermunka, egy: 25 év nehéz börtön, kettő: 20 év nehéz börtön. *Negyedik csoport:* tizenegy tagja szintén a deportáltakkal és a politikai foglyokkal szembeni kegyetlenkedés és rablás vádjával állt a népbíróóság előtt. Ketten életfogytiglanra, ketten életfogytiglani nehéz

börtönre, heten 10-25 közötti kényszermunkára lettek elítélve. *Ötödik csoport:* 16 személyt azzal vádoltak, hogy a munkatáborokban kegyetlenül bántak a zsidókkal. Ketten 15 évi, ketten 10 évi, ketten 9 évi, egy 5 évi, hárman 3 évi nehéz börtön ítéletet kaptak, hármat két évi javítófogházra, egyet 1 évi javítófogházra ítélték. Felmentő ítélet is született. *Hatodik csoport:* 15 személyt ítélték el július 27-én a transznistria kegyetlenségek miatt. Az ítéletek a következők: életfogytiglani kényszermunka: kilenc személy, 25 évi kényszermunka: két személy, továbbá egy-egy személyre 20, 12 illetve 10 éves kényszermunkát róttak. Ez utóbbi csoportban több zsidó származású személyt is elítéltek. A *hetedik csoportban* az állambiztonsági hivatal tisztjei és detektívjei ellen indult eljárás, akik hivatali hatalmukkal visszaélve bántalmazták a letartóztatottakat és kifosztották őket. Az 1945. augusztus 8-i ítélet 21 személyt érintett. Tizenegyet életfogytiglani kényszermunkára, egyet 25 évi, egyet 15 évi, hármat 10 évi, egyet 6 évi, hármat 5 évi és egyet 3 évi nehéz börtönre ítélték. *Nyolcadik csoport:* Augusztus 17-én hirdettek ítéletet a transznistria eseményekért felelős katonatisztek felett. A tizenöt vádlott körül hatot életfogytiglanra, egyet 20 évi, egyet 15 évi, egyet 10 évi kényszermunkára, egyet 10 évi nehéz börtönre, egyet 10 évi, egyet 5 évi javítófegyházra ítélték. *Kilencedik csoport:* ide azokat sorolták be, akik a kényszermunka- és hadifogolytáborokban bántalmazták a zsidó munkaszolgálatosokat és szovjet hadifoglyokat. A tizenkét vádlott közül egyet életfogytiglani kényszermunkára, egyet 20 évi, egyet 10 évi, egyet 5 évi, kettőt 3 évi nehéz börtönre, egyet 10 évi szigorított fegyházra ítélték, ötöt felmentettek.

Újabb ítéletek a bukaresti népbíróóságon 1946. február 8. után

Tizedik csoport: Február 18-án a zsidóközpont vezetőségének perében hozták meg a következő ítéleteket: egy személy 15 évi, egy 20 évi, egy 12 évi nehéz börtön, egy életfogytiglani kényszermunka, egy életfogytiglani nehéz börtön. *Tizenegyedik*

csoport: egyben a *háborús főbűnösök első csoportja* felett február 21-én hirdettek ítéletet. Horia Sima kormányának tagjait és munkatársait közül – Cuza professor kivételével, akit 20 évi nehéz börtönre ítélték – távollétükben ötöt halálra, egyet életfogytiglanra, egyet 4 évi nehéz börtönre ítélték. *Tizenkettedik csoport:* ítélethozatal 28-án a besszarábiai és hukovinai gyilkosságok ügyében. Tizenegy személyt életfogytiglanra (hatot távollétében), egyet 20, egyet 15 évi kényszermunkára, kettőt 10 évi, kettőt 5 évi börtönre ítélték. *Tizenharmadik csoport:* Az odesszai: és a dorohoiui deportáltak és gyilkosságok végrehajtói közül ötöt életfogytiglanra, hármat 5-15 évi kényszermunkára ítélték, négyet felmentettek. *Tizennegyedik csoport:* A szovjet fogolytáborok parancsnokai közül egyet 25 évi kényszermunkára, kettőt 5 évi, egyet 4 évi, kettőt 3 évi börtönre ítélték. Több felmentés is született. *Tizenötödik csoport:* egyben a *háborús főbűnösök második csoportja.* A per többszöri halasztás után május 6-án vette kezdetét: A 200 oldalas vádirat szerint Ion Antonescu volt államfő és Mihai Antonescu külügyminiszter elárulták az országot, a népet. Utóbbi 200 tanú megidézését kérte, valamennyien vezető politikusok, diplomaták és katonatisztek. Gyöngyössi miniszteri tanácsos Gyöngyösi János külügyminiszternek szóló május 20-i jelentése szerint a per a belpolitikai harc kiéleződését jelzi. A baloldal célja kettős: 1. a vádlottakon keresztül a régi rendszer leleplezése; 2. a tanúvallomástevők, mindenekelőtt a két történelmi párt vezetőjének, Maniu és Brătianu személyének kompromittálása, hogy ti. a két párt *kollaboránsnak* tekinthető, hogy a történelmi és a fasizmus román formája közötti ellentét nem mélyreható, hanem csak formai és taktikai. Maniu vallomása egyébként 6 és fél órát tett ki, és jól használták fel ellene másfél évvel később az un. „Maniuperben”. Vallomása szerint sem ő; sem Antonescu nem fogadott el megbízást II. Károly királytól (aki belement a második bécsi döntés aláírásába); ő maga nem lépett be Antonescu „diktatórikus” kormányába, de hozzájárult, hogy pártjának 2-3 tagja (Gerota, Grigore, Popescu) szakértőként belépjen az adminisztrációba. Maniu kiemelte: 1941-től

Mihai Antonescu tudtával folytat-
tak titkos tárgyalásokat a Nyugat-
tal, a háborúból való kilépésről.

Halálraítéltek a következőket:

Ion Antonescu tábornagy, volt ál-
lamvezető, Mihai Antonescu helyet-
tes miniszterelnök, Vasiliu Z. Con-
stantin tábornok, volt rendőrségi
államtitkár, Pantazi Constantin tá-
bornok, volt hadügyminiszter,
Eugen Cristescu, a titkosszolgálat
volt vezetője, Alexian George, Tran-
snistria volt kormányzója, Radu
Lecca zsidóügyek főköormánybiztosa,
Horia Sima volt vasgárdista h. mi-
niszterelnök (szökésben) Papanace
Constantin volt vasgárdista, munka-
ügyi miniszter (szökésben) Geor-
gescu Corneliu volt vasgárdista ál-
lamtitkár (szökésben), Protopopescu
Ioan volt vasgárdista államtitkár
(szökésben), Mihail Sturza volt vas-
gárdista külügyminiszter (szökés-
ben) és Iasinschi V. volt vasgárdis-
ta egészségügyi miniszter (szökés-
ben).

A többi ítélet így hangzott: öt
személy életfogytiglani nehéz-
börtön, egy személy 20 évi szigorított
fegyház, egy személy 20 évi nehéz-
börtön, két személy 15 évi kényszer-
munka, három személy 10 évi fog-
ház. Az elítéltek fellebbezéssel él-
tek. A Fellebbviteli Tanács jóvá-
hagyta az ítéletet. A király és
Pătrășcanu igazságügyi miniszter
Ion Antonescu, Mihai Antonescu,
Constantin Vasiliu és George
Alexian kegyelmi kérvényét elutasít-
totta. Az ítéletet június 1-én hajtot-
ták végre.

Tizenhatodik, utolsó csoport: A
bukaresti népbíróság május 31-én
hozta meg az ítéletet. A Szovjetunió
területén elkövetett súlyos bűncse-
lekmény vádjával 25 személy állt a
bírószék előtt. Többségükben kato-
natisztek és rendőrtisztek. Közülük
négyet életfogytiglani, kettőt 20
évi kényszerszolgálatra, három 15,
hetet 10, egyet 5 évi nehéz-
börtönre, egyet 1 évi fogházra ítélték, he-
tet felmentettek.

2. A kolozsvári népbíróság

Egész Erdélyre kiterjedő hatáskör-
rel 1945. július 9-én kezdte el mű-
ködését, azzal a céllal, hogy vizsgá-
latot folytat és meghozza a méltó
büntetést az Észak-Erdélyben a ma-
gyarok, és Dél-Erdélyben a románok

által elkövetett atrocitásokért. Ez-
zel szemben a népbíróság arra töre-
kedett, hogy az észak-erdélyi esemé-
nyek ne maradjanak megtorlat-
lanok, s csak kevés kivételtől elte-
kintve foglalkoztak a dél-erdélyi,
mindenélőtt magyarellenes cse-
lekményekkel. (Megjegyzendő, hogy
a székelyföldi és az észak-erdélyi
magyarellenes atrocitásokat és gyil-
kosságokat tárgyaló román hadbíró-
ságok igen enyhe ítéletet hoztak).

Bíróság elé állították azokat,
akik (állítólag!)

- Észak-Erdélyben gyilkosságot
követtek el románok ellen,
- akik 1940-ben a katonai közigaz-
gatást vezették,
- azok polgári tanácsadóit,
- munkaszolgálatos századok pa-
rancsnokait,
- rendőr és csendőrtiszteket,
- valamennyi 1940-44 közötti főis-
pánt és vezetőt,
- újságírókat,
- kémelhárítókat.

Több száz személy került letar-
toztatásba, a népügyészek több er-
délyi városban tartottak helyszíni
vizsgálatot. Több hónapi szünet
után – akárcsak Bukarestben – Ko-
lozsváron is februárban újra kezdte
a népbíróság a tevékenységét. Már-
ciustól sorra születtek az ítéletek. A
kolozsvári népbíróság összetétele
ekkor: elnök, Nicolae Matei, a ko-
lozsvári törvényszék elnöke; helyet-
tese: Nerva Haragus járásbíró; nép-
bírák: Pavel Bojan és Augustin
Meseșan (Ekésfront); Ștefan Belivoi
(RKP); Alexandru Gligorin (SZDP);
Victor Taflan (NLP); Gheoreghe
Dan és Ion Micu (Általános Mun-
kásszövetség).

Első csoport. 1946. március 14-
én került sor ítélethozatalra. A
Románia Liberă szerint a vádlottak,
valamennyien magyarok Észak-Er-
délyben falvakat gyújtottak fel,
százszámra gyilkolták a románokat
és a zsidókat.

Halálos ítélettel sújtottak 21
vádlottat (Szinkovits Zoltán, Vay
Ferenc, Wass András gróf, Wass Al-
bert gróf, Márkosi alezredes, Mocsa-
ry hadnagy, Kolbay hadnagy, Szabó
Zoltán hadnagy, Gruka zászlós,
Grupa Antal szakaszvezető, Bay Mi-
hály szakaszvezető, Lovass alezre-
des, Gaál Ferenc, Mihály Sándor,
Póts János, Buday-Gepó János,
Vasváry Zoltán alezredes, Lehotzky
Károly alezredes, Turcsányi Tibor

hadapródőrmester, Szőke Alajos,
Pakuts főhadnagy és Csordás Ger-
gely főhadnagy). *Életfogytiglani
kényszerszolgálatra ítélték őket.* (Ko-
vács-Csucsi Ferenc, Ercsey Ferenc,
Kovács András, Máté Ferenc,
Kudor-Duka János, Kozma András,
és Szekeres János.) *25 évi kényszer-
munkára hatot.* (Fekete Pál őrnagy,
Polgár-Sute János törzsőrmester,
Csepely Ferenc, Béres K. László,
Árpád és Princessz István.) *20 évi
kényszerszolgálatra hatot.* (Borzássy
Ferenc, ifj. Bíró Imre, Béressz Zsig-
mond, Kisfalusy Bálint, Csepely
Zsigmond és Soós Mihály.) *15 évi
kényszerszolgálatra kettőt:* Bethlendi
Ferenc és Vargha Sándor. *10 évi
kényszerszolgálatra háromat.* Barta
András, Derzi Ferenc és Ambrus
Ferenc. *8 évi kényszerszolgálatra ket-
tőt.* Szabó János és Fábián János. *5
évi kényszerszolgálatra egyet:* Kuter
István. *20 évi nehéz-
börtönre egyet:* Csepely Sándor. *15 évi nehéz-
börtönre háromat:* Id. Bíró Imre, Kisfalusy
Sándor és Titkos József. *5 évi nehéz-
börtönre egyet:* Béress Miklós. *Fel-
mentettek hetet:* Tötös F. János,
Máté Pál, Faludi Ferenc, Szabó
Gyula, Faragó István, Fazekas Pál
és Körössy József.

Második csoport. Március 27-
én a munkaszolgálatos századok
magyar parancsnokai álltak a nép-
bírószék előtt.

Távollétükben halálra ítélték há-
rom vádlottat: Szabó Ferenc, Papp
József, Mázló Ferenc. *Életfogytigla-
ni kényszerszolgálatra ugyancsak
háromat:* Kántor János, Görbe János
és Turner Albert. *5 évi kényszer-
munkára egyet:* Kovács István. *A je-
lenlevők közül halálra ítélték egy
vádlottat:* Kovács István. *Életfogy-
tiglani kényszerszolgálatra egyet:* Ta-
kács István. *25 évi kényszerszolgálat-
ra egyet:* Gulácsy Mihály. *15 évi
kényszerszolgálatra háromat:* Kiss Pál,
Kapussy István és Gombor József. *10 évi
súlyos börtönre egyet:* Bolyák
József. *5 évi súlyos börtönre kettőt:*
Friedrich Károly, Mák István. *3 évi
súlyos börtönre egyet:* Frisch Béla
*Életfogytiglani börtönbüntetésre
kettőt:* Parák József és Padka Já-
nos. *10 évi börtönre egyet:* Steinbach
József. *Felmentettek négy vádlottat:*
Nieman Lajos, Sándor Gyula, Fekete-
Negruzzi Gyula és Zajács Péter.

Harmadik csoport. A márci-
us 15-én kezdődő tárgyalással kap-
csolatban április 6-án hozták meg
a döntést, a huszonhat személy kö-

zül húsz magas rangú katonatiszt volt, a többiek 1940-től mint politikai tanácsadók szerepeltek a katonai parancsnokok mellett. Ítéletek:

Távollétükben halálra ítélték négy vádlottat: Édes Elemér tábornok, Dobay Sándor tábornok, Horváth Fábán tábornok, és Novák Béla tábornok. *Életfogytiglani kényszermunkára* hat vádlottat: Szappanos Miklós, Almássy Károly, Lehotzky Andor, Sebestyén Béla, és Bittó Dezső tábornokok, valamint dr. Ábrahám József. *Életfogytiglani politikai fogságra* négyet: Török Imre, Bauer Nándor, Told József és Beck Albert tábornokok. *25 évi kényszermunkára* egyet: Bereznay András. *20 évi kényszermunkára* egyet: Roknay István. *20 évi politikai fogságra* hármat: Vida Gyula és Bajor Ferenc tábornokok, Alsó László ügyvéd. *A jelenlevők közül 8 évi kényszermunkára ítélték* egy vádlottat: Kolumbán József. *3 évi politikai fogságra* kettőt: István Mihály, és Brandt József. *Felmentettek* egyet: Tevely József

Negyedik csoport: Az észak- és dél-erdélyi rendőrfőnökök és kémelhárítók népes tábora fölött április 12-én hirdettek ítéletet.

Távollétükben: életfogytiglani kényszermunkára ítélték negyvenhárom vádlottat (38 magyar, 5 román). Fehér Aurél, Péterffy Pál, Simon Jenő, Hegedűs István, Balázs Béla, Kakassy Márton, Bereczky Vilmos, László Ákos, Szabó Gyula, Gubicza Sándor, Csibortics Imre, Tomolányi Árpád, Takács Pál, Galambos István, Pajkos Mihály, Zalan András, Piacsek István, Némethy Sándor, Ugray Béla, Fekete Pál, Zádor Andor, Bede Márton, Juhász András, Juhász István, Bányay Pál, Pozsgay János, Sarlós Ferenc, Nagy Mihály, Bakó Sándor, Lovász Ferenc, Veress Antal, Horváth Sándor, Szabó Miklós, Gerenday Pál, Becze Sándor, Bérczes Géza, Csizmadia József, Pálincás József, Câmpian Ilie, Anka Candin, Borsan Ioan, Tomis Steleanu, Boulescu Dimitru. *20 évi kényszermunkára* egyet (románt) Ghisan Darius. *15 évi kényszermunkára* kettőt: (1 magyar, 1 román) Pál László, Frențiu Teodor. *8 évi súlyos börtönbüntetésre* hármat (románok): Moșteanu Gheorghe, Suteu Gheorghe és Martac Gheorghe. *5 évi súlyos börtönbüntetésre* hármat

(románok): Anghius Ioan, HATIEGAN Aurel, és Chripureanu Aurel. *A jelenlevők közül: életfogytiglani kényszermunkát* kapott 3 vádlott (románok): Malan Dumitru, Boariu Josif, Calinovici Constantin. *8 évi súlyos börtönbüntetés* egy (román): Sciopu Traian. *5 évi súlyos börtönbüntetés* (román): Codreanu Septaimiu. *Felmentettek* egyet (román): Rarmoantu Marius.

Ötödik csoport. Április 15-én hirdették ki az ítéletet a magyar, román és szász „fasiszta” újságírók bünperébe. *Távollévők közül:* 20 évi börtönnel sújtottak 13 vádlottat (4 magyar, 2 román, 2 szász). Ferencz Gyárfás, Zatureczky Gyula, Olajos Domokos, Finta Zoltán, Gergheli Ioan, Ravaluica Ioan, Pospisil Rudolf, Josef Cassner, Hermann Schwandt, Hana Hardt, Ottó Liess, Alfred Hönig, és Walter May. *15 évi börtönt* kapott négy vádlott (2 román, 2 szász): Boila Ștefan, Sbârcea Gheorghe, Heirich Schiel és Heinrich Prall. *A jelenlevők közül:* 10 évi nehéz börtönrre ítélték 2 vádlottat. (1 magyar, 1 román) Árvay P. Árpád, és Popa Grigore. *8 évi nehéz börtönrre* kettőt: (1 magyar, 1 szász) Jávör Béla és dr. Andreas Seber. *Felmentettek* egyet: (magyar) Bíró János. Elrendelte ezenkívül a népbíróóság az elítéltek vagyonának elkobzását is.

Hatodik csoport. A 26 vádlott közül heten álltak a bíróság előtt; tizenkilenc felett távollétükben

Az idők tonúi

mondja ki az ítéletet a népbíróóság.

Letartóztatásban vannak: Farkas József borsai jegyző, Teodor Marusceac máramaroszigeti nyugdíjas, Zaharias Ludovic községi jegyző, gróf Bethlen Béla Szamos-megye volt főispánja, Bolya József jegyző, Victor Pop községi bíró és dr. Paczkó Elemér volt képviselő. *Távol vannak:* dr. Jurko Flaviu Máramaros megyefőnöke, dr. Ajtay Gábor Máramarosziget alispánja, dr. Kádicsfalvy József Felsővisó volt főszolgabírója, dr. Ráthky Béla Máramarosziget volt polgármestere, Tüth Vince Máramarosziget rendőrpáncsnoka, Keserű János a szigeti járás főszolgabírója, Taar Albert Borsa volt csendőrpáncsnoka, Bonódy József őrnagy, határ vadász-páncsnok, dr. Pavel Rosel Felsővisó volt főszolgabírója, Marginean Ioan borsi fakitermelő, M. Zoltán aktasugatagi lakos, dr. Lajos Kálmán Toplicza volt főszolgabírója, Varga László a nagyváradi városháza volt ügyvezetője, gróf Teleki Béla az Erdélyi Párt elnöke, báró Feruneker Antal volt képviselő, dr. Albrecht Dezső volt képviselő, Bálint József rom. kath.pap, volt képviselő, dr. Bíró István kereskedelmi kamarai titkár és dr. Gaál Alajos orvos, volt képviselő.

A vád – amint a tárgyalásról szóló laptudósítások szólnak – valamennyien a reakciós horthysta klikk tagjai. Horthy rendszere vezette be az első fasiszta diktatúrát Európába, sovinizmus, antiszemitizmus jellemezte és a haladó gondolatok képviselői elleni terrorhadjáratot folytatott. Ez jellemző a vádlottakra is, akik résztvettek a románok és zsidók üldözésében, a munkaszolgálatra behívottakkal szembeni kegyetlenségük a német módszereket is felülmúlta, már 1941-ben, amikor Magyarországon még szó sem volt a deportálásokról: Jurkó, Ajtay, Ráthky és Kádicsfalvy százával szolgáltatta ki Észak-Erdély lakosait a németeknek.

Hetedik csoport. A vádirat szerint azok akik a népbíróóság elé állítottak lágerrek és munkatáborok alkalmazottaiként kegyetlenkedtek a munkaszolgálatosokkal és politikai internáltakkal.

Letartóztatásban vannak a következők: Vitcu Nicolai őrnagy, Nicolaescu Ioan kapitány, Szomju Pál őrzető, Hétáni Ferenc nagybányai mészáros, tartalékos őrmester, Szi-

ka István tart. főhadnagy, Gál Ferenc szakaszvezető, Szabó József aradi kereskedő, Lax Heinrich festőmester, Bosner János SS-szakaszvezető, Orbán Jeremias rettegi borbély, dr. Győri Barna kolozsvári ügyvéd és dr. Oláh Imre kolozsvári sebész. *Szökésben vannak:* Teodorescu George százados, dr. Ányos László zászlós, Szántó Géza főhadnagy, Gesit Zoltán hadnagy, Nagy Sándor banktisztviselő, Názna Márton, Müller Mihály tart. őrmester, Boldizsár László tart. hadnagy, Juhász József őrmester, Csóló József őrzvezető, Szabó Tóth Pál és Fekete Péter őrmester.

Nyolcadik csoport. Május 22-én kezdte meg a 193 vádlott tárgyalását, akik a vád szerint Sztójay-kormány idején a gettók felállítását alkalmával embertelenül bántak a zsidókkal. A letartóztatásban lévő 51 személy a következő: Cser Lajos nagyvárad magántisztviselő, Megyesi Józsefné Margittay születésű, özv. Kiss Jánosné érmihályfalvi születésű, Vadas József nagyvárad villanszerelő, Szilárszki Melania királyhágói lakos, Cosariu Irina nagyvárad lakos, dr. Csóka Lajos Szatmár polgármestere, dr. Pirkler Ernő szatmári vezértitkár, Fekete Erzsébet szatmári lakos, Váncsa Ioan szatmári nyomozó, Tar Kázmér kolozsvári volt városi tisztviselő, Inczédi-Jocksmann Ödön Kolozs megye volt főispánja, Botos János újságíró, az Erdélyi Párt kolozsvári szervezetének titkára, Ujvári Imre kolozsvári lakos, Enyedi Irma kolozsvári lakos, Horák Vilmos kolozsvári munkás, Báthori Ilona kolozsvári lakos, dr. Májay Ferenc Marosvásárhely volt polgármestere, dr. Smith Imre Szászrégen volt polgármestere, Kugler-Füleki György magántisztviselő, Szabó Kálmán Szászrégen volt szolgabírója, dr. Szentiványi Gábor Háromszék volt főispánja, dr. Schilling János szamosmegyei birtokos, dr. Lénárd Zsigmond dési orvos, Gecse József dési lakos, Fekete Margit dési lakos, Oláh Sándor kolozsvári szabó, Jancsó Róza rettegi születésű, Lakatos Ferenc rettegi jegyző, Szilágyi István beszercei jegyző, Orgorányi József budatétényi detektív, Creisperger Péter nagybányai cipész, Osváth Zoltán nagybányai kőműves, Lázár József szilágyosomlyói nyugdíjas, Farmathi Sándor szilágyosomlyói kereskedő, Ankhea János szilágy-

somlyói szerelő, Petővári-Petrik László krasznai földműves, Szabó Albert szilágyosomlyói tisztviselő, Duha Irén szilágyosomlyói lakos, Nagy István szilágyosomlyói építész, dr. Molnár Ferenc szilágycsehi orvos, dr. Sami Béla zilahi nyugdíjas, Dr. Dénes Dezső zilahi városi tisztviselő, Hulmann Ferenc mármaroszigeti tisztviselő, Sarkadi Gusztáv mármaroszigeti fodrász, Comán Stefán borsai főjegyző, Borbély Kálmán kolozsvári gazdálkodó és Smolka Henrich beszercei kereskedő.

Zárszó:

Magyar diplomaták és újságírók jelentései és a korábbi sajtó alapján kitetszik, hogy 1945. és 1946. júliussal bezárólag a két romániai népbíróságon 771 ítélet született. Halálos ítéletek száma 154, életfogytiglanit 209 személy kapott. Ez nem jelent tényleges életvesztést, mint ahogy szabadságvesztést sem, ugyanis jelentős volt azok száma akiket távollétében ítéltek el. Ha őket nem is számítjuk, az ítéletek száma több száz esztendő telt ki. Akik között természetesen voltak igazi bűnösök, voltak akik a parancsot teljesítették, vagy túlteljesítették, akik egy adott történelmi helyzetben jó, vagy a rossz oldalon álltak; akik hivataluknál fogva nem tehettek mást, mint amit tettek; voltak akik megszegve a hivatali esküt nem tették meg amit mások igen. És voltak olyanok akik a kommunista hatalomátvétel időszakának *első koncepciók pereinek áldozatai voltak. A perek anyagának és az összes körülmény ismeretében hiányában csak adatközlésre lehetett vállalkozni, illetve egyes adatok összevetésére.* (Említettek kívül más személyek is felbukkantak és felbukkanak még az 1946, 1947-es évek politikai pereiben. Például báró Atzél Ede neve is, akiről viszont 1945. december 3. óta eddig semmi pontos ismerete nincs a családnak.) Ezek szerint megállapítható, hogy Bukarestben a népbíróság a háborús bűnösök 14 csoportjának ügyét tárgyalta. 187 vádlott esetében történt ítélethozatal. (Ebben nincsenek benne a háborús főbűnösök).

- Halálos ítéletek száma 31 (16,5 %) – királyi kegyelemben részesültek

- életfogytiglan 59 (31,5 %)
- 20-25 év között szabadságvesztés: 24 (12,9 %)
- 10-15 év között szabadságvesztés 34 (18,1 %)
- 5-8 év között szabadságvesztés 20 (10,6 %)
- 5 év alatti szabadságvesztés 19 (10,1 %)
- 20 év kényszerszolgálat (60,9 %)

A háborús főbűnösök két perében hozott ítéletek:

- Horia Sima kormányának 17 vádlottja volt,
- halálos ítéletek száma 5
- életfogytiglan 4
- 20 év nehézbüntetés 1
- Antonescu és társai perében 24-en álltak bíróság elé.
- halálos ítéletek száma 13
- kegyelemben részesült 9 személy
- nehézbüntetés 11

Az Adevarul 1946. július 25-i száma Ghiran Morariu Kolozsvári Népbíróság főügyésze kimutatása alapján hozta nyilvánosságra a következőket:

- 533 ítélet született:
- 502 elmarasztaló,
- 31 felmentő,
- 118 személyt jelenlétében,
- 384-et távollétében ítéltek el.

Nemzetiség szerint:

- román 33,
- magyar 445,
- német 20,
- zsidó 4.

Az 502 elmarasztaló ítéletből:

- 105 halálos
- 146 életfogytiglani kényszerszolgálat
- 62 15-25 évi kényszerszolgálat
- 29 15 évi kényszerszolgálat
- 5 15-25 közötti nehézbüntetés
- 34 15 évi nehézbüntetés
- 23 életfogytiglani fogság
- 35 15-25 év közötti nehézbüntetés
- 19 15 évig tartó nehézbüntetés
- 13 15 évig tartó szigorított fegyház
- 31 15 évig tartó fogházbüntetés

1946. április 7. – június 1. között igen intenzív volt a tevékenység: 395 esetben mondott ki elmarasztaló ítéletet. Az elítéltek száma kétszerese a bukarestinek, s mindössze 7-8 % román érintett.

Dr. Ungváry Sándor: Börtönnapló

(Részlet)

1946: Előjáték a Nagy Perhez

„... 1946-ban Erdélyben a magyarság vezetőinek maradéka intézményeik romjain megpróbálták azok újjáépítését. Ezek között volt a nagyhirű, szövetkezeteket összefogó Szövetség, a Hangya mellett. Igazgatója György Endre, és elnöke Lakatos István fogtak a felméréshez: mi is maradt belőle, és milyen helyzetben van egyáltalán a magyar földművestársadalom a grozai kifosztó földreform után, amikor a magyaroktól elkobzott másfél millió hektárból 40 000 magyar földműves mindössze 52 000 hektárt kapott, és a Szovjetunióknak fizetendő kártérítés következtében, hiszen a Székelyföld, Kolozs, Maros megyei magyar falvaiból állandóan áramlott ki a búza, a kukorica és vitték az állatállományt is.

A Szövetség vidéki szervezeteinek számbavételével engem bíztak meg. Valahonnan előkerített egylovas homokfutón jártam be Erdélyt, amely ekkor már távol volt attól, hogy Tündérkertnek hívják. Hónapokon keresztül gyűjtöttem a vádló adatokat. Beszámolómból, amelyet Grozának is megküldtünk, azután igazi vádiratot fabrikáltak. Valaki ugyanis Grozától elküldte a kéziratot a Kolozsváron székelő katonai bíróságra, ahol engem rögtön kémnek léptettek elő. Ez volt az új népi demokrácia első nagy kirakatpöre.

Epp Magyarországon tartózkodtam, amikor Romániában körözést adtak ki ellenem, s amikor Bánffyhunyon autóbuszra akartam szállni, letartóztatnak. Rövid kihallgatás után félmeztelenre vetkőztettek, érvényes útlevelem elkobozták és bezártak egy disznóólba. Késő este volt már, amikor a sziguranca főnöke, Pollák Patriciu, személyesen rakta rám a bilincset, hogy Kolozsvárra szállítsanak, ahol egy villa pincéjébe zártak. Korábban Böződi Gyurka barátomat akarták átnevelni a sztálini humanizmusra, most énrám került a sor, hogy kiegészítsem szocialista tudásom hiányait... Kihallgatásom ettől kezdve minden éjjel megismétlődött, ha visszatértem, a pusztá cement hűsítette lázamat, vizet adtak bővíben, enni saját pénzemen ehettem, de mire három hét múlva átszállítottak a katonai börtönbe, már egy fél csirkecombot sem tudtam le-rágni. Nem volt mivel... A katonai börtön celláját azután nem hagyhattam el

tizenkét hónapon keresztül, s a magán-cella minden gyönyörét kiélvezhettem. Párszor még visszakísértek Pollák politikai „klinikájára kezelésre” – de mindhiába. Egyetlen tanút sem tudtak elővárázsolni, hogy az 57 vádpontból egyet is bizonyítani tudtak volna. A vádak pedig változtak az idővel.

Az első vád az 1946-os évben **kémkedésről** szólt. Ugyanis egy amerikai riporter, Reuben Markham meglátogatta Kolozsvárt, s ott először Kós Károllyal folytatott kiadós beszélgetést. Kós magunk között mint a nép apostola szerepelt. De bizony tojáshéján járta a táncos politikáját. Veje, Czegléd szolgált mint tolmács. Ete késő délután keresett meg azzal az információval, hogy az amerikai velem is szót akar érteni. Akkor én lettem volna az **el nem kötelezett magyarság** egyik képviselője. Markham központi kérdése az volt: mi annak az oka, hogy a magyarok mind sztálinisták? Rövidre fogva azt mondtam, hogy ez Maniu propagandája. A magyarságnak még fél százaléka sem vállalja a sztálini, marxista, grozai, madoszi nyugatellenes politikát.

„Az összeesküvő pókok behálózták Erdélyt...”

1947-ben aztán átminősítettek **összeesküvőnek**. De bajosan tudtak peremhez egyetlen bűntársat is felmutatni. Ellenben az azon időkben Pesten folyó ún. Népköztársaság-ellenes, a Független Kisgazdapárt politikusai elleni perekhez akarták csirizelni. De, bár a Pesten megjelenő kommunista lapok velem kiadósan foglalkoztak, nem tudtak reám hárítani semmit sem. Miután az összeesküvés alapfeltétele, hogy ahhoz több tagra is szükség van, az pedig nem létezett. Ezért a vádat nem lehetett verifikálni.

Maradt a **titkos határátlépés**. Dehát ez is hazugság volt, mert amikor Pollack-Patriciu* az autójába invitált, kezében tartotta az én érvényes útlevelemet! Ezt is ejteni kellett.

1948-ban maradt a Markhammal való esti beszélgetésem, mint factum. Abban az időben azonban a tények semmit sem számítottak! Ma már nevetségesnek tűnik, mi mindent összefirkáltak, összehazudtak rólam a Világosság lapjain! Székelyudvarhelyen huligánbandákat szerveztem a Magyar Népi

Szövetség ellen; „az amerikai dollárimperializmussal” is érintkezésbe kerültem, Maniu gyászmagyarja is voltam, fasiszta csökevény, a Dálnoki-Veress Lajos féle összeesküvés észak-erdélyi hálózatának megszervezője, amelyek mint a pókok hálózta be Erdélyt, és így tovább, és így tovább.

... Ottlétem idején kb. hétszáz bűnözőt tartottak a börtön falai közt. Volt olyan hét, mikor egy egész századot zsúfoltak be, mert azok lázadást követtek el. Leginkább éhezés ellen tiltakoztak. Mert román módra ellopták a napi élelmiszert tőlük. Így aztán éhen nem voltak hajlandók dolgozni, ütni a vasat s építeni az igazi demokráciát.

Magányos cellám csak reggeltájt nyílt ki, hogy átgázoljak a latrinának kinevezett egyik helyiség gödréhez. Melyet csak az tett biztonságossá, hogy a mennyezetről lelógó kötélén csünghetünk s szót válthattunk a többi lógós-kötelessel, akik a híreket körözték. Mint újonccal nyomban közölték a lei varázslatos befolyását. De volt azért elég okom panaszkodni is, mert egy intézményes terrorra épült ez a totálisforma bűnöző társadalom.

... A reggeli négy centi vastag puliszkából, többnyire zöld, penészes, és egy feketeletes féle kávéból állt. Volt egy zuhanyozó helyiség is, annak belépti díját olyan magasra taksálták, hogy hetenként egyszer tudtuk azt átdideregni. Mert persze nem volt tüzelő, sem melegvíz. Hideg zuhany télen?

A börtöntársak

Lassan persze megismertem ennek a felemás világnak a belső törvényszerűségeit. Amíg a falakon kívüli világban többé-kevésbé a törvényszerzők a társadalom irányítói, a falak között visszajára fordul minden. Itt az életfogytiglan elítéltek uralkodnak. Az átlag bűnözők az évek során sorra haltak el, de az életfogytiglanosok ezen kis vétkűeket túléltek. A szamosújvári börtönben mikor az ott bezárt izraelitáknak a szokásos pénteki sólet megérkezett, melyet az ún. Joint biztosított számukra, a köztük élő volt vasgárdisták arra hivatkozva, hogy a demokráciában egyenlőség ural-

* Az eredeti kéziratban a szerző mindannyiszor – szándékosan! – másként írja az illető nevét.

kodik, felforgatták az üstöket, ki a padozatra. Mikor az ő közbelépett volna, egy súlyos merőkanállal úgy fejbeütötték, hogy meghalt. Erre föl a flegmatikus maniuista úgy bizonykodott, miért mérgeztették fel? Őt úgysem lehet többre büntetni, mivel „életes”. Így az izraelita foglyok még a börtönben sem nyughattak.

Este jöttén teljes volt a sötétség az egész fogházban, mert Romániában nem maradt villanykörte. Így perem során, midőn estére húzódott egyik kihallgatásom, a katonai törvényszék elnöke, Barbu ezredes, a zsebéből kihúzott körtével fellépett egy székre, onnan az asztalra és becsavarta a foglalatba. Apósom ügyeskedésének köszönhettem, hogy esetenként könyvet is olvashattam, mégpedig belopott villanykörte fénye mellett. A szemfüles pártmegbízott Feneşan (Fényesi) őrmester cellámba betódulva igen szívreható, demokratikus előadás után azonban birtokba vette a körtét.

„Domnu Professzor, segítsen a demokráciánkat építeni, adja ezt a hivatalunknak.” Kérdésemre pedig, hogy a sötétségben hogy tudok a demokráciáról olvasgatni, azt mondta: „Domnu Professzor, a maga nagyszerűen képzett fejéből kiömlő szellemi sziporkák majd kivilágítják azt.”

A kis törpe őrmester feladata lett volna terjesztetni a bűnöző társadalom tagjai közt a sztálini elveket. Ő azonban még alapelemeit sem ismerte a marxizmus-sztálinizmusnak. Ezt úgy tudtam meg, hogy egyik napon kezében vöröshagymával nyitott reám. A hagyma neve „börtön almája”. Vitamin helyett ették. S mert olcsó, ezt ajánlotta nekem. De cserébe segítségem kérte egy tanulmány megírásához. Előléptetés előtt állt. De előbb Marx kapitalista bírálatairól kellett szólnia.

Börtönünknek voltak napos oldalai is. Néha még mosolyogtunk is.

Egyik bolygó alakja volt társadalmunknak egy sápadt, tudóbajos, tizenhat éves román falusi legény. Ebben a korban már kb. hatvan betörést követett el s hét évre szolt a láttelezése. Abból élt, hogy éjszaka kifosztogatta az üzleteket. De jó román módra, faji-vallási alapon (?) csak az izraelitákat rabolgatta. Florea este vette szerszámát, s a kapuőrnek beszólt, hogy Domnu Kapitan házához megy vízvezetékét javítani. Reggelre a „javítást” elvégezte s a vézna alak kiterbélyesedve lépte át a kaput, nyomban egy nagykabátot adott az őrnök. De abból még maradt fölösleg is, mert ajtómat kinyitvatva, a cellámban lévő ágy alá gyömöszölte be. Senki Kolozsváron nem tudta volna nálam keresni a „szajrét”, miután én első számú ellensége lettem volna Romániának. Ő azzal érvelt, hogy csak bennem tud megbízni, mert a cellatársai még a feje alól is ellopják a holmiját.

nagytitiszteletű Ungváry Sándor

Volt idő, mikor kék selyempaplannal takarózhattam. Ti. a fogda szomszédságában lévő házban egyik éjjel, látva, hogy az ablakok nyitva maradtak, átmászott a magaslaton s onnan szép selyem paplant húzott le egy hortyogó, mélyen alvó polgárról és feleségéről. „Domnu Professzor, a demokráciában nekünk is jogunk paplannal takarózni.”

Elvi alapnak igen meggyőző.

Azután ezen idillikus életforma ideje alatt Florea apja felment Bukarestbe látni volt városbelijét Lugosról, s elsírni atyai bánatát. Látod Petru*, mondta, mi mindig hű demokraták voltunk. Ugye igaz? Most ezért ezek a fasiszta bírók a fiamat ártatlanul lecsukták.

A látogatás demokratikus igazságszolgáltatással ért véget. Petru Groza saját kezével írt revízióval felére szállította le az ablakon közlekedő demokratá büntetését.

Ezen idő alatt Florea tovább „javítgatta” a kapitány vizes csöveit s egy éjjel tévedésből egy másik nyitott ablakon kereste szerencsáját. Éppen a Sziguranca-főnök Polláck-Patriciu lakását vizsgálta felül. Többek közt annak zakóját is elkommunizálta. Itt azonban rajtavesztett. Ugyanis Polláck-Patriciu a zsebében lévő névjegyével s annak zakójában felkereste a főispáni hivatalt, a rendőrfőnök névjegye felmutatásával sürgős utazás címen kért útiköltségre valót. Egy gyors telefon és szegény Floreánk velem együtt átkerült Szamosújvár börtönébe. Tüdővészben halt el... De ez később történt.

Barbu hadbírósa előtt

Előbb ugyanis végre Barbu hadbírói elhatározták, hogy itt volna az ideje a tárgyalásom elkezdésére. Tizenhét hónap puliszka kúrája sem tudta bebizonyítani jogi státusomat. Talán legjobban ilusztrálta a sztálini büntető eljárás cso-

dáját, mikor megjegyzem, ezen a perem során négy védőügyvédem tűnt el – mind önkéntesen védett – a sztálini tisztogatás mindegyiket pettyesnek találta.

... Szegény román ügyvédem silány védelme után, az utolsó szó jogán így szóltam: „Másfélévi embertelen elbánások után soha kommunista nem leszek, mert az embertelen elnyomást képviseli. Magam vagyok annak példája. De midőn e bírák ítéletet hoznak, vigyázzanak, mert csak az élő tud megbocsátani, de a halott örökké fog vádolni.”

Erre föl Barbu ezredes, a hadbíróság elnöke elrendelte a terem kiürítését, nehogy itten is államellenes agitációt fejtsék ki. Egy behívott magyar ügyvéd lefordította az ítéletet: Nyolc év börtön. Őt év kémkedésért, három pedig többszöri illegális határátlépésért. Ellenben a börtönben eltöltött másfél évet nem számították be, ezzel végül is közel tíz évre emelték a koholt vádak alapján az egész kirakatperemet.

Szamosújvár börtönpoklának magyarai

Elítélésem után láncra verve sokadmagammal Kolozsvár főutcáján vezettek ki az állomásra. Ott a páncélos dubába gyömöszöltek. Először Gyulafehérvár börtönébe térültünk volna. De az már teljesen feltöltődött. Marosvásárhely fogdája tifusz miatt el volt zárva. Ezzel visszakanyarodtunk Szamosújvár felé. Kétnapos éhezés után, a macskaköves utcán behajtottak mindannyiunkat az egykori Martinuzzi palotás várába. Az első nap feladata az volt, hogy sírgödört kellett ásni, mert három társunk útközben meghalt.

Nekem, a veszélyesnek, egy kitüntető cella jutott. Egykori Rózsa Sándor bátyánk földalatti sugdosója. Annak nem volt ablaküvege, s így minden csúszómászó ki-be térülhetett. Eme várbörtönnek egyetlen jellemző szava volt: a döglesztő. Akiket ide bezártak, kevés kivétellel, soha nem voltak elítélve. Azokat csak elkülönítették a külső világtól és lassan halálra éhezettették.

A kolozsvári fogház mindig nyüzsgött. Mindig akadt valami, amin nevetni tudtak. Egyik reggelen kitudódott például, hogy pár móc megvesztegette az álmos, rongyos mundérban reszkető őrt, hogy egy lei-nagyságú papírcsomagot vágta ki újságpapírból. A tetejére odaragasztott pár lei meggyőzte az őrt, hogy jó üzletről van szó. Sötét múltával aztán az őrfelvezető a csalást...

Hogy milyen laza volt annak a kolozsvári börtönnek baksis-morálja, a következő történet is bizonyítja. Egyik délután egy tiszteltetle méltó öregúr betért a sarki kocsmába s letelepedett egy másik joviális borozgatóhoz. Beszélge-

tés, hahota, borozással járó komaság után az öregúr búcsúzni kezdett, mert pontosan otthon kell lennie. A borozótársa is szedelőzködött, s véletlenül egy irányba indultak el. A legközelebbi utcán, mikor az öregünk kezét nyújtva elvált volna, a másik társa is ugyanazon utcába fordul be. Így kerülgettek egymást. Míg végül a fogdának a kapujában az öregedő búcsút intett. Hát maga itt lakik? – kérdezte a meglepett társ, aki a börtön parancsnoka volt.

Így közlekedtek éjjel-nappal a kis mucujok, Floreat is beleértve.

Ezzel szemben Szamosújvár börtönének életstílusa – ahol kizárólagosan magyarok senyvedtek – zordon volt. Ott nem volt ok mosolyra. Öltözetük is a lemondás és jövőtlenség gúnyját lötyöggette vézna testükön. A kórházban a haldoklók mozdulatlanul nézték a szoba mennyezetét. Ápoló itt nem létezett. Önkéntes rabok szolgálták társaikat, akik mint „osztályellenes” elemek kerültek a falak közé.

Egy történet is mutatja, mi volt az ottani foglyok jövője. Egyik nap erőteljes fiatal magyar falusi legényt hoztak ide, akit a hadbíróság három hónapra ítél el, mert kertjükben egy üres lövedéket talált az a román csendőr, akit ott gyümölcslopáson értek. A tolvaj a fa tetejéről egy távoli sarokban fénylő rézlövet fedezett föl, s íme a tolvajból bíróló lett. Azon a vidéken az átvonuló harcolóknak nem volt idejük ezeket begyűjteni s még évek múlva is több hasonló eset fordult elő.

Így Tabajdi Józsi fegyver rejtegetése miatt Szamosújvárra került. De mivel jól ismerték e börtön állapotait, hátán egy megrakott zsákkal érkezett, amiben elemózsia volt. A sajnálkozó régiek mindjárt figyelmeztették, hogy az éhezés itt farkasokat szül. Azt tanácsolták hát neki, hogy estére vigye be a kórház szobájába a zsákot, azt akassza jó magasra. Így aztán a legyengültek már el nem érhetik.

Józsi szót fogadott. De vesztére.

Másnap reggel az ajtó kizárásakor a félholtak mind elköltöztek a földi vándorlásukból. Valahogy mégis lesztek a zsákot s halálra ették magukat. Józsi is követte őket. A zsákba vetet hite nem volt elég erő, hogy a hat hónapot kivárja. Felakasztotta magát...

Rózsa Sándor bátyánk cellája egyik reggel kitarult. Előttem állt egyik rab-szolgatartóm, s mögötte kacsingató nemzetközileg híres zsebmetsző, aki hol Kakas Pál, hol Paul Cocos néven írta be nevét a börtönök listájára, hol Budapest, hol Cluj városában. Az ő azzal a fogós kérdéssel fordult hozzám: „Domnu Professore, akar-e ma ló lenni?”

„Hogy a fenébe lehetnék én ló?” – fanyalogtam feléje.

„Domnu Professore, ne filozofáljon nekem. Akar-e vagy nem?”

Pali csak bólogatott. Ezzel el is indulunk a var belső udvarába, ahol egy tár-

szekér körül a hidegtől szenvedve topogott pár lóféle jelölt. Köztük a legnagyobb örömmre Sas Kálmán református lelkész barátom is lovadzott. Őt régen elrabolták. Senki sem találta rá. Mellette még négyen. Három katolikus paptársunk, s Pali. (A börtönben drótnélküli hírszerzés működött. A becsempészett újságokból olvasták hazaárulási peremet.)

A szekér rúdjaához én és Kálmán kerültünk. De mikor a macskakörmös utcán vezettük a szekeret, annak a rúdja hol jobbra, hol balra sulykolta az oldalunkat. Estére kék-zöld lett az.

Kakas Pali szerint ez a szekerezés kiváltságos alkalom, mert nemcsak az örök lophattak valamit, hanem mi is. Egész nap hordtuk a börtön konyhájának szánt fát. De alig került oda abból valami. A járőkelők olcsón megvették. Mi meg leszállítottuk azt. Az utcán a magyarok pedig tömködték zsebeinket kenyérrel, egybekkel. De a legfőbb nyereség az volt, hogy megadott szeretteink címére a jólelkű nép megírta kiváltságos napjaink történetét. Így nemcsak zsebünk, de lelkünk is feltöltődött reményekkel. Estefelé aztán abbahagytuk ezt a román fajta gazdasági politikát, magunkat mentegelve. Megállapítottuk, mi nem lopunk, ellenben a szocialista tanítás szerint részt vettünk az igazságos anyagi osztozkodásban.

Az újonnan jötteknek, akiknek még volt valami izomféleségük, de szomorú feladatot kellett elvégezni. A tél beállta előtt a vár temetőjében sírokat kellett ásunkunk elkövetkező társaink részére.

Kálmántól megtudtam, hogy rajta kívül kb. kétszáz hasonló lelkész és pap van elrejtve, akiket egyszerűen elraboltak, soha bíróság elé nem állítottak. Ők reménytelenül néztek a jövőbe.

Idő kérdése, mikor kerül rájuk sor odabent a vár temetőjében. Ezen ismeretek birtokában az éjszakák álmatlan, lelket emésztő gondolai között a menekvés vagy a halál közt válogathattam. Hivatalosan sem levelezés, sem újság, könyv nem kerülhetett be a falak közé. A falakon belül állandóan körbe cirkáló örök, s a falakon kívüli katonai őrtorony teljesen elszigetelte életünket a külső eseményektől. Lelki higiéniát megőrizni, reménytelen reménybe kapaszkodni, a hit útjára felkészülni volt elszántságom. Hinni a hihetlent.

A menekülés elkészítése

A napok múltával elkezdtek érezni izmaink lanyhulását. Szegény fiatal katolikus pappal néha találkoztam ama bizonyos elkerülhetetlen zugban, ő is hasonló sorvadásról panaszkodott. Neki hat hónapja volt, s így törvény ellenes módon ide deportálták, ahelyett, hogy saját városa, Szatmárnémeti börtönébe

zárták volna. Neki megvallottam, hogy én megelőzőm a teljes kimerülesemet. Inkább gyilkoljanak meg, de nem várom be véget. S másnap hirtelen ismét ajtót nyitott egy ór, aki mögött Pali, a zsebmetsző állt.

Az ór kivezetett a vár kapuin s a várral szemben lévő börtönigazgatói lakásra vitt föl. Itt Pali bemutatott az igazgató feleségének, mint parketta specialistát. Ebben a házban előzőleg megszálló katonák tanyáztak, annak minden következményével. A mi feladatunk a parketta fényesre, csúszósra, simára restaurálása volt. Az asszony esztétikai hívsága számunkra egy-egy napi csorbát** jelentett. Pali nevében fél hektoliter benzint kért s kapott. Hogy ezzel jól beáztassuk a parkettát. Míg kiszárad, mi csak maszatoljuk, sügta, s időt nyerünk.

Pali elmondta, hogy ő számos alkalommal csak pár pernyi idő alatt is meg tudott lógni. Nekem szánt leckéje jól hangzott. Közben az idő délre fordult és a börtön igazgatója hazanézett s megrökönyödve látta a veszélyes „kémet” az ő házában maszatolni. Kirohant a konyhába s jó érdes hangon megparancsolta arájának, hogy holnap ez a veszélyes kém nem jöhet ki. Ezt a füles Pali végighallgatta és sietve közölte velem. Majd hozzátette, hogy most vagy soha. Ő lábujjhegyen kisüdürgött, kivitte kabátom, cipőm az előszobába és vártunk.

Pali megtudta mikor megy az ór lefelé a várbörtön kapujába átvinni a déli ebédrevalóját. Az ór helyett az igazgató felesége vette át az örökdedést. Az ór távozott. A konyhából be-benézó igazgatóné önkéntelenül maga mögött bezárta a konyha ajtaját. Ez volt az életet felajánló pillanat. Felkaptam a kabátom, fel a bakancsommal és siettem le a lépcsőn. Az ajtó mögül láttam, amint a két ór, háttal fordulva nekem, osztották az ő híreiket. Vállamon a kabáttal kiléptem az ajtón s elindultam ígéretes jövőm felé Szamosújvár utcáin. Délben senkibe bele nem botlottam. De! Akkor jutott eszembe, hogy a város-vár egy szigeten épült menedék, melyet folyó ölel biztonságga körül. December, hó, jég, s máris vetkőztem, és börtön zuhanyához, hidegéhez szokott testem átlábolt a sodródó folyón, s utána az ígéretes jövő felé vágtam. A jótékony este takarója alatt elértem egy baráti ölelést. Aztán csak mentem, mentem, meg nem álltam többé, amíg egy Bécsből postázott képeslapon nem értesítettem Pollack-Patriciu, Bánya Lászlót, Balogh Edgárt hogylétem felől. Kértem, közöljék a Világosságban is, jól érzem magam, de ne folytassák a perem, mert Valaki azt véglegesen lezárta...

* Groza

** román húsos savanyított zöldségleges

AZ ÁRNYÉKFEJTŐK

(részlet)

Az ügyvéd "bűnéről" (ugyanakkor)

Bisztriczán maga elé bámul. – Görög katolikus püspököt védtem, nem is egyet... tiltakoztak az ellen, hogy beteljék őket az ortodox egyházba.

– Nem értem, ezt miért ne lehetett volna nekünk elmondani? – jegyzi meg Kelemen.

– Mert ez kompromittálja országot, nemzetemet maguk előtt... hogy ilyenek vagyunk. A huszadik században, 1945 után kényszerítünk valakit, hogy elhagyja régi vallását! Ez nemzeti szegénység...

– Márpedig mi magyarok vagyunk, ügyebár... – szól közbe Kelemen ismét némi iróniával.

– Megértem az ügyvéd urat. Én sem beszéltem soha a laborról, pláne ott, ahol más nemzetiségűek voltak – mondja Tiller. – Talonba kell tenni régi vitás dolgainkat, hogy itt és most békésen élhessünk együtt... Nem felújítani a történelmi polémiát. Legyen ez valóban a nagyvonalúság szigete... és minden börtön.

Kis csend támad.

– Az igazsághoz az is hozzátartozik – kezdi az ezredes –, hogy ezeket a szegénység, eredetileg görögkeleti vallásukat annak idején épp a Habsburg-császárok kényszerítették a pápa tiszteletére, s csak liturgiájukat hagyták meg, és a papok házasságát... ha jól emlékszem.

– Nemes öntől, hogy védi az enyéimet – mondja Bisztriczán keserűen –, de ezt őseim bizonyos előnyök érdekében tették. Ki akarták egyenlíteni esélyeiket a magyar katolikusokkal. Rangokat, birtokot kaptak, püspökséget. Némi számítás. De nekünk, szépunkákknak már így kell elfogadnunk a dolgokat. A gyermek nem emlékezhet állandóan arra, hogy anyja mennyi vérrrel s kínnal, netán – és itt épp stílszerű a szó – császármetszéssel szülte. Vagy tán bele is halt. Élveznünk kéne végre történelmeinket! Ha úgy tetszik, hedonista vagyok!

Tiller jónak látja a pontosítást.

– A csecsemő mindig őrzi valamit a káros szülés emlékéből, testén, koponyáján. Így van ez a történelmi nemzedékekkel is: utódok őrzik az elődök, a szü-

letés sebeit. És ezek a sebek időváltáskor mindig újra felsajognak. De – fordul Kelemenhez – mindig is maga hallgatott legjobban az – úgymond – bűneiről.

Az ügyvéd úrra való tekintettel, akit én minden ellenkező híresztelés ellenére igencsak tisztelek.

– No csak ne kíméljen! – nevet fel Bisztriczán, akire láthatóan kellemesen hat az ezredes vallomása.

– Ki vele! – biztatja Tiller is, és a közben kockára vágott kenyérszeleteket kiosztja, mint valami úrvacsorát.

– Micsoda „háziasszony”! – mondja elismerően Kelemen, s visszaadja a kenyeret. – Ismernek: inkább semmit, mint keveset – mosolyog. – Tehát az azzal kezdem: *árnyékom* azt mutatta, hogy rosszul bántam néhány román hadifogollyal, akik átálltak az oroszokhoz. De ez még 1944. augusztus 23-a, tehát azelőtt történt, hogy királyuk kiugrott volna a háborúból – elhallgat.

– És igaz volt a vád? – kérdi kissé rekedten Bisztriczán, ami azt a rokonszenves aggodást fejezi ki: jaj, nehogy most vége legyen egy intellektuális barátságának, olyan kevesen vagyunk igazán értelmesek e tájakon!

Kelemen ezt valószínűleg megérzi, de méltatlannak tartaná igennel vagy nemmel válaszolni. Nyilván a dolog szövédményesebb.

– Ahogy vesszük – sepri le a morszákát a párnáról gondosan. – Tulajdonképpen csak rájuk üvöltöttem, igaz, többször is: meg kellett volna támadjunk benneteket annak idején! Azt érdemeltétek volna! Ennyi történt. Valószínűleg azonban, hogy rémületük felnagyította az esetet, vagy a túlbuzgóság érdekükben állt, így háború után a két tiszt s néhány baka addig keresett, amíg megtaláltak.

– Ismerem a halálra keresőket – morogja Tiller. – Inkább száz ártatlant is elítélni, semmint egyetlen bűnös meneküljön. Olyan ez, mint a vad- és halorzás. Gránáttal fogni a halat: a kis és nagy hal, sőt az ikra is pusztuljon bele! Ez a vadász jog és törvény nem szimpatikus nekem, aki épp az ellenkező törvényen nevelkedtem. Inkább száz bűnös fusson, semmint egy ártatlant elítéljenek!

Bisztriczán: – Végül is miért ítéltél el? A rossz bánásmódért?

Kelemen: – Igen. S épp ez benne a nagy történelmi ravaszság.

Tiller: – Nem értem.

A tiszt és a különháború (ugyanakkor)

Kelemen: – Ehhez messzebből kell kezdenem, ha még van türelmük. Én százados koromban gróf Teleki Pál és Csáky gróf politikai köreihez tartoztam, rövid időre akkor kerültem a vezérkarhoz. Amikor 1939-ben végleg kiderült, hogy Imrédy miniszterelnök nem „fajtisza”, zsidó vér is van benne: mennie kellett. Amit én ostobaságnak tartok, no nem azt, hogy *neki* mennie kellett, hanem, hogy *ezért* menesztették. Ki tudja ma már itt, kinek az ereiben hányféle vér folyik! Magyarorságnak *lelki magyarság*, nem biológiai. Talán ez volt az egyetlen pont, amiben idegenkedtem az ez ügyben zavaros Teleki-politikától, persze, mondanom sem kell, ezt előtte szorgosan eltitkoltam. Szóval harminckilenc telén Teleki lett a miniszterelnök. Emlékszem, a pesti kirakatokban ki volt téve az új vezető képe. Ismerik a pesti humort... egykettőre „kíváncsi majomnak” keresztelték, mert hogy valóban volt benne valami „majmos”. Ő lett a pápaszemes, a tudós majom, aki kíváncsi, mi is terem a hatalom terebélyes fáján. No, megtudta szegény, tán ezért is lett öngyilkos negyvenegyben.

Én különösen érdeklődtem a politikai és katonai földrajz iránt, ő pedig, mint tudják, ennek világhíres tudósa volt. Ráadásul a Teleki család eme ágával egy vidékről származom. Nem szaporítom a szót. A gróf kedvelt, vezérkari tiszt lettem. Egy szűkebb körhöz tartoztam, amely tudta, hogy Kárpát-alja honvédségünkétől való 1939-es nyári elfoglalása „könnyű eset”, és csupán afféle hadgyakorlatnak számít. A nagy terv Románia megtámadása volt. E szűkebb kör azzal is tisztában volt, hogy mindennek az a célja, hogy ha Magyarország Romániát megtámadja, így nem lennénk egészen elkötelezve Hitleréknek a területi rendezés okán.

Ha viszont azt várjuk, hogy a Trianonban jogtalanul elcsatolt területek totális revíziója a német hadihelyzettől s általában a politikától váljék függővé: nyöghetjük majd a hadászati, politikai „sarcot”. Természetesen Teleki is egyik fő híve volt annak, hogy a magyar-német kapcsolatot főként a gazdasági és ne a politikai-hadászati dolgok jellemezzék. Erre az is bizonyíték, hogy negyvenben például gabonát ígér a németeknek, ha támogatják Románia megtámadásának tervét. Persze Hitlerék sem ejtették a fejük lágyára. Dehogy hagyták volna ők kiszúrni a szemüket holmi gabonaszállítmánnyal, amikor nekik háborús terveikhez *totális* szövetségesre, csatlósokra volt szükségük. S ráadásul a románokkal is ez volt a tervük. Így hát persze, hogy nem akarták ezt a magyar félig-meddig „magánakciót”. Hiszen ahogy van különbéke, lehet különháború is. De ettől még az angolok is elzárkóztak, ma, ismerve a „pompázatos elszigeteltségre” épülő politikájukat, érthető volt. Amíg „szigetpáholyukból” vagy védett „vízi fészkekből” át nem látják legjobban fel-fogott érdekeiket: lavíroznak. Mindenesetre, ha mi akkor megtámadhatjuk Romániát, a huszadik század történelmében sok minden másképp alakul.

Tiller szól közbe.

– Már elnézést, de az ön részéről, aki oly kiváló katona, nem naivítás azt feltételezni, hogy mi háborút kezdhettünk volna a románok ellen a német tiltás ellenére is?

– Ha egy-két egészen elszánt, de nem rangkorásos tábornok vállalta volna ezt a dolgot, akiknek titkos hadi előkészületein Horthy szemet hunyt, s később a kormányzó úgy állítja be, hogy *félreértették* valamelyik parancsát, mert ilyen parancsok mindig lehetőségek; szóval, ha Horthy így cselekszik, s a tábornokokat például később lefokozza, nyugállományba küldi, akkor ez a háború mégis megindulhatott volna. Ne feledjük, a román király is „szemet hunyt” az augusztusi államcsínyen, különben hogy maradhatott volna 1947-ig s nem kínálják fel neki a „távozást”.

– Ez a *mi lett volna* ha birodalmába tartozik! – kiált fel Bisztriczán, aki érthetően elég nyílt ellenszenvvel hallgatja a dolgot.

– Nem egészen, uram. Mert akkor esetleg a németek hamarabb bevonulnak hozzánk, ha egyáltalán bevonulnak... akkor viszont egy lerohant ország harcol a szövetségesek ellen, ami más erkölcsi megítélés alá esik, mint ha egy függetlennek *nevezett* ország lép háborúba. Gondoljunk csak a lerohant cseh-morvákra...

– S ha a németek nem vonulnak be Magyarországra? – kérdezte Tiller.

– Akkor a román támadást itt-ott újra kezdhették volna, és másképp alakul a dolog.

– Kész polgárháború... – morogja Tiller.

– Olyan erősnek hitték magukat? – kérdezi szinte kihívóan Bisztriczán.

– Ez még a katonák között is elhangzott. Dehogy is! Egy okos háborúnak (csak a dilettánsok hiszik az ellenkezőjét) nem mindig a győzelem a célja. Hanem a *más pozíció*. Az *osztózás pillanatára* való jó helyezkedés.

Az ügyvéd türelme végleg felmondta a szolgálatot.

– Nem furcsa, hogy ennyi okos főtisztjuk volt – mint például ön is –, és mégis elvesztették ezt a háborút!

A nyilvánvaló metsző gúnyra Kelemen így válaszol:

– A mi naivitásunk az volt, hogy a politikában az adott szóra mindig túl sokat adtunk, a szószerzés nálunk halálos bűnnek számított, ellentétben a bukaresti politikával. Sosem ismertük eléggé szomszédaink történelmét és módszereit. Meglehet, ez önöknél bizánci, illetve görög hatás. De az is lehet: török. Ám folytatom. Ha a különháború megindul, Hitlernek nincs lehetősége arra, hogy bécsi döntés legyen: vagyis hogy nekünk Észak-Erdélyt, önöknek pedig – fordult az ügyvédhez – Dél-Erdélyt adják. Ezzel ugyanis fogainkat csikorgató csatlósok két teremtett Budapest és Bukarest között. Vagyis Hitlerék a nagy terület-éhséget döntésükkel elütik ugyan, de egyik felet sem lakatják jól. Sőt, olyan ravasz mulatozó urakhoz hasonlítanak, akik a bankót kettétélik, s a muzsikáló cigánynak csak a felét adják oda, nehogy azok megunják a zenélést. Majd ha kedvemre a hajnalig húzod, a tied a másik fele is! Ha tehát a németek győznek, ami persze lehetetlen volna, amikor (Japánt leszámítva) a világ legnagyobb katonai erői fogtak össze ellenük, akkor még sokáig zsarolhattak volna bennünket a „másik fél bankóval”.

– Ez marxista szöveg, ezredes! – mondja szemrehányóan Tiller.

– Nem az! – lendül bele még jobban Kelemen. – Ez a realitás szövege.

– De hiszen maga vérontást akart két szomszédos nemzet között – szól Bisztriczán majdnem halkán, s hangjából még mindig érződik: fájlalja, hogy (amint látszik) kenyértörésük elkerülhetetlen.

Talán csak a hiszékeny s orránál fogva vezetett szerető tud olyan lenni, mint két férfi, aki már-már politikai, nézetbeli fegyverbarátságot látszott kötni, amikor is valahogy egy ormótlan szeg kibújik a zsákból. Hányszor meg-

érhette ezt az ezredes! Ha egy-egy beszélgetésben Erdélyre került sor, valahány *européernek* tetsző, dák- és újlatinságára büszke férfiú zord és zárkózott lett, vagy éppen küzdött, mint egy oroszán.

Bár némileg – úgy vélhető – Don Quijote-szerepét Kelemen felismerte már, annál indulatosabban hirdeti téziseit a „harmadik emeletről”.

– Ön téved, ügyvéd úr! Megmondom, miért vagyok a helyi háborúk, a különháborúk híve. Mert ebbe csak erőszakkal szólhatnak bele a nagyok. Ami kényszerrel jelent. Egy kényszerített nép azonban csak kevésbé felelős későbbi tetteiért, ha majd a népek ítélőszéke maga elé citálja.

– Mennyi vér folyt volna... – morolja az ügyvéd elborzadva.

– És így mennyi folyt? Szerintem sokkal több! Nem vették még észre, hogy ha két nagyjából egyforma erejű gyerek verekszik s nem tudnak egymással zöld ágra vergődni, miután orruk vére megindult, sírva abbahagyják, vagy az egyik megfutamodik. De ha két kegyetlen és idegen felnőtt nézi a csatát, biztatják őket: ne hagyj magad, öcskös! Így mindkét gyerek azt hiszi: valaki majd segíteni fogja, legalábbis komolyan szurkol neki, s folytatják.

– De ha az idegen felnőttek jószívűek, s azt mondják: hagyjátok azonnal abba, gyerekek! – veti közbe Bisztriczán.

– Így viszont a két gyerek megkuritva érzi magát: a két felnőtt mamlasz miatt nem vihették dülőre a dolgot, s a legelső adandó alkalommal újrakezdi a csatározást. Ez az én háborúfilozófiám, Bisztriczán úr, s hiába csóválja a fejét! Mondja meg igaz lelkére: most, hogy végül is mégsem támadtuk meg Romániát, jobban szeretjük egymást, mint ahogy akkor szeretnénk, ha megtámadtuk volna? Nem hiszem! Mert, bár az háborúnak aligha mondható, önök annak idején, 1918-ban és 19-ben porban heverő országunkba bevonultak, 44-ben pedig kiugrottak a háborúból. Soroljam!

Meg kellett volna előzniük bennünket! – von vállat szinte durcásan az ügyvéd.

– Ez a különháború épp azt a célt szolgálta volna, Bisztriczán úr. Látja, azért nem beszéltem én soha erről önnek, nem akartam, hogy ilyen durcás képet vágjon.

Tiller jobbnak látja, ha átveszi a szót.

– És mindezt miért nem mondta el a tárgyaláson?

– Mert ott csupán egyetlen vádpont szerepelt: a foglyokkal való rossz bánásmód. Hagytam, mert azt hittem,

azért kevesebbet adnak. De épp ez volt az említett ravaszság! Ők ugyan papír szerint a rossz bánásmódot ítélték el, de valójában hallgatólagosan a román támadás tervében való ügyködés miatt kaptam életfogytiglani büntetést. S most képzeljék el, milyen szadista állatnak hihettek engem a rabtársaim, ha a foglyokkal való bánásmód miatt életfogytiglanra ítélték! Így kellett élnem, és mégsem mondhattam el mindenkinek azt, amit maguknak most elmondtam. Nem mondhattam el, mert ez részint felment ugyan a másik vád alól, de esetleg az örök, s a nemzeti többséghez tartozó rabtársak szemében az előbbinél nagyobb bűnnek számít! Egy háború...

– Csak egyet nem értek – tűnődik Tiller, aki áthatóan átérzi az ezredes szörnyű dilemmáját.

– Micsodát?

– Ha a hadifoglyokkal való rossz bánásmód csupán *ítéletének fedőneve* volt...

– Az volt.

– Szóval ilyen alapon halálra is ítéltettek volna. Hallgatólagosan persze: a rossz bánásmód szőnyege alá seprve a többi is... a szemükben súlyosabbakat.

Kelemen komoran bámult maga elé.

– Hogy nem ítélték halálra, azt csak annak köszönhetem, hogy sejtetem velük: akkor kitalálok mindent! Meg aztán túl nagy port vert volna fel az ügy.

Engem ugyanis előzőleg Pesten is fogva tartottak néhány hónapig.

– Megszökött? – néz rá Tiller.

– Nem. Már fronton szolgáló ezredes voltam. Katonáim a „végső órában” szökevényeket, munkaszolgálatosokat fogtak el. Nemcsak szélnak eresztettem őket, hanem még térképet is adtam nekik. Igaz, a rongyosabbikat, ha ez is vétek. Nos, néhányan negyvenötben megtudták, hogy börtönben ülök. Azonnal kiszabadítottak. Én pedig gyorsan hazamentem Erdélybe, szűkebb pátriámba. Ostoba voltam, bár akkor Erdély helyzete még nem volt egészen tiszta. Mégis vesztetemre jöttem. Letartóztattak nemsokára. Mindenesre hallaniuk kellett volna a bírót... – itt megakad, mert Bisztriczán kászálódik.

– Elnézést, szomjas lettem – lemászik az ágyról.

– Ez tényleg megorrolt, pedig butaság. Ennyit ér a nagyvonalúságunk – mondja keserűen az ezredes. – Lesz e tájakon *értelmiség* valaha is? És a világon egyáltalán?

– Nem fejezte be.

– No igen – töpreng egy kicsit. – Szóval, ha hallotta volna, milyen sebesen ugrott át a bíróság azon, hogy vezérkari tiszt is voltam, hiszen ez volt a neuralgikus pont! Ők nagyon jól tudták, akármennyire paradoxon is, hogy miközben én úgymond „román vért akartam inni”, ami nem igaz, de náluk akkor ez volt a divatos kifejezés; szóval eközben én valójában közvetett úton antifasiszta hadviselést kívántam, mert ez a különháború gyengítette volna Hitler pozícióit Európa ezen tájain. Nem véletlen, hogy azóta sem esik túl sok szó e támadási tervről... Rosszul fejtették meg az árnyékot, amelyből csak az agresszivitást olvasták ki.

– Értem, hogy neki nem mondta el, kímélte érzékenységét... én se beszélek magamról akárkinek, hiszen mindig akadhat besúgó... de nekem... nekem miért nem mondta soha el?

– Nézze – hajtja le fejét Kelemen. – Én azt hittem, maga szász vagy sváb ember.

– De hiszen magyar vagyok! – nem tudni, miért szinte rémülten kiáltja.

– Tudom, s nem is akármilyen. Ma már tudom. De csak nem olyan rég... Szóval nem akartam németellenességgel sérteni, s nem hittem, hogy megért: én szeretem a németeket meg azt a kultúrát, én csak Hitlert nem szerettem. Én a románokat se gyűlölöm, becsülöm a javát. No, de a Vaszgárda meg a többiek... legyint.

PÁSKÁNDI GÉZA

Nyírfás

A PITEȘTI SZIGETCSOPORT

Az első menetben az úgynevezett külső leleplezésekből a Belügyminisztérium többet tudott meg, mint az összes addigi vizsgálatok során. A vallomástételre előbb szóban, általában a kínvallatás során került sor. A hallottakat egy szappanlapra karcolták, melyet egy átnevelő, igen gyakran maga Turcanu ellenőrzött, hogy aztán papírra vetve, megtoldva a vallomástevő aláírásával a Belügyminisztériumban kössön ki.

A második menet, a *belső leleplezés* is kiváló segítséget nyújtott a Securitate nyomozóinak. A megkínzott diáknak most börtönbeli segítőtársait kellett beárulnia: azt a fogolytársát, aki bátorította vagy óvatosságra intette, vagy pedig a börtön adminisztratív személyzetének egy tagját, aki jóindulattal volt iránta. De a feljelentett lehetett rendőr is, aki a börtönben valaha szívességet tett neki.

Az első két „menet” tehát a Securitate szempontjából konkrét eredményekkel járt, mivel segítségével számos letartóztatásra kerülhetett sor, és lehetővé vált a börtönök lágyabb szívű alkalmazottainak kiiktatása. A Securitate ezáltal olyan információk birtokába jutott, amelyeket a klasszikus kínzási módszerekkel lehetetlen lett volna megszerezni.

A következő két „menetnek” egészen mások voltak a célkitűzései: a fogva tartottat arra kényszerítik, hogy lábbal tapossa mindazt, ami számára szent: elsősorban családját, feleségét vagy szerelmét, barátait, ha vallásos, istenét. A múltját aprólékos elemzés alá vetve mindenki meg kell alkossa a maga legszörnyűsegebb változatát. Az apának például úgy kell megjelennie ebben, mint lepénzelhető, csaló banditának.

Mivel a rabok között sokan vidéki gyerekek voltak – nem ritkán pap családból valók – arra kényszerítették őket, hogy részletesen ecsetelték, hogyan fajtalanzkodott apjuk az oltárnál, a szentáldozás

„...Az átnevelés négy menetből állt. Az elsőben, melyet *külső leleplezésnek* neveztek, a fogva tartottnak be kellett vallania mindazt, amit a Securitate elől eltitkolt. Arra kényszerítették, hogy mindenkit jelentsen fel, akivel még kapcsolatot tartott a külvilágban és aki onnan segítette őt. A rab így bizonyíthatta hűségét a párt és a K. R. Sz.* iránt.

előtt. Ezekben a történetekben az anya prostituáltként szerepelt, és bőséges beszámolót kellett tartani bujálkodásairól, melyeknek kisgyerekként szemtanúja volt az elítélt. A rab legvégül önmagát vádolta a legráfínáltabb perverziókkal. Senki sem menekülhetett addig, ameddig nyilvánosan be nem sároztta magát, ameddig össze nem törte lelkének minden támaszát. A lelki gyakorlatok legvégére az elítélt múltjából már semmi sem maradt, amiből személyiségét rekonstruálhatta volna. Amikor az összeomlást Turcanu tökéletesnek ítélte, azaz, amikor a rab méltó lett arra, hogy a K. R. Sz.-be belépjen, csak akkor következhetett az átnevelés utolsó „menete”, az, amelyik a visszatérés lehetőségét végleg kizárja: az átneveltre legjobb barátja átnevelését bízta rá. Az átnevelés kínzással kezdődött. Az átnevelt saját kezével kínoztta legközelebbi barátját, ezáltal lépett elő teljes jogú hóhérrá...

Az igazság az, hogy Pitești-en az emberi lélek egyfajta mutációja alakult ki. Új típusú ember született, – ha embernek lehet nevezni egyáltalán – aki rejtélyesnek és iszonyatosnak tűnik majd azok számára, akik máshol

raboskodnak és az átnevelést most rájuk is kiterjesztik. Mert a pitești-i „szigetet” szigetcsoporttá kívánták növelni.

1950 végéig Turcanu egy hétre eltűnik Pitești-ről. Nikolskival tárgyal Bukarestben, a kísérletsorozat kiterjesztésének lehetőségeiről. De amikor az átnevelt diákok megjelennek a Csatornánál Szamosújváron, Tîrgu Ocnán, Ocnele Mari-on is, az új emberfaj feltűnésének híre gyorsan terjed börtönről-börtönre. Senki sem tudja, hogy keletkeztek, de retteg tőlük mindenki.

Pitești-hez képest Szamosújvár két újítást is hozott. Az egyik, hogy az átnevelésbe az idősebbeket is bevonták. A hangsúly pedig ezúttal már nem a „belső” és a „külső” leleplezéseken van, melyek oly sok segítséget nyújtottak a Belügyminisztériumnak. 1951-ben a régi dossziék kiegészítése már kevésbé fontos, mert az új Securitate, megszabadulva a királyi rendőrség maradványaitól, saját módszereit kidolgozva, hatékonyabbá vált.

Szamosújváron tehát öncélúan kínoznak, csak azért, hogy kínozhassanak. Dumitru Bacu, aki csak az átnevelések felfüggesztése után kerül Szamosújvárra, hasonló konklúzióra jut:

„Itt az embereket azért verték, mert szerettek verni. Ütöttek, minden különösebb cél nélkül. Találomra kínoztak mindenkit, munkást, diákot, gimnazistát, értelmiségit vagy analfabétát, akkor is, ha már semmi újat sem tudtak mondani, akkor is, ha jóval többet vallottak be, mint amennyit elkövettek.”

Csak néhány esetet ragadunk ki. Szamosújváron kínozták halála a szocialista élharcost, Fluierașt. Kínzóinak személyéről két változat ismeretes. Egyesek szerint Juberian ölte meg, a kolozsvári egyetem filozófia szakos hallgatója. Mások

* K. R. Sz. = Kommunista meggyőződésű Rabok Szervezete

szerint, és ezek véleményét osztja Bacu is, Juberian csak végignézte, amint Fluierașt homokzsákokkal veri agyon Ludovic Rek, a rettegett szamosújvári átnevelő, Erdély hajdani területi KISZ-titkára, akit a Siguranța ügynökeként tartóztatnak le. Ő és Henteș kínozták az akkor már csaknem hetven éves embert, a szamosújvári börtön egyik földszinti cellájában.

Ha Fluieraș hóhérjával kapcsolatban a vélemények megoszlanak is, azt biztosan tudjuk, hogy Aurelian Panával az Antonescu kormány volt mezőgazdasági miniszterével Livinski „foglalkozott” személyesen. Aurelian Pană nagyon kővér ember volt, de a börtönben alultáplálttá vált, és bőre redőkben lógott, Livinski levetkőztette és újra meg újra megkérdezte tőle:

– Mondd csak, te Pană, miből hizlaltad ezt a lógó pocakot?

Livinski a választ is betanította. Aurelian Panának tízszer, hússzor, harmincszor is el kellett ismételnie, akár egy gépnek:

– Livinski úr, jelentem alászan, én ezt a lógó pocakot a nép vérén és verejtékén hizlaltam...

A Csatornánál történekről minden elbeszélés egybehangzó, mert itt semmit sem lehetett úgy titokban tartani, mint Pitești-en vagy Szamosújváron. Mivel D. Bacu foglalkozik legrészletesebben Simionescu doktor halálával, mely az átnevelés betiltásának egyik előidézője volt, továbbra is az ő beszámolójához igazodunk.

Simionescu doktor, aki az első világháború utáni „nacionalista generáció” egyik élharcosa volt, és az 1938-as Goga-Cuza kormányban is tárcát kapott, elsősorban szakmai körökben vált ismertté. A neves és kitűnő sebészprofesszor számtalan emberi életet mentett meg a börtönben is. Jilaván például üvegszilánkkal operált ki egy általános vérmérgezéssel fenyegető tályogot. Simionescu doktort annak idején valószínűleg a Parasztpárt vezetőihez fűződő jó kapcsolatai miatt tartóztatták le. (A vasgárdistákhoz semmi köze sem volt, még az 1924-es pártszakadás idején elhatárolta magát a Codreanu-cso-

porttól és Dănulescuval együtt kitarított Cuza mellett. Rövid Poarta Albă-i kitérő után, 1951. május 5-én, Enyedről érkezett a Félzigeten lévő munkatáborba.) Átlagosnál erősebb jellemével minden börtönben, ahol megfordult, kivívta társai csodálatát.

Bogdănescu besúgót akart belőle nevelni és minden idejét erre szentelte. Átnevelése már érkezésének első éjszakáján megkezdődött. Másnap, amikor ütésektől és alvadt vércsomóktól feketéllő testtel jelentkezett a gyengélkedőben, megállapították, hogy három bordája eltörött. Amikor Georgescu hadnagy, aki jelen van az orvosi vizsgálatnál, ennek ellenére szidalmazni kezdi, Simionescu doktor rádöbben, hogy a vezetőség részéről sem számíthat irgalomra. Szenvedései éjszakáról-éjszakára megismétlődnek. Átnevelői nyomására arra kényszerül, hogy élelmiszercsomagokat kérjen otthonról és feleségének azt hazudja, jól megy a sora. Csomagját is a 13-as barakkban bontják fel, és míg átnevelői lakmároznak, Simionescu doktort az asz-

tal alá kergetik, és szidalmazzák. Idézet Bacutól:

„Eleget szipolyoztad a dolgozó nép vérét, te bandita. Mialatt mulatoztál, munkásokat lőttek agyon azért, mert betevő falatjukért küzdöttek. Igaz, miniszter úr? Eljött az idő, hogy szenvedj és megfizess mindenért.”

Amikor a doktor már érezte, hogy nem bírja tovább, elhatározta, hogy öngyilkos lesz: mindenki szeme láttára nekimegy a szögesdrótnak. Ez a változat található a Bacu-könyvben. Mások azt állítják, hogy Bogdănescu, aki nagyon dühös volt, mert a doktor átnevelése eredménytelen maradt, egy nap elvesztette a fejét és nekilökte a szögesdrótnak. Az orvos csak akkor kiáltott oda az őrnek: Lőj! Végső soron a két változat nem mond el lent egymásnak, mert Simionescu gyilkosa mindkét állítás szerint Bogdănescu, függetlenül attól, hogy saját kezűleg lökte a szögesdrótnak, vagy csak előle menekült a halálba a doktor...”

VIRGIL IERUNCA

Látogassa meg honlapunkat az interneten!

A H O L L Ó

**105 sz. Öregcserkész csapat
Hunyadi Mátyás Munkaközösség**

Hungarian Old Scouts

Matthias Hunyadi Workshop

Magyarországiak: <http://www.net.hu./corvinus/>

Külföldön: <http://www.hungary.com/corvinus/>

Itt különféle könyveket olvashat, tetszés szerint kinyomtathat, és átlátogathat a témához kapcsolódó más honlapokra is.

Ízellőül néhány könyvcím:

Agoston: Autonomy
Bandholtz: An Undiplomatic Diary
Baross: Hungary and Hitler
Borsody: The Hungarians
Cadzow-Ludanyi-Elteto: Transylvania
Cseres: Serbian Vendetta in Bacska
Documented Facts on Transylvania
Genocide in Transylvania
Gorgenyi: The Tragedy of Central Europe
Horthy: The Annotated Memoirs
Janics: Czechoslovak Policy and the Hungarian Minority
Király: A Case Study on Trianon

Kosztin: The Daco-Roman Legend
Lázár: Hungary – A Brief History
Macartney: Hungary – A Short History

A koronatanú emlékei börtöntársairól

Herbert (Belu) Zilber Lucrețiu Pătrășcanu köréhez tartozott, amikor 1948. február 6-án letartóztatták. Az 1954. április 6–14. között a Legfelsőbb Katonai Bíróság előtt lefolytatott Pătrășcanu-Kofler nevéhez fűződő per alkalmával elhangzott vádak hasonlóságok voltak a többi ún. népi demokratikus országokban zajló koncepciós perekéhez: a sziguranca ügynöke, amerikai kém, a Maniu és a Pătrășcanu vezette államellenes összeesküvés összekötője, gyilkos és áruló stb. stb. Amint visszaemlékezéseiben írja Zilber, akinek a koronatanú szerepét szentelték, olyasfélét, amilyent Londonnal játszottak el a Slansy-perben (életbenmaradásért!), még többet is bevallott volna: hogy a munkáslakónegyedeket pestissel akarta megfertőzni, ő szervezte az inflációt és egyezménye volt Moșe Pijadeval, hogy a Bánátot Jugoszláviának adják. A 17 évi börtön ideje alatt (ebből kilenc esztendőt töltött magánzárkában) Malmaisonban, Negyenyeden és Piteștiben találkozott Antonescu tábornokaival, parasztpárti politikusokkal (akárcsak Pászkándi Géza vagy Dávid Gyula), görög-katolikus papokkal, magyarokkal, cigányokkal, zsidókkal, a Magyar Népi Szövetség vezérkarával, elnökével, Kurkó Gyárfással, 56-osokkal, George Ivașcuval és másokkal...

„... Szintén Piteștiben történt, hogy közös cellába kerültem az egykori magyar illegalistával, Kurkó Gyárfással, aki a magyarok elnöke* volt 1944 után és a 27 kommunista képviselő vezetője a Nagy Nemzetgyűlésben. Akkoriban Székelyföldön fehérruhás lányok díszes serege és ünneplő ruhába öltözött szüleik fogadták. Most a plafonhoz közel lévő ágyon Sztálinnal beszélget telefonon, és kijelenti, hogy Rákosi Mátyás atombombával siet a segítségére, amikor jönnek az örök, hogy az agyából kilopják a vért. Fogóval kihúzták a fogait, és meg volt győződve, hogy az emberek bolondok, mert a gyomorban az élet cementté változik, és a gázok salak formában távoznak a szemem és fülem keresztül. Máskülönben nem bántott senkit. Sőt még a többi lefogottat

meg is borotválta anélkül, hogy megérintette volna a nyakukat.

Csak a börtön parancsnoka, Tache Petrache – pontosan így hívták – volt arról meggyőződve, hogy szimuláns. És abban a hitben élt, hogyha Kurkó valóban bolond lenne, már elszállították volna egy tébolydába. A tehetetlen dühöngő rászédte a leghűségesebb szolgálait is. A parancsnok megkapta Kurkó Gyárfás elfogató parancsát. Ezért nem tudta elképzelni, hogy bolond volt. Létünkét a minket kísérő akták bizonyították. A maradék a tettetés. Ha valakinek megvan a személyi igazolványa, valóban létezik, gondolkodik, mivel az megvan. Akkor csak egyesek rendelkeztek vele, ma mindenkinek van. Lehetséges, hogy a papír az eredete minden szerencsétlenségnek. Egy igazgatót gépen írott papírral nevezték ki. Hogy lehetne azt elképzelni, hogy egy elfogató parancs, amelyet géppel írtak, egy másik papírra nem felel meg a valóságnak, éppen olyan minden kétséget kizáróan, mint amellyel őt kinevezték?

Úgy tűnik nekem, hogy Auguste Comte felfedezte a helyettesítés indítékának törvényét. Az emberek úgy viselkednek, hogy az eredeti ok helyettesítve lett egy másikkal. Érdekes, hogy a pozitívizmus kiváló eszű atyja nem jött rá, hogy a bolondok hasonlóan járnak el.

Mások is voltak, akik a börtönben valósították meg magukat. Egyrészt például a görög-katolikus püspökök. Mindannyian római iskolával rendelkeznek, a „Propaganda Fide” végzősei, a biblia tudományának, vagy a filozófia doktorai, nem mindig okosak, de nem loptak puliszkát, és nem szívtak cigaretta csikkeket, mint akik Oxfordban és Cambridgeben végezték tanulmányaikat.

A görög-katolikus egyház hivatalos likvidálása és az ellenszegülő püspökök letartóztatása után, egyes papokat – ahogyan ők elmondották – a püspökök titokban nevezték ki. A Vatikánnak küldött beszámolójuk miatt tartóztatták le őket, akárcsak évszázadokkal azelőtt elődeiket.

Mártírnak érezték magukat épp úgy, ahogy az első évszázadokban

Krisztus után a keresztények. Naponta százszor elmondták ugyanazt a fohászt, rendszeretők és alázatosak voltak. A parancsnoknak is megadták ami jár, akárcsak a Császárnak. Egyetlen dolgot utasítottak el makacsul: hogy elhagyják a Görög Katolikus egyházat és áttérjenek az ortodoxra, vagy a római katolikusra, még akkor is, hogy kockáztatták püspöki kinevezésüket.

Az évek hosszú során a Szekuritate számtalan titkos ügynöke megkísérelte hogy megingassa, elmozdítsa őket helyükről. Hiábavaló volt. Egy álló hónapig nem ették meg az egész 65 dkg kenyeret amennyi a napi adag volt, azért, hogy az egész börtön számára elkészíthessék a húsvéti szentelt kenyeret, vagy hogy kifaraghassák Jézust. Gyerekes volt az egész, de a keresztényi vakbuzgóságot követte...

Olyan emberekkel is be voltam zárva, akik augusztus 23. után lettek kommunisták, mint Harry Brauner, aki a háború előtt népdalokat gyűjtött, és népi táncosok csoportját kísérte külföldre. Augusztus 23. után hozta létre a Folklór Intézetet.

Véletlenül került Brauner Pătrășcanu környezetébe. 12 évi börtönre ítélték. A trónját vesztett király a börtönben nagy néprajzos és komponista lett. Nichifor Crainic verseire írott dalait az egész börtön énekelte. Szépek voltak, és különböző korszak jegyeit viselték magukon: a gregorián énekeket, a népzene pattogó ritmusát, másokban a török dalok jegyei keveredtek. Pitești börtönében egy valóságos Bartók Béla járt. Megesküdött, hogy most már egész életét a művészetnek szenteli... Miután kiszabadult sohasem foglalkozott többé a börtönben keletkezett népi dallamok átírásával, újból a népi táncosok kísérőjévé szegődött. És újból párttag lett...”

Részlet Belu Zilber (Andrei Șerbu-lescu): a „*Monarchia a dialektika jogán*” című önéletrajzi művéből. *Bukarest, Humanitas 1991.*

(ford. L. I.)

* a Magyar Népi Szövetségről van szó

HÁROM DOKUMENTUM

A SECURITATE LEVÉLTÁRÁBÓL

MÁRTON ÁRON ANTIDEMOKRATIKUS MAGATARTÁSÁRÓL

**Tevékenysége 1944. augusztus 23.
után**

Márton Áron magatartása a Magyar Népi Szövetséggel szemben:

Márton püspök az egyház segítségével folyamatos kampányt folytat az MNSZ vezetői ellen. Így, 1946. január 6-án Gyulafehérvárról Kolozsvárra érkezett, ahol Vásárhelyi János református, Kiss Elek unitárius püspökkel és Szász Pállal, az EMKE elnökével részt vett a Teleki Ádám tervezte összejevetelen. Ezen alkalommal elhatározták az MNSZ vezetőségének a megtorpedozását és Erdélyben egy kiskgazdapárt megalakítását. A határozat után a magyar reakció megkísérelte létrehozni Erdélyben az Erdélyi Pártot Márton Áron útmutatásai alapján, aki viszont Mindszentyvel állt kapcsolatban, a magyarországi egyházi reakció fejével. Mivel ez az akciójuk nem sikerült, elhatározták, hogy céljaik érdekében felhasználják az MNSZ reakciósszovinizta elemeit, akik az MNSZ-ből revizionista szervezetet akartak csinálni. A választásokat arra akarta felhasználni Márton Áron, hogy papjai segítségével az MNSZ vezetését arra ösztönözze, hogy alakuljon át egy parasztpárttá (ld. független kiskgazdák), amelyben az egyház döntő szerephez jutna. Amikor látta, hogy ezt az álláspontját nem tudja elfogadtatni az MNSZ vezetőivel, Márton Áron azt kérte a velük folytatott tárgyalások alkalmával, hogy a képviselői listára vegyék fel a magyar egyházak legkevesebb négy képviselőjét, hogy ezzel bejuttassa a parlamentbe a magyar reakció képviselőit. Másrészt, hogy biztosítsa a Szociáldemokrata Párt magyar szekciójának a segítségét, tárgyalásokat folytatott Lakatos Istvánnal, és azt tanácsolta, hogy a választásokon szabotálják az MNSZ-t... Márton Áron akcióját, amely azt a célt szolgálta, hogy aláaknázzák Romániában a demokráciát, és speciál az MNSZ irányvonalát, a budapesti kormány is nagyra értékelte.

A kormány intézkedései az ország demokratizálása érdekében, súlyos csapást mért a magyar reakcióra, különösen Márton Áron képviselte politikára és annak befolyására az MNSZ-ben. Márton Áron látva, hogy összes terve összeomlott, elkezdte a demokratikus kormány intézkedéseit bírálni, pontosabban a Népbíróságok ítéletét és felelősségrevonását a háborús bűnösök felett. 1946-ban Kolozsváron a Szent Mihály templomban egyik prédikációjában megtámadta a Kolozsvári Népbíróságot, hogy az mentse fel a magyarokat, mert azok nem követtek el háborús és fasiszta tetteket.

A magyarországi összeesküvés leleplezése és a magyar kormányváltás után, 1947 májusában Vasile Luca képviselő az RKP kolozsvári napilapjában, az Igazságban közreadott egy cikket, amelyben leleplezte bizonyos magyar elemek reakciós magatartását és kérte az MNSZ-t, hogy vizsgálja felül sorait. A kommunista vezető leleplezése után az MNSZ soraiban megkezdődött a reakciós elemek elleni tisztogatási akció. Ezek között volt dr. Venczel József, a Bolyai Egyetem tanára, Szász Pál, az EMKE elnöke, György Lajos, az erdélyi római katolikus egyház laikus vezetője. Válaszul Márton Áron körlevelet intézett a papjaihoz, melyben megparancsolta, hogy szakítsanak meg minden kapcsolatot a Magyar Népi Szövetséggel...

1947. november 15-én estétől 16-a reggeléig tartott a tárgyalás Márton Áron és az MNSZ Végrehajtó Bizottsága részéről Cziko Nándor, Imets János és Fehér Pál között, amikor arra kérték, hogy vonja vissza a pásztorlevelét. Márton Áron megígérte, de csak azért, hogy megszabaduljon tőlük. Ez kitűnik abból a levélből, amelyet az MNSZ akkori elnökének, anyai ágon első unokatestvérének, Kurkó Gyárfásnak küldött...

Márton Áron jelenlegi magatartása

A Dinnyés Lajos vezette magyar parlamenti küldöttség romániai hivatalos látogatása idején, amikor megkötötték a két ország közötti gazdasági-kulturális egyezményt, jelentette ki Márton Áron püspök: „a románok és magyarok

között majd akkor lehet barátságról beszélni, ha Magyarországhoz kerül egész Erdély”, és hogy „Dinnyés Lajos nem hatalmazta fel a magyar nép azzal, hogy lemondjon Erdélyről, s azzal soha sem fogja feljogosítani.” Mihály király lemondása után a magyarokat a következő jelmonddal mozgósította: „Megbukott a monarchia, megbukik Románia is.”

Kolozsvár utcáin körmenetben szólitotta fel az összes magyart vallási hovatartozásától függetlenül. Ez a körmenet hármas célt szolgált: kinyilvánítani egy keresztény kommunistaellenes egységfrontot, a magyar sovinizmus; és a magyar revizionizmus kinyilvánítása. A megadott napon római katolikusok, reformátusok, unitáriusok, különböző vallási szektákhoz tartozók összegyűltek templomaikban és készenek mutatkoztak résztvenni a körmenetben. A hatóságok azonban megakadályozták a Márton Áron eltervezett tüntetést.

Hogy minél sikeresebb legyen antidemokratikus tevékenysége, Márton Áron újraszervezte az Actio Catolica nevű egyházi társaságot, amely mára a római katolikus egyház részéről a demokratikus rendszer elleni harc legfőbb orgánumává lett. Meg kell jegyezni, hogy nagyszámú pap vár a templomokban és az egyházi iskolákban, amelynek a száma 360-ra emelkedett Márton Áron parancsára, aki az Actio Catolica vonalára irányítja őket. Márton Áron fő célja, hogy az Actio Catolicán keresztül, az egyház és a válásos élet az összes kulturális, oktatási, művészeti intézményben és társaságban megvesse lábát, és ahol lehet egyházi szertartást is tartsanak...

Márton Áron egykori és 1944. augusztus 23. utáni magatartása következtében intenzív tevékenységet fejt ki a romániai demokratikus rendszer ellen, mivelhogy ténylegesen ő a magyar reakció vezetője...

A Román Információs Szolgálat (Egykori Szekuritate) Levéltára

Fond. „0” 2323 dosszié, 176-193.

Közl.: *A Szekuritate Fehér Könyve, 1. kötet, Bukarest, 1997.*

(FORD. L. I.)

“HANGULATJELENTÉS”-EK

Magyar Autonóm Tartomány

Marosvásárhelyen délután 17.00 óráig a pártalapszervezet ülést tartott, de nem tudható, hogy milyen kérdések merültek fel. Az ellenséges elemek megnyilvánulásai egészen nyíltak azáltal, hogy dicsőítik a magyarországi eseményeket, vagy hogy erőszakra ösztönöznek. Ma, Hajdu Zoltán író azt észlelte, hogy egy autóbuszban egy vasutas azt mondta, hogy „jobb ha megdöglünk, mint hogy az éhségtől pusztuljunk el”. Egyetlen utas sem szállt vele szembe a jelenlévők közül.

Csikban, Fodor Imre, a Centropart instruktora nyíltan hangoztatta, hogy „a Magyar Népköztársaságban történelemért a kommunisták a felelősök”. Benczel András uzoni körorvos, Sepsiszentgyörgy rajon, a néptanács előtt jelentette ki, hogy „nem ért egyet azzal, hogy a MNK kormánya a Szovjetunió segítségét kérte, amivel az ellenforradalmárok is kérhették volna az USA segítségét, és akkor ki-tört volna a háború. Véleménye szerint „Lucát is rehabilitálni kell, akár-csak Nagy Imrét”.

Boldir Elek nagyhangon ordibálta, hogy „a magyarországi kommunisták megbuktak”. Tóth Edmond kulák Zoltán községből hangosan azt kiabálta a termelőszövetkezeti tagoknak, hogy „eljött az ő ideje”. Zoltán Gyula, Botfaluban azt ordibálta, hogy „nálunk is be fog következni, és találkozni fogunk a magyar testvéreinkkel”. Ma éjszaka, az erdőszentgyörgyi hőerőműnél le-döntötték Sztálin szobrát, amely az udvar közepén állt!...

Kolozs tartomány

A tartományban a kijelölt intézkedések mellett biztosították a rádióadó állandó őrzését. Egyes intézmények-nél, mint például a Victor Babeşen öt KISZ-tagokból álló csoportot szerveztek, akiket jól kiképeztek és akik felvilágosítást adnak az egyetemi hallgatóknak, akik különböző kérdéseket tesznek fel a magyarországi helyzet-tel kapcsolatban.

A Bolyain és a Victor Babeşen röpcédulákat találtak, amely arra szólított fel, hogy „a két fakultás diákjai szolidarizáljanak”. Bonchidán egy kertitésen krétával az volt felírva, hogy „le a beszolgáltatással”, „testvérek, ragadjátok meg a fejszét”, „csök-kentsétek a beszolgáltatásokat”.

Bethlenben, Farkas László kulák az-zal fenyegette meg a termelőszövet-kezet elnökét, hogy „ne higgye, hogy nálunk nem következik be ugyanaz, ami Magyarországon történt”. Említet-tet lefoglalták az állami szervek. Ma 16 órakor a Torda rajoni Valea Medri és Kisbánya között erdőtűz kelet-kezett. A hozott intézkedések követ-keztében nem áll fenn a tűz tovább-terjedése.

Bukarest

Ma a nap folyamán a párt alapszer-vezetben folytatódottak a gyűlések. A párttagok ezeken határozottan elítél-ték a budapesti lázadást, és vállalták, hogy megkettőzik az éberséget, hogy megakadályozzák bármiféle ellen-séges akciót. A felvetett kérdések kö-zött a következők szerepeltek: „mi-lyen jellege volt a diákmegmozdulás-nak, amelyről a Scinteia cikkében ír-nak”, „miért intéztek felhívást a szovjet csapatokhoz?”

A fővárosban az utcákon a követ-kező ellenséges megnyilatkozásra ke-rült sor: a Şpătarul, a Calea Moşilor, Armeneasa, Vasile Conta, Ştirbei Vodă utcákon és a Cismigiu Parkban néhány - 1-5 - röpcédulát találtak, amely arra szólította fel az embere-keket, hogy legyenek szolidárisak a bu-dapesti felkeléssel, és hogy egy „sza-bad Romániáért” harcoljanak. Ezek a rölapok szovjetellenes jelszavakat tartalmaztak. A Gheorghiu-Dej nevét viselő intézmény W. C.-je ajtaján a következő ellenséges tartalmú szöve-get találtak: „le a kommunistákkal”, „éljen a Nemzeti Parasztpárt”, „Mi-hály királyt akarjuk”... Továbbá Pravila tartalékos százados az AVSAP rajonból az alapszervezetben fejtette ki, hogy „az lenne a legjobb, ha közöttünk és a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság között is len-ne egy vasfűgőny”. Tegnap a Poli-technikai Intézetben a 413-as cso-portban néhány diák e szavakkal for-dult a lányokhoz: „ha úgy járunk el mint a magyarországi diákság, követ-tek minket?” Ebben a csoportban a jelenleg folyó KISZ-választások során kihúzták azoknak a nevét a listákról, akiket javasoltak és helyükre külön-böző művészeti csoportok és futball-csapatok képviselői kerültek.

Az egész országban különleges intézkedések történtek az őrzés meg-szilárdítására.

1956. 10. 26. 20.00 óra
RKP KB Archívuma
ford. nr. 1. 74/1956-os dosszié
6-10.

* * *

A KISZ Központi Bizottság a követ-kezőket közölte: a főváros városi bi-zottságában az éjszaka folyamán 600 KISZ-tagot mozgósítottak, hogy szük-ség esetén legyen ki segítséget nyújt-son.

A Filológiai Fakultáson, a III. év-folyam irodalmi kritikái szakon a di-ákok között anarchikus vitára került sor, egyesek azt állították, hogy „a kar tele van szekusokkal”, „hogy a sajtónk nem mutatja be mi is a valós helyzet Lengyelországban és Magya-rországon”, „senki sincs olyan hely-zetben, hogy választ adjon arra, mi az ami bántja őket”, és azt kérték, hogy jöjjön el hozzájuk Chişinevschi és Miron Constantinescu elvtárs. A kér-dések között, amire magyarázatot kértek a következők szerepeltek: „mi-ért vesznek el mindent a parasztok-tól”, „milyen határozatot szándéko-zik a párt meghozni most a paraszt-sággal kapcsolatban”, „miért vitték el az V. évfolyam diákjait”. Ők úgy gon-dolják, abban az esetben ha a diákok soraiban történik valami, kérjék a beleegyezésüket. Elutasítják, hogy a jelenlegi aktivistákkal tárgyaljanak. Figyelemre méltó, hogy akik megje-lentek ezen a gyűlésen, valamennyi-en KISZ-tagok.

A Fizika-Matematika Fakultáson a következő kérdéseket tették fel: „miért volt szükség a szovjet csapa-tok beavatkozására”, „mi miatt elége-detlenek a magyar egyetemisták”.

A 13-as villamoson, egy csoport diák, akik a Militari-felé tartottak, visszautasították, hogy jegyet váltsa-nak. A polgárok közbelépésére le-szálltak a villamosról, beléptek a lak-tanya udvarára, de minden erőfeszí-tés ellenére 11.30-ig nem találták meg őket.

A Természettan Intézetben a fa-liújságon és a falragaszon két röpcé-dulát találtak, amelyen arra biztattak „románok harcoljatok az oroszok el-len”. A falragasz épp ott volt kifüg-gesztve, ahol a KISZ szervezet ülését tartotta, de amikor a hirdményt ki-ragasztották, állandóan üléseztek.

Az IMF „December 30” elnevezé-sű kollégiumában, éjjel 3 óra felé né-hány diák elhagyta a kollégiumot, majd néhány perc múlva visszatért. A kollégiumban találkozott a IV. év-folyamos Radocea Cornel az állomás-ról jövet egy rendfenntartó csoport-tal, és azt mondta: „na mi van, még megvannak”.

Egy lengyel diák, Moceck Con-radt, aki itt tanul nálunk a Kőolaj és Földgáz Intézetben, a párttal, álla-

munkkal és a szocialista táborral szemben ellenséges propagandát fejt ki. Az egyik szemináriumon órán félbeszakította az előadót és egy sor provokatív kérdést tett fel. Amikor a tanársegéd konzultációra hívta, újból egy csomó provokatív problémával állt elő. Az elmúlt évben is szovjetellenes magatartást tanúsított.

Figyelembevéve országunk, a többi népi demokratikus ország és a Szovjetunió iránt tanúsított magatartását, s mivel a diákok közül kitűnt anarchiára hajlamos magatartásával javasolni kell, hogy küldjék haza a Lengyel Népköztársaságba. A KISZ-tag Cruceanu a Republica Művektől amiatt, hogy elvágta az újját és nem kapott egy ápolónőt azt mondta: „nálunk is be kellene következzen, ami a Magyar Népköztársaságban történt”. Említett magatartása miatt az egyik szakszervezeti ülésen megbélyegezték, amit a munkások szidalmazása kísért.

1956. 10. 31.

RKP KB. Archivuma
ford. 1. 74/1956. dosszié
106-107.

* * *

Magyar Autonóm Tartomány

Azokon a gyűléseken, amelyeket az üzemekben, a helységekben tartanak, a dolgozó emberek olyan értelemben nyilatkoznak, hogy megvilágosodott számukra, mi is történt Magyarországon, és elítélik az osztályellenségnek a népi demokratikus rendszert aláaknázására irányuló kísérleteit.

Az ellenséges jelenségek egyre elszigeteltebbek. Ichim Teodor kulák Monor községben azt híresztelte, hogy „Magyarországon a nép eltávolította a kommunistákat”. Említett Hughy Leopold egykori malomtulajdonossal együtt jelentette ki: „ami Magyarországon történt az azért történhetett meg, mert a magyar nép kulturális és politikai szempontból magasabb szinten áll, nem lehet orránál fogva vezetni, ahogy azt Rákosi és Gerő megpróbálta. Nálunk minden hazugságot be lehet adni az embereknek”. Még azt mondották: „Azok, akik közelebb vannak a nyugati országokhoz, magasabb bért kapnak, és az életszínvonaluk is magasabb”. Továbbá kijelentették, hogy a magyarországi eseményeknek az lett a következménye, hogy szakítottak a Moszkvából irányított politikával,

amely politika csődbe juttatta a népi demokratikus országokat. Országunkról annyit mondtak, hogy „nálunk nem történik semmi olyasmi, mint Magyarországon, mert Románia elmaradottabb kulturális szempontból. A Román Népköztársaságban az életszínvonalat a puliszka jelenti”. Beiu Adolf Regenből kijelentette, hogy „nálunk vidéken a helyzet még súlyosabb, az embereknek nincs pénzük és a dolgozók a fizetésükből semmit sem tudnak venni, annyira ki vannak zsákmányolva a népi demokratikus országokban. A 12 év után a lakosság elégedetlen, mert például lisztből is csak egy negyed kilós fejadag jár.” Majd így folytatta: „a rendszer helyzete antiszemitizmushoz vezet, amely arra kényszerítette a zsidókat, hogy Palesztinába távozzanak.” Még azt tette hozzá, hogy „az amerikaiak és az angolok majd arra fogják kényszeríteni az oroszokat, hogy kivonuljanak Magyarországról.” Említett ellen az igazságügyi szervek eljárást indítottak...

Temesvár Tartomány

Tovább folytatódik a dolgozók felvilágosítása a párt és állam fizetéssel kapcsolatos határozatáról. A nagytöbbség örömeinek és bizalmának adott hangot a párt és a kormány határozataival kapcsolatban. De bizonyos ellenséges megnyilvánulások is történtek ezzel kapcsolatban. Kraus Liza, aki az Egészségügyi Minisztérium Arad városi lerakatakának alkalmazottja, visszautasította, hogy részt vegyen a gyűlésen, és azt mondta, hogy „nem bízik meg az ilyen határozatokban”. Lugos rajoni gyermekotthon igazgatója, Mihail Vasile a tantestület előtt kijelentette, hogy „az elmúlt 12 év alatt ebben a rendszerben csak üléseztünk és más egyebet egyáltalán nem csináltunk”. Még azt is mondta, hogy nem ért egyet a hozott határozattal, „mivel sokat beszélünk, de nem történik semmi”. Megjegyezzük, hogy nála gyűlt össze néhány tanító és külföldi rádióadásokat hallgatott.

A magyarországi eseményekkel kapcsolatban a párttagok, az agitátorok irányításával tovább folyik a tömegek körében végzett felvilágosító munka, például a rádióadónk kollektív meghallgatásával. A lakosság többsége megbélyegzi a magyarországi fasiszta cselekményeket.

Az ellenséges megnyilvánulások között meg kell említeni: Aradon egy postai kézbesítő többször is jelen-

tette, hogy „a magyarországi munkások az éhség és a drágaság miatt lázadtak fel, és rövidesen nálunk is hasonlóra kerül sor”. Orsova körzetében található Csernahévíz községben Blidaru Ștefan nyilvánosan azt kiabálta: „hogy ő marxista, és ő bizony a kommunistáktól nem fél, csak a haláltól, és a világ arra vár, hogy itt is történjék már valami, mint ami Magyarországon történt”. Az illetőt leleplezték. November 3-ról 4-re virradó éjjel Nagytópoly községben három traktorista ellenforradalmi dalokat énekelt. Letartóztatták őket. Garajdia községben egy borítékot találtak a következő szöveggel: „Paraszrok, hagyjatok fel a beszolgáltatással, nem látjátok, hogy állandóan kizsákmányolnak benneteket a fejesek.” Az Arad rajonban található Őthalom községben a tanácsolóhelységben egy német nyelvű cédulát találtak horogkeresztrel Gyűlvészen Vulpe Ștefan állampolgárnál este olyan személyek gyűltek össze és politizáltak, akik a történelmi pártok tagjai voltak. Vulpe Ștefan 22 órakor többször beszélt telefonon Bukaresttel. Megtették a megfelelő intézkedéseket.

1956. nov. 4. 21.45 perc

RKP KB. Archivum
ford. 1. 75/1956-os dosszié
57-65

A dokumentumokat közli: 1956. **Explozia. Ed. Corneliu Mihai Lungu, Mihail Retegan. București, Ed. Univers, 1996.**

(Ford. L. I.)

MEGJELENT

- Lipcsey Ildikó: **A Magyar Népi Szövetség az önfeladás útján (1944–1953)**, Bp., Possum K. 1998.
- Botlik József: **Hármas kereszt alatt. Görögkatolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig. (1646–1997.)** Budapest–Beregszász, Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum K. 1997.

A könyvek megrendelhetők Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány címén.

SZIGORÚAN TITKOS!

Belügyminisztérium I. sz. Igazgatóság

1. példány

130/00100684. 1976. január 15.

Feljegyzés

A különleges módon kapott anyagból kiderül, hogy Cornel Coposut, a Nemzeti Parasztpárt egykori főtitkárhelyettesét, aki ellen bírósági eljárás folyt, 1976. január 4-én felkereste Ivasiuc Alexandru író, egykori elítélt, jelenleg az Írószövetség tagja. Cornelia Coposuval és nővéreivel, Rodicával és Doinával folytatott beszélgetésben Ivasiuc Alexandru arról beszélt, hogy külföldön országunkat hogyan értékelik, s kijelentette még 1 százalékat sem szabad elhinni, amit hivatalosan mondanak, mivel Romániának semmiféle nemzetközi tekintélye nincs, senkit nem érdekel a politikája, mert azt megvédtek tartják.

Coposu Cornel azt hangoztatta, hogy kommunisták nagy hibát követtek el az erőltetett iparosítással, amelyet Ivasiuc Alexandru eltévedésnek minősített. Ilyen tévedések – egészítette ki Ivasiuc – azok a politikák, javaslatok, amelyeket a román küldöttek valamennyi nemzetközi kongresszuson előterjesztettek, ahol mind hazugságokat mondanak. Emiatt – jelentette ki – külföldön a románokat nevetségesnek tartják, nem veszik őket komolyan, mivel nem tartják tiszteletben a szerződéseket. A vélemény az, hogy a románok mindenkivel barátkoznak és mindenkit becsapnak.

A magyarok viszont nagy tekintélynek örvendenek, és nem döngetik állandóan a mellüket ököllel. Ivasiuc Alexandru még van győződve arról, hogy az oroszok bármikor közbeléphetnek, hogy Erdélyt visszadják a magyaroknak, úgy tudja, hogy a nemzetközi közvéleményt felkészítették erre, és azt el is fogadják, ami a külföldi intenzív és ügyes propagandának köszönhető.

Országunk belpolitikáját értékelve Ivasiuc Alexandru kijelentette, hogy az utóbbi időben a Minisz-

tertanács egy csomó határozatot dolgozott ki, amely a vezetésben a tehetetlenség és instabilitás bizonyítékai. A beszélgetésben államuk politikai vezetését rágalmazták.

Ivasiuc Alexandru által mondottakkal tökéletesen egyetértett Coposu Cornel, aki utalt Demetrescu Camille a Nemzetközi Parasztpárt egykori tagjának mostani elítélésére, akinek a perében tanú volt és azt mondta, hogy az ítélet híjával van minden jogi alapnak. Coposu Cornel azon a véleményen van, hogy a Szabad Európa Rádióban ki kell fejteni, hogy Demetrescu Camillet azért ítélték el, mert az igazat mondotta ki, de amit tett, az nem jelent a társadalomra veszélyt. Demetrescu Camille elleni eljárás az bizonyítja, hogy az országban nem tartják tiszteletben a gondolat-szabadságot.

Coposu Cornel megvallotta Ivasiuc Alexandrunak, hogy az utóbbi időben kihallgatta a szekuritete, és annak az aggodalmának adott hangot, hogy letartóztathatják és elítélhetik.

Coposu Cornel ürügyül azt hozta fel, hogy a kihallgatáson közte és az USA bukaresti nagykövete közötti kapcsolatáról kérdezték. Ivasiuc Alexandru is elismerte, hogy közeli kapcsolatban áll Barnesszel és a Szovjetunió és Lengyelország nagykövetségének hivatalnokai is körüludvarolják, de kijelentette, hogy ezek a kapcsolatok nem sértik az ország érdekeit.

Kiderült, hogy a Német Szövetségi Köztársaságban tett útjukon Ivasiuc Alexandru és Breban Nicolae kapcsolatba lépett Acrivu nevű menekült légionáriussal, bár ezt a kapcsolatot szerették volna elkerülni, de nem sikerült, mert Acrivu éjjel 2-ig várt rájuk a szállodában.

Ivasiuc Alexandru bevallotta, hogy az Írószövetségnek szánt rövid jegyzetében a visszatérése után nem tett említést erről a kapcsolatról, mert azt magára nézve kompromittálónak tartotta.

Szolgálat vezető

Derscanu Gheorghe elezredes

A dokumentumokat közli:

Tudor Călin Zarojanu: Viața lui Corneliu Coposu (C. C. Élete). Bukarest, Ed. Mașina de scris, 1996. 122-124 p.

(Ford. L. I.)

KATALÁN PARLAMENTI
HATÁROZAT

Barcelonából jelenti az MTI:

A katalán parlament olyan törvényt fogadott el, amely jelentősen megerősíti a katalán nyelv helyzetét a közéletben. Az AFP ennek kapcsán emlékeztetett rá, hogy a Spanyolország északkeleti részén fekvő Katalóniában a spanyol mellett 1983 óta hivatalos nyelv a katalán is.

Az új törvény alapján minden katalán kérheti, hogy útlevelét, személyi igazolványát, jogosítványát és más hivatalos okiratait katalán nyelven állítsák ki. Ezenkívül a helyi rádió- és tévéállomások a műsoraik felét katalánul kell majd sugározniuk, és a lejátszott slágerek egynegyedének szintén katalánul kell elhangozniuk. A Katalóniában készülő filmek esetében ugyancsak kvótákat határoz meg a törvény.

Az új törvény azt a 14 évvel ezelőt elfogadott rendeletet helyettesíti, amelynek alapján a katalánt az autonóm terület második hivatalos nyelvén nyilvánították.

Magyar Nemzet

Politikai koncepciók perек RMDSZ rábólintással

Bardóczy Csaba, székelyudvarhelyi megyei tanácsos felfüggesztését a megyei törvényszék mellett működő ügyészség kérte. Ezek szerint formailag minden rendben. "Olyannyira rendben, hogy a tanácsosok az ülésen nem nyilvánítottak véleményt a prefektusi rendelettel kapcsolatban" – hangzik a tudósításban. Vajon miért némultak el a tanácsosok? Érdektelenségből vagy félelemből?

Bardóczy Csaba perbefogása burkolt politikai koncepciók per. Erre Székedi Ferenc is rávilágít: "Az ügyészség magánlaksértés címen indított eljárása a csereháti ügynek ama fejleményeivel kapcsolatos, amikor a Szeplőtelen Szív görög-katolikus kongregáció apái költöztek be az épületbe." Az udvarhelyi városi tanács beleegyezése nélkül. Az ügyészség vádirata szerint a csereháti gyerekközpontnak épült komplexum magánlakás. A "jogi finomság" takarni hivatott a politikai háttérrel, a politikai háttér egyoldalúságát, magyarellenességét, nemzeti homogenizációs törekvéseit, az etnikai konfliktust. A román hatalmi politika gyakorló kódosítanak, a görög-katolikus egyházat állítják szembe Székelyudvarhely népével és városi tanácsával. Az etnikai konfliktust behelyettesítik az egyházi konfliktussal, s a homogenizációs gyakorlattal szembefordulókat perbe fogják magánlaksértés kihágásának elkövetése ürügyén. Ez az érem egyik oldala.

Az érem másik oldalán Remus Opris áll, a hatalom gerincét képező Kereszténydemokrata Nemzeti Párt alelnöke és a kormány főtitkára, aki a csereháti "magánlakásba" karhatalmi segídéllettel költöztette be a bukaresti apácákat. Remus Opris pártja nagyrabecsüli, az ügyészség nem emel vádat ellene, mert a pártja nem szolgáltatja ki az ügyészségnek. Remus Opris cselekedete összhangban van a KDNPP politikai, homogenizációs törekvéseivel, és tanubizonyságot szolgáltat az ellenzékben lévő nacionalista, magyarellenos pártoknak, hogy a homogen, egységes román nemzet megte-

A Romániai Magyar Szó 1998. február 23-i, hétfői számában Székedi Ferenc tollából olvassuk a "Nem hagyhatjuk szó nélkül" című rovatban, hogy Dézsi Zoltán, Hargita megye prefektusa felfüggesztette tisztségéből Bardóczy Csaba megyei tanácsost. Bardóczy Csaba RMDSZ színekben megválasztott tanácsos, és a testület közigazgatási-emberjogi bizottságának vezető tisztségviselője. Dézsi Zoltán prefektus felfüggesztési rendeletében két vád, bűncselekmény szerepel:

- **ittas állapotban történő közúti gépkocsi vezetés**
- **magánlaksértés kihágásának elkövetése.**

remtésének elkötelezett hívei, hogy az RMDSZ koalíciós partnersége átmeneti érdek a külpolitika szolgálatában. "Az ördöggel is szövetkezel míg a pallón átmész" – hirdeti egy román közmondás.

1991 tavaszán Ion Ratiuval tárgyalok a parlamenti ülésszak szünetében – románul is, meg magyarul is. Az erdélyi származású képviselő jól beszél magyarul. Mellettünk halad el Ion Gavra, RNEP-es képviselő, s Ratiu odaszól: "Noi cu voi am face o partida buna" (kb.: Mi veletek jó partnerek lehetnénk). Szemébe néztem, Ratiu kolléga elpirult s mentegőzött – nehogy azt hidd, hogy komolyan gondoltam, amit mondtam. Rég megtanított a politika, hogy komolyan a tettek és ne a szavakra figyeljek.

Bardóczy Csaba a kiszemelt áldozat. A tét a politika. Kisebbségi sorsunk nyolcvan évének egy mozzanata, a szöszegések, a meghirdetett ígéretek be nem tartásának, a hitegetésnek, az átve-

Bardóczy Csabát az RMDSZ cserbenhagyta. A cserbenhagyás nem Dézsi Zoltán prefektus általi felfüggesztésével kezdődött, hanem az RMDSZügyvezető elnökségének elhatárolódó nyilatkozatával, és Markó Béla szövetségi elnök elmarasztaló sajtónyilatkozatával, amelyben rosszallja Bardóczy Csaba és az udvarhelyiek önvédelmi cselekedeteit. Dézsi Zoltán jogász, RMDSZ-es prefektus, az RMDSZ csúcsvezetésének tagja. Nem a saját fejétől cselekszik. A politikai manővernek politikai döntés háttere van. S minket erdélyi magyarokat mindennek előtt az RMDSZ magatartása érdekel – kit, mit és hogyan képvisel.

Bardóczy Csaba azért szálla Verestóy Attila, Dézsi Zoltán, Takács Csaba, Markó Béla szemében, mert hullámokat ver az RMDSZ vizein. Az Erdélyi Magyar Kezdeményezés Platform tagja. Többé vagy kevésbé Katona Ádám híve. Egységbontó ellenzéki, fegyelmezetlen párttag, radikális, autonómia párti. Az RMDSZ csúcsvezetés Bardóczy Csabával szemben erélyesen lép fel. Ugyanez az RMDSZ békülékeny, toleráns, udvariaskodó Remus Oprissal, a Kereszténydemokrata Nemzeti Párt pártot erős szakos, homogenizációs politikájával. Erős kompromisszumkészséggel rendelkeznek Verestóyék. Az elmúlt nyolc esztendőben ez többször előtérbe került: az alkotmány vitában 1991-ben, az autonómia koncepcióval és a kolozsvári nyilatkozattal kapcsolatos kérdésekben, a Bolyai Egyetem visszaállítása, a földrajz és történelem oktatásnyelve körüli csatározásban, a koalíciós egyeztetésben, a tanügyi törvény szenátusi vitájában.

Verestóy Attila szenátor 1991 novemberében elhatárolódott a Székelyföldi Egyeztető Tanács tagjaitól és Katona Ádámtól, az agyagfalvi autonómiát hirdető nagygyűlés szervezésétől. A magyarellenos koncepciók politikai per első jelöltje Katona Ádám volt 1991-ben.

Az RMDSZ csúcsvezetésében teret hódított a karrierizmus, a lemondás, a megalkuvás és a kizárólagos, totalitárius koncepciók. Az RMDSZ a bázisától való elszigetelődés veszélyét hordja magában. A megbélyegző, elhatárolódó politika mind nagyobb teret hódít a területi és az országos vezetésben. A másképp gondolkodókat megbélyegzik, elszigetelik s kiszolgáltatják. Az RMDSZ mind jobban elveszti szövetség jellegét s felerősödik a pártos jellege. A kiközösítés mind nagyobb teret hódít – lásd Szócs Géza, Borbély Ernő, Búzás László esete. A Ceaușescu éra üldözöttei az RMDSZ szélreszorítottjai. Tőkés László püspök, tiszteletbeli elnök ellen lejáratási kampány folyik. Joggal felvetődik a kérdés: merre RMDSZ? Eszköz lesz e az RMDSZ a román homogenizációs, jogfosztó politikában, vagy betölti történelmi hivatását, mint az erdélyi magyarság érdek- és közképviselője.

Az RMDSZ koalíciós partnersége, kormányban való részvétele bonyolította az RMDSZ tevékenységét, fokozta felelősségét az ország és az erdélyi magyarság iránt. Magatartása mélyreható és meghatározó a román politikai életben, az emberi sorsokban.

Az RMDSZ kormányzásban való részvétele nem segítheti elő a tömbben élő magyarság etnikai lazítását. Nem hunyhat szemet a Székelyföld militarizálás fölött, nem vezethet etnikai tisztoogatáshoz a gazdasági, társadalmi életben.

Az RMDSZ nem lehet a kétmértés román politika előmozdítója. Az RMDSZ határozottan ki kell álljon a jogállamiság érdekében. A bírói döntések, perbefogások politikai és etnikai jellegei ellen határozottan síkra kell szállnia, mert a kétmértés igazságszolgáltatás hátrányos helyzetet teremt a nem román etnikumok számára. Elvi kérdések nem képezhetik kompromisszum tárgyát a politikai egyeztetésekben!

Bardóczy Csaba és a Cserehát ügyét nem lehet és nem szabad külön tárgyalni, elválasztani a politikától, Remus Opristól, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt és az RMDSZ kisebbségi-etnikai jellegű politikájától.

Sepsiszentgyörgy, 1998. február 23.

KIRÁLY KÁROLY

A Magyar Érdekvédelmi Szövetség választási program-javaslatai

1. Az ukrán-magyar, szlovák-magyar, román-magyar alapszerződés felülvizsgálata és kiegészítése az elűldözött és kivándorlásra kényszerített magyarok vagyoni sérelmeinek, a kommunizmus más országbeli magyar áldozatai kárpótlásának rendezése végett.
2. A magyar kormányzat lépjen fel nemzetközi fórumokon a kommunista államrendszerek által elkobzott magyar intézményi és egyházi vagyonok teljes visszatérítése ügyében, a magyar iskolarendszer és a kolozsvári magyar tudományegyetem visszaállítása érdekében.
3. A magyar kormányzat határozottan lépjen fel a magyar nyelv és kultúra védelmében, az európai kulturális örökség részét képező magyar értékek elpusztítása, meghamisítása ellen a Kárpát-medence országaiban.
4. Rendszeresíteni kell a magyar-magyar párbeszédet és tanácskozást a világmagyarság szervezeteinek képviselőivel a mindenkor időszzerű feladatok és a magyarságot érintő kérdések megtárgyalására, megteremtve ennek a nemzetközi jogban elfogadott intézményi formáját, más nemzetek már bevált gyakorlatának megfelelően.
5. Meg kell oldani az egykori Csehszlovákiából és Jugoszláviából elűldözöttek, kitelepítettek kárpótlását, melyet a magyar állam vállalt a háborús jóvátételekbe beszámított érték fejében a kárvallott magyar állampolgárokkal szemben, s melyről már alkotmánybírói döntés született.

A KOLozSVÁRI MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM EGYKORI TANÁRAINAK ÉS HALLGATÓINAK VILÁGTALÁLKOZÓJA

A Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete és a Bolyai Egyetemért Alapítvány 1998. március 3-án Budapesten rendezett fórumán, melyen az erdélyi magyar oktatás helyzete és a kolozsvári önálló magyar tudományegyetem újraindításának szükségessége került megvitatásra, elhatározás született, hogy a jövő évben, 1999-ben, megemlékezünk a kolozsvári magyar egyetem két végzetes évfordulójáról: a Ferenc József Tudományegyetem 80 évvel ezelőtti, 1919 májusában történt erőszakos elfoglalásáról és a 40 évvel később, 1959 júniusában a Bolyai Tudományegyetem erőszakos beolvasztásáról a kolozsvári román egyetembe. Történelmi balvégzetünk e két eseménye kötelez, hogy méltóan, tudományos igénnyel, emlékezünk meg a Kolozsvári Magyar Tudományegyetem tragikus sorsáról és arról a mérhetetlen veszteségről, mely a magyar és egyetemes kultúrát, tudományt érte.

Az elmúlt évtizedek eseményei világszinten bebizonyították, hogy a kultúra és tudomány ellen erőszakkal elkövetett bűncselekmények nemcsak egy nép és ország, hanem az egész emberiség létét veszélyeztetik. Nekünk az események tanúinak és elszenvetőinek kötelességünk ezt a tanulságot átadni utódainknak. Fel kell idéznünk azoknak a tudósoknak és kultúra-teremtő személyiségeknek áldozatos munkáját és jónéhányának tragikus sorsát, akik ennek az egyetemnek tanárai és növendékei voltak, hogy műveik és áldozatuk tanulságul szolgáljon a jövőnek. Most, amikor a kolozsvári önálló magyar egyetem ügye újra napirendre került és akadnak erők, itthon és külföldön, melyek ennek szükségességét nemcsak kérdésessé teszik, hanem hamis, megtévesztő elméletekkel, mint pl. a kiagyalt „multikulturális” egyetem jel-szava, igyekeznek félrevezetni a tájékozatlanokat,

különösen fontossá vált a Kolozsvári Magyar Tudományegyetem közel kilenc évtizedes létének és eredményeinek bemutatására, értékeinek hangsúlyozása a magyar és egyetemes kultúra számára.

Ezért határoztuk el, hogy 1999. júniusában megrendezzük Budapesten a Kolozsvári Magyar Tudományegyetem utolsó időszakát, a Bolyai Tudományegyetem még élő tanárainak és hallgatóinak világtalálkozóját. Azért Budapesten, mert köztudott, hogy a diktatúrák e századában az egykori magyar kolozsvári diákok százai, talán ezrei, szóródtak szét a nagyvilágba. Felhívunk mindenkit, aki részt kíván venni, hogy 1998. december 1-ig jelezze részvételi szándékát a következő címen: H-2100 Gödöllő, Palotakert st. 11. VIII/2.

Együttel kérjük a Bolyai Egyetem egykori hallgatóit, küldjék be címüket, mert az egykori diáktársak nevét meg szeretnénk örökíteni az Emlékkönyvben.

Az évforduló alkalmából EMLÉKKÖNYVET kívánunk megjelentetni (a lehetőség szerint angol, német, francia összefoglaló szöveggel). Az anyagi alap megteremtéséhez legalább 100 adományozó, pártoló előfizető kell, akinek nevét feltüntetjük az Emlékkönyvben. A terjedelmes kötetet az adományozó előfizetők 1100 Ft önköltségi áron kapják meg. A Világtalálkozót is csak támogatók, résztvevők anyagi támogatásával tudjuk megrendezni. Ezen a részvételi díj, a baráti összefogás költségeivel együtt személyenként 1500 Ft. Az Emlékkönyv kiadását azonban csak abban az esetben vállalhatjuk, ha az adományozók június 30-ig beküldik hozzájárulásukat a Bolyai Egyetemért Alapítvány bankszámlájára (11742049-20312509).

Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete
Bolyai Egyetemért Alapítvány

HÁROM KISMACSKA KETTŐ KÖZÜLÜK KOMMUNISTA

Erdélyi politikai viccek 1977 - 1997

MOTTÓ HELYETT:

Szép mondatokat kell mondani az iskolában. Mórica boldogan újságolja:
– Született három kismacskánk, mind a három kommunista.

– Jól van, Mórica – dicséri a tanító néni –, ezt mondd el a jövő héten is, amikor itt lesz a tanfelügyelő. A következő héten a tanító néni kérdésére Mórica jelenti:

– Született három kismacskánk, kettő közülük kommunista, egy kapitalista.

– Hogyhogy, Mórica, a múltkor másképp mondtad?!

– Igen, de azóta egynek kinyílt a szeme...

*

Mi a főnök kedvenc madara? A pingvin. Mert hidegben se fázik, csak halat eszik – és mindig tapsol.

*

Részeg a székely:

– Megveszem a szocializmust, meg a főnököt, meg Elenát...

Beviszik a szekusot. Másnap:

– Ilyen az ember, ha berűg, minden szemetet meg akar venni!

*

A Ceaușescu szobor két nagy hibája: 1. Rajta van az, hogy Béke, anélkül, hogy – poraira. 2. Még él az, akiről mintázták.

*

János bácsit letolják, mert tempomba jár.

– Igaz, de én pártgyűlésbe is járok.

Amikor egy egész ország bőrtönné lesz, vagy abszurd politikai helyzetben az emberek a humorban találják meg az életmentő menedéket. Zsigmond Győző gyűjtése világvilágonlatban is egyedülálló. Fogyasza bátran az olvasó, hisz olyan, mint egy a lelket, szellemet megtisztító, felüdítő szabad lélegzetvétell

Következő alkalommal:

– János bácsi baj van, maga egyházi adót fizet!

– Igaz, de párttagsági díjat is fizetek!

Harmadszor is rátámadnak János bácsira.

– Látták magát amint megcsókolta a feszületet!

– Igen, de én Ceaușescut is megcsokolnám, ha a kereszten látnám...

*

– Olténában nincs temető! Miért?

– Mert az emberek ott csak születnek, de Erdélyben halnak meg...

*

Kopogtatnak. Kérdi a házigazda, hogy ki az

– A halál!

– Na, ezt megúsztam, azt hittem, hogy a szekuritáté!

A pártkongresszuson egy nő egeret lát:

– Üssük agyon! – kiáltja. A mellett szunnyadó székely bácsi felébred:

– A feleségit is, a feleségit is!

*

Elena, a kémia tudományok doktora, akadémikus, mérnök drágaköveket kért, s kapott az angol királynőtől ajándékba. A királynő valami érdekeset kért cserébe, egy bocskort.

– Nem adhatom, az a férjem diplomamunkája – volt a válasz.

*

Egy székely bácsi minden reggel bement ugyanabba a trafikba, levett a polcra egy újságot, ránézett az első oldalra, visszatette, kiment. Egy idő után az elárúsítónó erőst kíváncsi lett, nem állta meg szó nélkül:

– Mondja, jóember, mit keres?

– Egy gyászjelentést.

– Miért nem mondta hamarabb? A gyászjelentések az utolsó oldalon vannak.

– Amelyiket én keresem, annak az elsőnek kell lennie...

*

A Parlamentben jártam, Iliescut láttam.

Azt hallottam, le akar mondani Örömben eljöttem locsolni.

(Lejegyeztem 1994. április 4-én, egy VI-os gyermek mondta öntözőversként.)

*

Székelyudvarhelyen, a városházára kitűzték a magyar zászlót. Provokációként...

A máréfalvi székely bácsi beérkezik a városba, s bámulja, bámulja. Odamegyen a SRI-s (román belügyis, volt szekus) oldalba löki, és kérdezi:

– Mit bámul, mit bámul?

– Nézem a zászlót!

– Mit kíván, mit kíván? – mondja erre a szekus.

– Hogy ott rothadjon el! – válaszol székely bácsi a másik meglepődésére...

*

Marosvásárhelyen kiabálták a románok, hogy nem akarják a Bolyai-t, le vele. Az egyik túl akart tenni a többen, s azt kiáltotta, hogy:

– Hol van? Mindjárt levágom a fejét!

Valaki közbeszólt:

– Az épület, te, hogy vágod le a fejét?

ZSIGMOND GYŐZŐ

Zsigmond Győző

HÁROM KISMACSKA

kettő
közülük
kommunista

Erdélyi
politikai
viccek
1977 – 1997

PONT
Kiadó

A könyv kapható a könyvesboltokban (bolti ára 740 Ft), és megrendelhető egyszerű postai levelezőlapra vagy akár telefonon/faxon közvetlenül a kiadótól. 10 vagy több példány rendelése esetén 20% kedvezmény! A postázás költségét a kiadó vállalja.

CÍMÜNK:

PONT Kiadó, H-1300 Budapest,
Pf. 215. Tel./fax: (36-1) 368-8058

e-mail:

PontKiado@CompuServe.com

GULAG LEXIKON

Az 1944 decemberétől 1953 decemberéig tartó szovjet rabságból hazatérve két éven belül papírra vettem fogságom naplóját, visszaemlékezve a GULAG szibériai munkatáboraimban eltöltött kilenc esztendőre. A kéziratban csak saját sorsomról és a lágerekben velem együtt raboskodott társaimról emlékeztem meg.

Az 1960-as évek elejétől kezdve lehetőség nyílt arra, hogy volt magyar rabtársaimmal együtt Moszkvába írott kérvényre megkaptuk a rehabilitációs igazolást. Abból kiderült, hogy ügyünk felülvizsgálata után a velünk szemben hozott ítéletet a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága vagy Legfőbb Katonai ügyészége visszavonta, ügyünket bűncselekmény hiányában megszüntették.

Ezen igazolások szövegezéséből döbbenetes összefüggésekre derült fény a háború utáni szovjet törvénykezési módszerekkel kapcsolatban. Amit mi, volt rabok, már elítélésünk során tudtunk: leleplező volt annak a hivatalos elismerése, hogy a szovjet katonai bíróságok futószalagon ítélték el ártatlan magyar állampolgárokat a háború alatt és évekkel utána – fasiszta háborús bűnösneként.

A saját emlékirataimban megörökített sorsok, valamint a Moszkvából folyamatosan érkező, hozzám került dokumentumok ismeretében felmerült bennem a gondolat: indokolt lenne a saját emlékeim, tapasztalataim lejegyzésén kívül az utókor számára összegyűjteni minél több magyar állampolgár (magyar, sváb, cigány, szlovák, zsidó, stb.) sorsát. Az egyes emberi tragédiák összefoglalóját adni röviden, lexikonszerűen ABC sorrendbe szedve a neveket, és az egyes ügyekben hozzáférhető dokumentumok másolataival hitelesítve összeállítani – a GULAG LEXIKON-t!

Az elhatározást tett követte. Amikor 1989-ben a volt GULAG rabok nyíltan érdekvédelmi szervezetbe tömörülhettek, és megkezdődött az adatgyűjtés a kárpótlási eljárás megindításához – az érintettek felkutatása érdekében bekapcsolódtam a munkába. Adatlapot szerkesztettem és a személyi adatokon kívül a letartóztatás, elítélés, rabság, szabadulás és rehabilitáció körülményeivel kapcsolatban kérdéseket tettem fel. Azt is kértem az érintettektől, ha lehetséges,

Röviden szeretnék számot adni arról, milyen lexikonról van szó, hogyan jutottam el az összeállításáig, és miért nem láthat napvilágot ez a dokumentum gyűjtemény.

rövid írásbeli visszaemlékezést is mellékeljenek az idegenben megélt hányattatásaikról.

Ez a kutatómunka rengeteg levelezéssel, több évi munkával járt. A bajtársak, valamint a kivégzett vagy meghalt sorstársak családtagjai túlnyomó többségükben megértették törekvésem célját. Készségesen nyilatkoztak, sőt segítettek újabb személyek, sorsok felkutatásában. Enélkül nem tudtam volna alulról jövő kezdeményezésként több mint 800 oldalnyi szöveget megírni, és legalább 1500 dokumentumot mellékelni hozzá.

Nem hallgathatom el azt a szomorú tényt sem, hogy egyes volt sorstársak vagy hátramaradt hozzátartozók félelemből megtagadták a fogságra vonatkozó adatszolgáltatást. Egyesek még mindig félelemben élnek. Számonkéréstől tartanak, ha megvallják az igazat, a velük szemben elkövetett törvénysértést. De ez – hála Isten! – csak ritka kivétel, de mégis fájoan jellemző a mi felemás demokráciánk légkörében.

A kutatómunka végzésének lehetősége érezhetően a végéhez közeledik. A hiteles tanúknak, a rabságot túlélőknek már csak a töredéke van életben. Még kevesebben vannak, akik még tudnak nyilatkozni saját tragédiájukról vagy visszaemlékeznek volt rabtársaikra. A ténylegesen megtörtént eseményeket pedig csak hiteles vallomás alapján lehet a periratokban rögzített súlyos vádakkal szembeállítani. Így lehet rávilágítani a háború utáni, gyűlölet szülte ítékezés és a későbbi teljes rehabilitáció közötti ellentmondás lényegére.

A szovjet katonai bíróságok 1944 és 1951 között legalább százezer magyar állampolgárt ítélték el háborús bűnösneként, részben halálra, a túlnyomó többségében sokéves kényszer-

munkára. Sajnos a GULAG LEXIKONban csak valamivel több mint 3800 személy adatait sikerült összegyűjteni, rögzíteni. *Ahhoz azonban elégséges, hogy a későbbi korok történészei hiteles következtetésre jussanak, ha az adott korszak eseményeit kutatják.* A szovjet elhárító szervek tevékenységével, a Vörös Hadsereg katonai bíróságainak vádalkotási, ítélezési módszereivel kapcsolatban ez a szöveges, dokumentációs anyag elegendő támpontot nyújt.

A GULAG LEXIKON összeállításakor természetesen az egész Kárpát-medence szovjet lágerekbe elhurcolt magyarságát, volt magyar állampolgárait figyelembe vettem. Így a névsorba kerültek erdélyi, felvidéki, kárpátaljai, valamint bácskai származású magyarok is. Miként az anyaországiakat, őket is vagy otthonukból hurcolták el, vagy a háború viharában szétszóródva, a szovjet megszállás alatt lévő területeken fogták el, tartóztatták le hamis vádak alapján. Sztálin halála után – a kárpátaljaiakat kivéve – a túlélők között rájuk is vonatkozott a külföldieket érintő amnesztia, és hazatérhettek szülőföldjükre. Sajnos velük, főként az erdélyiekkel, nehéz felvenni a kapcsolatot, így a GULAG LEXIKONban viszonylag csak kevés személy sorsa és adatai képviselik az Erdélyből és más, elszakított országrészekből elhurcolt volt magyar állampolgárokat.

1994 júniusában, az akkori kézsültségi fokon leadtam a GULAG LEXIKON kéziratát, és hozzá a több zsáknyi dokumentációt, levelezést az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában, az utókor számára.

Magától értetődően a kutatómunkát csak abbahagyni lehet, de ilyen tömegű, lappangó vagy hozzáférhetetlen ismeretek mellett befejezni sohasem. Mindig bukkannak elő sorsok vagy egész koncepciók perke a múlt homályából. Így 1997 végére megint elértem egy jelentős eredményhez, a korábbi szöveg kiegészítésével, helyesbítésével.

Az évek során többször hivatkoztam mind írásban, mind a témában tartott előadásaim során a GULAG LEXIKONban összegyűjtött hatalmas mennyiségű bizonyíték, vallomás döbbenetes igazságaira, egyes kiadók-

ban felmerült a gondolat: ki kellene adni a GULAG LEXIKONT az olvasóközönség számára könyvalakban. Hiszen alig van család Magyarországon, melyet a hadifogság, a jótételi kényszermunka vagy az elítéltként rabságba történt elhurcolás ne érintett volna.

A könyvkiadók részéről ez az elképzelés, ajánlat először 1995-ben került szóba. Ezzel egyidőben azonban egyre többször hallottam arról, hogy a személyiségi jogok védelme érdekében, az adatvédelmi törvény rendelkezéseiben különböző tiltó rendszabályok léteznek, az ilyesféle publikációkra vonatkozóan.

A tisztánlátás érdekében, valamint annak reményében, hogy az eddigi, magánlevelezésben gyűjtött adatok és okmányok mellett hivatalos, levéltári adatokhoz is hozzájuthatok, 1996. január 26-án levélben kerestem meg az Igazságügyi Minisztériumot. A minisztérium Közigazgatási Államtitkári Titkársága 1996. február 13-án válaszolt az előterjesztett kérelemre. Az 1995. évi LXVI. törvény paragrafusaira hivatkozva áthághatatlan akadályokról tájékoztatott mind az adatgyűjtés, mind azok közzététele vonatkozásában. A levéltári kutatás lehetősége tehát bezárult előttem, sőt azt kellett éreznem, hogy valami titkos és tiltott dologba ártottam bele magamat.

Itt mindjárt felmerül a kérdés: ha én, mint érintett személy, nevezetesen volt GULAG rab nem kutathatom a saját és sorstársaim tragédiájának tényeit, összefüggéseit –, akkor a mai kor elfogulatlan történései miért nem foglalkoznak – mondjam úgy: hivatásszerűen – a GULAG kényszermunkatáborai elhurcolt magyar állampolgárok sorsával, amíg nem késő? Miért nem érdekel senkit az arra illetékesek közül: hogyan történhetett meg, hogy egy idegen, ellenséges állam bírósága vont felelősségre állítólagos háborús cselekmények miatt, hamis vádak alapján, a maga törvényei szerint magyar állampolgárokat, mintha a saját polgáraival szemben járna el, a maga ideológiája szerint? Hiszen sokunkat hazaárulással vádoltak a Szovjetunióval szemben!

Amíg ezek a tiltó törvények fenyegető módon útját állják az igazság kimondásának, napfényre hozásának, elálltam azon szándékamtól, hogy elfogadjam a könyvkiadók ajánlatait, és kísérletet tegyek a GULAG LEXIKON megjelentetésére. Ezenkívül rosszindulatú emberek megfenyegettek: ha megpróbálom a GULAG LE-

Rózsás János

XIKONT kiadni, az abban érintettek közül egyeseket majd rám uszítanak, és pereket akasztanak a nyakamba. Előrehaladt koromra tekintettel nem tudom vállalni ezt az újabb idegi megterhelést.

Hamarosan leadom az eddig elrendezett anyagot az Országos Széchenyi Könyvtár kéziratárában, és fájó szívvel, de pontot teszek kutatásaim végére. (Csak melleleg jegyzem meg, hogy a korábbi, esetenkénti alapítványi támogatás megszűnt, magánszemélyek szerény támogatása elapadt, és egy idő óta a nyugdíjamból fedezem dologi kiadásaimat...)

Hogy mennyire nem kíváncsok az elmúlt fél évszázad történelmének ezen égbekiáltó bűneiről lerántani a leplet, jellemző példa a következő. 1997. július 20-án a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság műsorában többek között arról is beszéltem: a magyar Katonapolitikai Osztály, valamint az Államvédelmi Hatóság még 1950–1951-ben is sorra szolgáltatva ki a kommunisták számára nem kívánatos személyeket a Baden bei Wienben működő szovjet katonai bíróságnak. A GULAG kényszermunkatáborai elhurcolt magyarok sorsáról szóló nyilatkozatom második részének következő vasárnapi közvetítését a háttérből valakik hatalmi szóval letiltották. Senki sem cáfolta meg állításaimat, de belém fojtották a szót, minden visszhang nélkül. Az érintettek, az érdekeltek nagyon jól tudják, hogy igazat mondok. Ez módfelett kellemetlen a jelek szerint az MSZP, mint jogutód párt számára, de talán az SZDSZ is keményen érintett benne, hogy közösen a szőnyeg alá söpörjék a történelmi igazságot.

Ha a politikai élet ezen hangadó pártokba tömörült tagjai sem maguk, sem őseik révén nem voltak részesei e népiirtásnak, akkor miért titkolják még ma is a társadalom közvéleménye előtt az 1945 után, Sztálin és Rákosi közötti megállapodás alapján jótételi kényszermunkára, rabszolgaként kiszolgáltatott honfitársainkkal kapcsolatos tényeket? A szociáldemokratáknak, liberálisoknak álcázott bolsevisták az elődpárt bűneit tagadják, titkolják!

A tárgyilagosság kedvéért meg kell említenem, hogy az országos adatvédelmi biztos úr felfigyelt a rádióban csonkán maradt interjúra, és érdeklődést tanúsított a GULAG LEXIKON körüli bonyodalmak iránt. A lexikonból kiemelt oldalak bemutatása után ő is ugyancsak az 1995. évi LXVI. törvény, valamint az 1992. évi LXIII. törvény tiltó rendelkezéseire hivatkozva erősítette meg a jelenlegi hivatalos állásfoglalást. Azonban kiutat javasolt ebből a zsákutcából: a sajtóban felhívást kell megjelentetni annak érdekében, hogy azok az érintettek, akiknek talán nincs is tudomásuk a kutatói tevékenységemről, adataik feldolgozásáról, élhessenek az információs önrendelkezési jogaikkal. Ha egyes érintettek tiltakoznak, ki kell hagyni őket vagy hozzátartozójukat a lexikonból. Ha az adott határidőn belül senki sem jelent be valamely személlyel kapcsolatosan tiltakozást, minden további nélkül lehetséges a lexikonban való szerepeltetése.

Végül azt sem tudom elhallgatni, miszerint az egyenlő elbírálás elvének sérelmét látom abban, hogy amíg a holocaust égbekiáltó bűnei széles publikációt élveznek, a pontos adatok közlésével – addig nem lehet nyíltan szólni egy másik holocaustról, amelynek kulcsszava – a GULAG! Bizonyos körökben a bolsevista szovjet rendszer szörnyűségei szinte bocsánatos bűnnek tűntetik fel, mondván: Ahol fát vágnak, ott hullik a forgács! A magyar életek a kommunisták értelmezésében csak holmi forgácsot, hulladékokat jelentenek?

Az igazság, a tények elhallgatásával a kommunisták százezer magyar honfitársunk szenvedését, mártírhalálát örökre el akarják feledtetni, kitörölni a nemzet emlékezetéből...

RÓZSÁS JÁNOS

(Kérjük olvasóinkat, ha valaki bármilyen adattal tud szolgálni, úgy azt küldje el szerkesztőségünkhez. A Szerk.)

HETVENHÉT ÉV UTÁN

A mezőtúri MVSZ orvos-elnöke e célból a szabadidő központba hívta össze a város nagyszámú érdeklődőit. Szolnokon a megyei MVSZ a Versegly Ferenc Gimnáziumban rendezte meg ezt az alkalmat több iskola tanárai, de zömében diákjai, a jövő reménysége számára. Nagyváradon Tempfli József megyéspüspök volt a fő szervező. A Bihari Napló előző napi száma adta hírül a múltba tekintő, jövőbe néző előadás RMDSZ Nagyvárad-Velencei Székházának helyszínét. A helyi TV szerkesztett műsor-ként közvetítette az elmondottakat az előzetes Körös-parti interjúval együtt. A Bihari Napló másnap fényképes cikkben méltatta a hallottakat. Medgyesen az unitárius templomba a város valamennyi felekezetét meghívták erre a nem egyetlen valláshoz kötődő rendezvényre. Segesváron az RMDSZ székházban sajnálták, hogy nem tudtak több embert megmozgatni erre a „nem is sejtett színvonalú” előadásra. Székelyudvarhelyen a holland segítséggel épült ultramodern templom hívóinek serege hallgatta visszafojtott lélegzettel az addig ismeretlen történelmet, melyből a Csíki rádió is közölt másnap hangképeket. Makkfalva érdeklődői a református templomban gyűltek össze erre az alkalomra.

Erdélyben nem akarták elhinni, hogy 77 évvel ezelőtt a könnyben úszó csonkaország mennyire nem volt közömbös a ráerőszakolt „békeszerződés” iránt, amely napot ott a többségi nép *hősök napja* néven ünnepel. – Micsoda hazugság ez a szó kétszeresen is! A szerződést ugyanis egyenlő felek kötik közös megegyezés alapján. Ott viszont az egész világ által eltiport nemzetet tízfélé darabolva úgy eresztették le a jövő sötét sírvermébe, hogy a magyarságot meg se kérdezték. A kényszerből aláírt okmány meg éppen nem békét hozott, hanem újabb háborúk magvait hintette el.

Most végre ki kellett mondani – mert a hallgatás mérgezi a lelket, –

A trianoni nemzeti gyász évfordulója adott alkalmat arra, hogy a felajánlkozásomat elfogadók meghívásainak eleget téve hétnapos előadókörúton a Magyarok Világszövetsége nevében mondjam el mindazt a történelmi előzményt, fájdalmat és keserűséget, ami egy előadásba sűrítve elmondható.

hogy mi magyarok az évfordulón nem egyszerűen nem emlékezünk, hanem gyászolunk. Gyászoljuk meghazudtolt múltunkat, elrabolt területeinket, hazájukból kiszakított és elűzött testvéreinket és az egész elpusztított történelmi Magyarországot. A gyász nem revízió, nem restauráció, nem követelés, csak gyász afölött, ami volt, és amit elkövettek ellenünk. Dsida Jenő szavaival: „Európa dugja be a fülét és nyögjön a borzalomtól és örüljön bele”. Adassék végre nyugalom ennek a sokat szenvedett magyar nemzet minden részének szerte a világon. Ismerje meg az egész világ a magyar történelem teljes valóságát. Lázadjon föl a világ lelkiismerete az ellenünk elkövetett igazságtalanságok miatt.

Bár tisztetem a katolikusokat, nem fogadom el azt a tanításukat, hogy minden, ami itt e földön történik, az Isten akaratából van. Az én meggyőződésem szerint Trianon Belzebub műve volt. Tisztetem a reformátusokat is, de nem fogadom el azt a tanításukat, hogy minden földi történet Isten eleve elrendelt. A trianoni borzalmat Isten eleve nem rendelhette el. Evangélikus vagyok, de nem fogadom el az evangélikus lelkész-filozófus Herder kétszáz éve leírt jóslatát, amely szerint háromszáz éven belül kipusztul a magyarság, vagy legalábbis megszűnik önálló állam lenni, mint pl. a mor-

vák –; sőt mindenkit e jóslat beteljesülése elleni harcra biztatok. Ehelyett protestáns létemre azt a katolikus tanítást fogadom el, hogy államalapító királyunk élete utolsó napján Szűz Márián keresztül Isten oltalmába ajánlotta a magyar koronát, ami jelképesen mindig azonos volt a magyar nemzettel. Márpedig, ha nemzetünk Isten oltalmában van, akkor a trianoni határokat nem jegyezték be az égi telekkönyvbe. Ez esetben pedig reményünk lehet itt a Földön is azok megváltoztatására a józan ész felülkerekedésével.

Adjunk még három évi türelmi időt szomszédainknak az elszakított nemzetrészeink mindennemű önrendelkezési jogának megadására. Ez annál is inkább remélhető, mert máig érezhető egykori sérelmeink fő elkövetői, a franciák államelnöke Mitterand 1992-ben több alkalommal is igazságtalannak nevezte a bennünket sújtó diktátumot, „mert figyelmen kívül hagyta a történelmi, földrajzi, szellemi és etnikai realitásokat”. Pozzi francia politikus a trianoni tárgyalóteremben emberközélről láthatta a finoman is csak közepeszerűnek nevezhető ítélkezőket, akik „térképek meghamisításával, okmányok megcsonkolásával, városi lócsiszárokhoz illő fogásokkal olyan játékot űztek, amely egykor a világtörténelem szégyene lesz... A trianoni béke revíziója elől nem lehet kitérni”. Mivel a politikában a „soha” és „örökké” fogalmak ismeretlenek, így meg vagyok győződve, hogy az a forgószelel, mely egykor a békétlenség viharát kavarta itt a Kárpát-medencében, el fogja söpörni az elmúlt nyolc évtized minden bűját-baját. Csaba királyfi jön majd el az égi mezőkön, hogy még egyszer győzelemre vezesse népét csillagösvényén...

1997. június

DR. ÁDÁM SÁNDOR

Román földtörvény-módosítás kérdőjelekkel

Ezen az európai jogrendben elfogadhatatlan állapotot kívánt változtatni 1989 után a román állam a 18/1991-es Földállomány törvénnyel, mely 10 hektár szántó és 1 hektár erdőterületet juttatott vissza az egykori tulajdonosoknak vagy örököseiknek családonként.

Nincs terünk részletezni ennek a törvénynek végrehajtását, csak annyit jelzünk, hogy a jelenben is több száz ezer fellebbezés fekszik a román bíróságok előtt, számosan jutottak föld- és erdő-tulajdonhoz, akinek azelőtt nem volt és ez a törvény teljesen kivonta az állami gazdaságok tulajdonát a végrehajtás alól, tehát megmaradtak az állami mamut-birtokok. Nem került rendezésre a közbirtokossági tulajdonok ügye, az egyházi és intézményi vagyon és a tulajdon visszajuttatást a Romániában való állandó lakáshoz, mezőgazdasági művelés elvégzéséhez kötötte. Teljesen kizárta tehát a tulajdon visszaszerzéséből a külföldre távozott egykori tulajdonosokat.

A „tulajdon-rendezésnek” ez a formája természetesen nem felelt meg sem az ellenzéki pártok, sem az Európa Tanács elvárásainak. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 176/1993-as véleményezésében, Románia felvételi kérelmére, a 8. pontban kimondta: „A Közgyűlés felkéri a romániai kormányt, hogy szolgáltatassa vissza az egyházi tulajdonokat és biztosítsák egyházi iskolák alapítását és működtetését, különös tekintettel a kisebbségekhez tartozó gyermekek anyanyelvi oktatására.” Csak megemlítem, hogy az erdélyi magyar egyházak iskolái, majd mindenütt rendelkeztek földbirtokkal, melyek jövedelme az iskola fenntartásához járult hozzá, míg magyar egyházi tulajdonban több tízezer hektárnyi földbirtok volt, melyet egyszerűen elkoboztak.

Az Európa Tanácsnak azonban kifejezetten az földtörvényre vonatkozóan is van határozata, mégpedig 1997-ből, a 1123-as Határozat, melyet az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének IV. bekezdésében mondott ki, amikor felfüggesztette Románia monitorizálását 1998 áprilisáig. E szerint „A Közgyűlés ezért nyomatékosan felkéri a román hatóságokat, hogy módosítsák olyan érte-

A romániai földbirtok tulajdonát az 1997. november 4.-én közzétett Földállomány törvény módosítás (Legea nr. 169/1997 pentru modificarea și completarea Legii fondului funciar nr. 18/1991) kívánja valószínűleg véglegesen rendezni. A kommunista rendszer ugyanis valójában teljesen megfosztotta a magán személyeket földtulajdonuktól, mivel alkotmányjogilag kimondta, hogy a föld teljes tulajdona a népé, ill. államé, megtiltotta a földeladást, csak föld- és telek-használatot engedélyezett. Még a termelőszövetkezetben dolgozók sem voltak jogilag tulajdonosai az ún. háztáji területeknek, kertnek, szőlőnek, csak használói, tehát eladni, örökségül hagyni nem volt joguk.

lemben az elkobzott és államosított javak visszaszolgáltatására vonatkozó törvényeket, az 1991/18. és az 1995/112. számú törvényeket, hogy azok a javak in integrum visszaszolgáltatását vagy ehelyett méltányos kárpótlást biztosítsanak.” (Az 1995/112-es törvény az államosított házakra vonatkozik, ezzel más alkalommal foglalkozunk.)

Az 1996. novemberében választott új parlament és kormány, még „szövetséges”, a Demokrata Párt törekvése ellenére is napirendre tűzte a 18-as törvény módosítását és így született meg a 169/1997-es módosított földtörvény, melyet 1997 novemberében tettek közzé a román hivatalos lapban.

A kérdések jobb megértéséhez, szükséges röviden áttekinteni a romániai agrártörvények történetét és azt a folyamatot, melyet főleg Erdélyben, Bánságban és a Partiumban a magyar és más nemzeti kisebbséghez tartozó földtulajdonosok elszenvedtek. Három szakasza volt a román „földreformnak”, mely különö-

sen hátrányos volt a magyar, szász és sváb birtokosokra és döntő módon hozzájárult Erdély etnikai viszonyainak megváltozásához. Az 1921-es, az 1945-ös földreform és az 1949-1962 közötti ún. „kollektivizálás”, mely kapcsolódott az 1949. évi, a „földbirtokosok teljes felszámolása” elnevezésű kommunista programhoz, mely deportálással volt egybekötve.

Az 1921. évi földreform a közismert román nemzeti jelszó jegyében fogant: „akié a föld, azé az ország”, tehát az volt a célja, hogy a magyar, szász, sváb és zsidó birtokosok földjét vegye el és a románság javára változtassa meg a földbirtokviszonyokat Erdélyben. Ez szembeeső abból is, hogy „a kisajátított terület pontosan 86,1%-át magyar tulajdonosoktól sajátították ki, míg a románság a kisajátított területnek mindössze 4,9 százalékát adta (Nagy Miklós). Így közel 3 millió hold került ki magyar tulajdonból, ebből 314 ezer hold magyar egyházi tulajdon volt.

Az 1945-ös 187. sz. kir. rendelet-törvény, mely a Groza kormány hatalomra jutása után jelent meg, március 22.-én, tovább csökkentette a magyar tulajdon és a szász tulajdonok teljes elkobzását rendelve el. Akkor a maximális birtokhatárt 50 hektár szántóföldben (mintegy 90 hold) határozták meg és ezt szigorúan végrehajtották, azonban különböző címeken – főként az ún. abszisztisták (távollevők) földjét teljes egészében elkobozták. Ezen a címen vették el csak Észak-Erdélyben, a szászok több mint 75 ezer kat. hold magánbirtokát. Pontos adatok az 1945 évi és közvetlen ezután kisajátításról nincsenek mivel az 1949-ben beindított kollektivizálás, a földbirtokos- és ún. kulákgazdaságok teljes vagyon elkobzása után, már senki nem tisztázhatta a reális tulajdonviszonyokat.

Mert az „osztályharc jegyében” végrehajtott kényszer kollektivizálás teljes egészében felszámolta a megmaradt egyházi, intézményi és kis-középparaszti tulajdon s az erdőterületek államosítása a székely falvakat, és az erdélyi közbirtokosságot, millió holdnyi birtoktól fosztotta

meg (az 1921-es földreform 142 539 kat. holdat vett el a magyar közbirtokosságtól.)

Nagy vonalakban ez volt a tulajdon helyzete 1991-ig. A 18-as törvény által teremtett viszonyokról nincs adat, de az a tény, hogy a 169/1997-es törvénymódosítás az 187/1945-i földreform által teremtett helyzetből kíván kiindulni, azt veszi alapul, jelzi, hogy jogilag tarthatatlanná vált a 10 hektárig terjedő birtokmegoldás s a birtokviszonyok rendezése szempontjából el kell vetni a kommunista uralom alatt teremtett helyzetet és annak valamelyes korrekcióját és legalább a királyi rendelet törvény által teremtett 1945-ös állapothoz kell visszatérni. Azonban, amint a törvény ismertetéséből és alkalmazásának előírásaiból látni fogjuk, messze elmarad az Európa Tanács által igényelt a „javak in integrum visszaszolgáltatásának” elvétől vagy és „a méltányos kárpótlás” biztosításától.

Mindenek előtt teljesen kihagyja a visszajuttatásból és még a kárpótlásból is a kommunizmus által kiűldözöttek, külföldre távozottak, román állampolgárságukat elvesztett személyeket és azok örököseit. Úgyszintén teljesen kimaradnak a visszajuttatásból, kárpótlásból a magyar intézmények (EMGE, EMKE, Erdélyi Múzeum Egyesület stb.) melyek ugyancsak rendelkeztek földtulajdonnal. Nem tisztázza a székely közbirtokossági vagyonok kérdését, a jelentős erdővel és ingatlan vagyonnal rendelkező Csíki magánjavak ügyét stb. Az egyházi vagyonok visszajuttatásának kérdésében is jelentős hátrányt szenvednek a magyar egyházak, még az 1945-ös földreform idejéhez képest is. Hiszen előírányoz ugyan az erkségeknek 200 hektárig terjedő szántó- s talán 30 hektárig terjedő erdőterületet, püspökségeknek 100 hektárig, esperességek 50, kolostorok és rendek 50, parókiák 10 hektárig terjedő területet, azonban ezt nem a több tízezer hektár elkobzott területről adja vissza elosztva az egyházak között, hanem csak ott, ahol már meg volt ez a birtok test, így pl. a váradi püspökség a 3000 hektárnyi területéből, mindössze 100 hektárt kaphat vissza, a parókiák pedig annyit 10 hektárig, amennyi a birtokukban volt. Ha nem volt földjük, akkor nem kapnak semmit.

Végleges tulajdonfosztásról van szó tehát és nem a kommunizmus által okozott tulajdonsérelmek jóvá-

tételéről. A „megoldásnak” szembe-
tűnően magyar etnikum-ellenes jellege is van. Ez abból tűnik ki, hogy a polgármesteri hivatalok által kiadott nyomtatványokon, melyeket a visszaigénylőknek kell kitölteniük, a 6. pontban jelezniük kell, hogy német etnikumhoz tartozó visszaigénylőről és egykori birtokosról van-e szó, vagy deportált személyről? Ezt külön kell igazolni. A magyar etnikumhoz tartozókra, kiűldözöttekre vonatkozó kérdés nem szerepel.

Az 169/1997.-es törvénymódosítás tehát jó néhány diszkriminatív elemet tartalmaz, melyek mellett nem lehet szó nélkül elmenni. Mindenekelőtt azt a kérdést kell felvetni: milyen címen tagadja meg a kárpótlást a román állampolgárságukat elvesztett, attól megfosztott személyektől? Ez a döntés, még az 1991-ben elfogadott román alkotmánnyal is ellenkezik, mely 41. szakaszának 1. pontjában a tulajdonhoz való jogot, valamint az állammal szembeni követeléseket garantálja. A 2. pontban pedig kimondja, hogy „senkinek a tulajdona sem sajátítható ki, hacsak nem a törvény szerint megállapított valamely közhasznú ügy esetében, igazságos és előzetes kártérítéssel.”

Sem a kollektivizálást, sem a „földbirtokosok és kulákok” felszámolását nem lehet „közhasznú ügynek” minősíteni, hanem az emberi és állampolgári jogok súlyos megsérté-

sének, a kommunista diktatúra erőszak-cselekményének, melyet ma minden európai ország elítél. Ezt a román állam is elfogadta, amikor az 1991. évi alkotmány a 149. szakaszában egészében hatálytalannak és hatályon kívül helyezettnek jelentette ki az 1965. augusztus 21-i Alkotmányt, mely törvényesítette az egykori vagyonfosztásokat.

Nincsenek pontos felmérések, hogy hány egykor Romániában, ma Magyarországon vagy külföldön élő volt román állampolgárt érint ez a jogvesztő törvénymódosítás, hány ezer hektár egykor magyar családi birtok tulajdona semmisül meg minden ellenszolgáltatás nélkül. A Pénzügyi Központ egy időben számon tartotta a menekültek, áttelepültek, kivándoroltak Romániában hagyott vagyonát. Ma már hivatal nem foglalkozik ezzel, pedig a százezret meghaladja a Romániából az utóbbi évtizedekben áttelepültek száma. Még a múlt év májusában, a Magyar Érdekvédelmi Szövetség alakulása után igyekeztek felhívni a kormány és más politikai tényezők figyelmét erre a kérdésre, amikor a román parlamentben napirendre került a törvénymódosítás ügye. A törvény megjelenése után pedig hivatalos beadvánnyal fordultak az illetékes kormányzervekhez, igényelve a kormány jogérvényesítő közbelépését, saját állampolgárai érdekében, mely egyúttal az államkincstár jövedelmét is gyarapíthatná. A Külügyminisztérium hivatalos válasza az volt, hogy nemzetközi szerződések nem teszik lehetővé, hogy beavatkozzanak egy másik állam belső joghatóságának körébe tartozó kérdésbe és nem felel meg a „Magyar Köztársaság alkotmányos és nemzetközi kötelezettségeinek”.

Ebből következik, hogy az emberi jogok részét képező tulajdonjog megsértése ügyében a magyar állam nem kíván fellépni állampolgárai érdekében. Egy másik vélemény, a miniszterelnöki hivatal államtitkára részéről egyenesen kimondja, hogy az igényjogosultaknak módjuk van román állampolgárságuk visszaszerzésére, így lehetőségük nyílik az elvesztett jogos földtulajdonok visszaszerzésére.

A mostani magyar kormányzat tehát nem kíván semmit tenni ebben az ügyben.

KATONA SZABÓ ISTVÁN

(A szerző a Magyar Érdekvédelmi Szövetség ügyvezető elnöke)

Erdélyi fatemplom

A beszélgetés gyötrelmei!

Hosszú évek óta úgy alakulnak a dolgaink, hogy egyre távolabb kerülünk természetes környezetünkől, politikától lévén szó, azoktól a tényezőktől, amelyek valamilyen módon befolyásolják az itteni magyarság sorsának alakulását és milyenségét. Nyilván nem véletlenül. A felelősség nem elsősorban a mi politikai-érdekvédelmi szervezeteinket terheli. A rezsim, az uralkodó párt, majd később a hatalmat gyakorló koalíció elutasító és kizárólagos magatartása volt a szakadás elsődleges oka.

A vezető magyar politikusok leg többje azonban vette a lapot: „Ezekkel nem is állunk szóba” alapon kezdtek politizálni, ami kétségtelenül szimpá tikus volt, hiszen a bátorságukat és erélyüket bizonyította, de mit értünk el e magatartással? Gyakorlatilag semmit sem. Ami a legfontosabb, a rezsim erejét és hatalmát szemernyivel sem tudtuk kisebbé tenni, egy-egy látványosabb visszautasításunk legfeljebb múltó kellemetlenséget okozott azoknak, akik a látszólagos rendszerváltás óta kezükben tartják a hatalmat Szerbiában.

Ez a folyamatos és konok mindig ellenzékiiség a magyar közösséget is arra szoktatta és nevelte, hogy nemcsak fölösleges, hanem árulással felérő gesztus lenne kapcsolatot teremteni a rezsimpártok valamelyikével, de később már az ellenzéki szerb pártokkal is; hiszen megszületett a jelszó: „Nekünk az ellenzék is ellenzékünk”. Ha mindezek után őszinték akarunk lenni önmagunkhoz, bizony ki kell mondanunk, hogy nagyon egyedül maradtunk. Amikor beszélgetni akartunk, akkor legfeljebb egymás között válthattunk szót, sőt vitatkozni is csak egymással tudtunk. Hogy mire jutottunk, azt ma már mindannyian tudjuk, látjuk és érezzük. Dolgaink semmivel sem állnak jobban, mint nyolc-tíz évvel ezelőtt.

Nem volt tehát könnyű arra az elhatározásra jutni, hogy módosítani kell ezen a magatartáson. Részben azért, mert a rezsimpártok, magától értetődik, hogy elsősorban a szocialisták, tényleg megbízhatatlanok és a jóindulat jelét még csak nem is sejtető módon viszonyulnak hozzánk, részben pedig azért, mert a vajdasági magyar közösség eleve gyanakvással és bizalmatlansággal fogadja a kapcsolatteremtési próbálkozásokat. Közösségünk érdekei mégis arra késztették legrangosabb politikusainkat, hogy valamilyen módon megteremtse a feltétele

A konok mindig ellenzékiiséghez, az állandó szembenálláshoz és a dacos visszautasításhoz nem kell túlságosan nagy bölcsesség. Az efféle politizálásnak szinte már tétje sincs; kockázatvállalás nélkül ki lehet várni a legkedvezőbb pillanatot az igen kimondásához. Persze, az is hozzátartozik ehhez az ábrándhoz, hogy haszonra sem számíthatnak a művelők, még kevésbé azok, akik voksaikkal képviselőre és érdekvédelemre jogosították fel egy-egy közösség legjobbjait. Esetünkben természetesen a bácskai és bánsági magyarság legjobbjait.

ket ahhoz, hogy cselekvő részesei lehessünk a magyarság ügyeit is érintő kérdések intézésének.

Gyötrelmes beszélgetések voltak és bizonyára lesznek is ezek a próbálkozások. Az ilyen beszélgetésekben egyedül lehetséges partner, a szocialista-kommunista államvezetés, nagyon is érdekelt abban, hogy valamilyen módon példaértékű együttműködéssé formálhassa ezeket a beszélgetéseket, mert itthon és külföldön is bizonyítani szeretné: tud és akar is konstruktív kapcsolatokat kiépíteni a kisebbségi közösségekkel. Ennek egyetlen feltétele az, hogy a kisebbségi közösség lojálisan viselkedjen, tehát álmában se gondoljon valamiféle önállósulásra, vagy ahogyan azt a rezsimszótárban megjelölték – szeparatizmusra.

Amikor a Vajdasági Magyar Szövetség vezető képviselői vállalták a kapcsolatfelvétel ódiáját a rezsim képviselőivel, tudták, hogy ingoványos talajra léptek. Éppen ezért következetesen tartották magukat ahhoz az elvhez, hogy beszélgetni lehet és kell is, de az együttműködés csak akkor kerülhet szóba, ha a rezsim ténylegesen is bizonyítja jóindulatát, mégpedig olyan törvényes és alkotmányos lépésekkel, amelyek egyértelműen az itteni magyarság helyzetének a javítását szolgálják. A vajdasági magyar közösség valós érdekei nem lehetnek alku tárgya, legalábbis nem olyan módon, ahogyan azt a szocialista-kommunista politikusok elvárnák tőlünk. Nem véletlenül jelentette ki Kasza elnök a Milutinovičtyal folytatott tárgyalások után, hogy a Vajdasági Magyar Szövetség továbbra is megtartja ellenzéki

gét. Arra utalt ezzel, hogy a beszélgetésekből csak akkor alakulhat ki valamilyen tényleges együttműködési forma, ha az következetesen segíti a magyarság jelenleg igen rossznak mondható életkörülményeinek javítását.

Mint ahogyan már utaltunk is rá, a magyar közösség vegyes érzelmekkel fogadta ezeknek a semmire sem kötelező beszélgetéseknek a megkezdését is. Még olyan észrevételek is megfogalmazódtak, hogy ezzel a lépésünkkel az albán kisebbség küzdelmét gátoljuk, hogy ezek után még nagyobb nyomás nehezedik majd Rugovákra. Látszólag van némi igazság ebben az aggodalomban, de csak látszólag. Tudniillik a kosovói albánok már régóta visszautasítják még a gondolatát is annak, hogy megelégednének a kisebbségi státussal: követeléseik legyenyhébbike az, hogy államalkotó népként intézhessék a saját ügyeiket a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban. Ezen a pályán mi teljesen idegenek vagyunk, a mi lehetőségeink ilyen szövegkörnyezetben említést sem kaphatnak. Mint ahogyan nem is kapnak, amiről naponta megbizonyosodhatunk a nemzetközi fórumokon. Vajmi keveset számít a kosovói albánok sorsának alakulásában, hogy miféle politikát folytat a vajdasági magyarság. És ez még akkor is igaz, ha sokunknak megemészthetetlen az igazság, vagyis az, hogy mi klasszikus kisebbségként lehetünk részesei a szerbiai politikának, az albánok viszont nemzetközi támogatást is élvező partnerként ülhetnek tárgyalóasztalhoz a rezsimmel, ha egyszer eljutnak a tárgyalási feltételek megteremtéséig.

Nem árultunk el, nem hagytunk cserben senkit sem tehát, amikor vállaltuk a beszélgetés gyötrelmét a szerbiai rezsim képviselőivel. Csupán azt a lépést tettük meg, amit már régen meg kellett volna tennünk: vállaltuk a párbeszédet az ország mérvadó tényezőivel. Előzetes kötelezettségek és engedmények nélkül. Abban az esetben, ha ennek a beszélgetésnek belátható időn belül nem lesz érezhető haszna, ha a rezsim csak az arculatát szeretné mosolygósabbá tenni, bármelyik pillanatban azt mondhatjuk: „Köszönjük szépen, ebből elég volt”. Ha viszont a magyar közösség önrendelkezésének jobbítására nyílik lehetőség ezeknek a beszélgetéseknek az eredményeként, ki nem vállalná akár a meg egyezés terhé is? Mert ez a tét ebben a gyötrelmes beszélgetésben...

FEHÉR ISTVÁN
Hét Nap, Szabadka

A könnyhullatásnak vagy oka van vagy célja

Az osztrák kivégző osztag parancsnoka elrendelte, hogy 1849. október 7-én, a halálos ítélet végrehajtása utáni napon az aradi minorita templomban tartsanak hálaadó istentiszteletet. Mindenki tudta, hogy ez csúfság, a magyarság újabb megalázása, mert ezen a napon nem Te Deumot, hanem Requiemet, gyászmisét kellett volna celebrálni a meggyilkolt 13 aradi vértanúért. A kazamatákban visszhangzó lövések a zsarnokság felülkerekedését hirdették a reményt vesztett, magába roskadt nemzetnek.

Az áldozatok korábban császári tisztetek voltak, akik 1848 tavaszán és nyarán, az önálló magyar hadügy létrejöttékor éppen a császári hadügyminisztérium parancsára esküdtek fel az új magyar alkotmányra. Esküjüket – egyesek hazaszeretéből, mások becsületből – híven meg is tartották és éppen ezért irányult ellenük a bosszúra szomjas Haynau tábornok nagy dühe.

Az aradi dráma tetőpontját jelentette a megtorló műveletnek és a bosszú még soká dühöngött. Az újságok hetek múlva is újabb meg újabb kivégzésekről számoltak be és százakra rúgott azoknak a katonai és politikai vezetőknek a száma, akiket az ország különböző tájain a katonai vészbíróság halálra ítélt, a halálos ítéletet azonban később súlyos, többnyire életfogytig tartó börtönbüntetésre változtatták. A terror hullám csak akkor kezdett némileg enyhülni, amikor Battyány és a tábornokok

„...Amit erő vagy hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják. De amiről a nemzet féle a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges...”
(Deák Ferenc)

meggyilkolása után a jóérzésű, művelt világ felháborodott a bécsi udvar barbársága miatt.

Ez a felejthetetlen nap jelképévé vált a forradalom eszméihez való ragaszkodásnak, a zsarnokság gyűlöletének a hősi erőfeszítésnek, az önfeláldozás megbecsülésének és annak a hitnek, hogy a szabadságharc véráldozata nem volt hiábavaló. Mindaz, amiért október hatodika vértanúi meghaltak, egykor meg fog valósulni. A bibliában olvassuk, hogy angyal jelent meg a Jézus sírjánál tanácstalanul álló apostoloknak és így szólt hozzájuk: Miért keresitek az élőket a holtak között? Nincs itt, feltámadt! Mi is hiába keressük a 13 aradi vértanút a vesztőhelyen. Amit ott találunk az csak por, de ők már rég nincsenek ott: megdicsőültek, feltámadtak. Szellemük közöttünk és bennünk él.

Az egymásra kigyót-békát kiáltó politikai pártok manapság kokárdával feldíszítve örömmámorban vonulnak a március 15-i rendezvényekre és demagóg szövegeikkel a szabadság eszméit akarják meglovagolni. De hiába! A szabadságharc emléke már misztifikálódott a nemzet lelkében. Szimbólummá vált,

a nemzet egységének, a polgárosodásért való közös fellépésnek a kifejezőjévé. Március 15 a legnemzetibb ünnep. Augusztus 20-t sokan túlságosan hivatalosnak, sajtóságosan egyházi tartalmat kifejezőnek tekintik, október 23-t pedig túl közelinek, vagy éppen túl politikai színezetűnek érzik. De március 15 őzri eredeti varázsát, ellenzékiességét, polgári mivoltát, üdeségét, ünnepélyességét.

Március 15. és október 6. a szárnyaló szellem ünnepe, azt mondhatnánk, hogy szinte besegít, hogy hinni tudjunk abban a túlvilági hazában, amelyet szem nem látott, fül nem hallott és emberi szív eléggé fel nem fogott. De ez csak úgy lehetséges, ha hiszünk a földi haza küldetésében. E két ünnep nem nosztalgia, hanem valóság, számadás: mit kaptam a hazától és mit áldozok érte?

1849. október 6-án a gyásznak volt az ideje, de azóta e szomorú emlékü napon is Te Deumot kell zengenünk, mert egy szabad, új világ polgárai lettünk. Könnyhullatásunknak akkor nagyon is megvolt az oka, de könnyeinknek most már csak célja lehet: megmutatni a világnak, hogy március 15-e a magyar jövő reménye.

Dr. Czirják Árpád
érseki-helynök, Kolozsvár

Levél az államtitkártól

Tisztelt Magyar Értékvédelmi Szövetség!

Köszönettel vettük december 4-én kelt levelüket és a 18/1991-es román földállományt módosító 169/1997. számú törvény kapcsán az alábbiakról tájékoztatjuk Önöket:

A felmerült probléma elsősorban emberi jogi vonatkozásokat vet fel és nem tartozik a kisebbségvédelem területéhez. Mivel a tulajdon korlátozásáról van szó, az eset felvethető nemzetközi fórumokon, azonban az adott kérdésbeni törvényalkotás a román törvényhozás kizárólagos jogosultsága. Tehát e döntéshozó testület határozhatja meg kizárólagosan a földtulajdon visszaszerzésére vagy kárpótlásra jogosultak körét és módját, bármilyen okból is kényszerültek ezek a személyek és volt román állampolgárok 1945–1989 között elhagyni az országot.

Ismereteink szerint a román állampolgárságtól megfosztott személyeknek az 1989-es változások után törvényes lehetőségük volt és jelen pillanatban is van állampolgárságuk visszaszerzésére. E ténnyel pedig, állampolgárságukat visszaigényelve, az ő számukra is lehetőség nyílik az elvesztett jogos földtulajdonuk visszaszerzésére.

Ilyen körülmények között tehát a magyar állam jogérvényesítő szándékú

Fizessen elő az **ERDÉLYI MAGYARSÁG**-ra és ajánlja barátainak, ismerőseinek is!

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem az **ERDÉLYI MAGYARSÁG** politikai és művelődési szemlét példányban.

Megrendelő neve:

Címe:

Az előfizetés díja egy évre
belföldre 1000 Ft.
szomszédos országokba 1200 Ft
nyugati előfizetés légipostai díjjal 20 USD
vagy ennek megfelelő valuta.

A megrendelőlapot kérjük az alapítvány címére: **Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány, 1116 Budapest, Sopron u. 64.** számra küldeni. Üzenetrögzítőnkön keresztül is kérhető befizetési csek! (tel.: 206-10-40; fax.: 206-21-15)

(Kérjük, hogy azok a támogatóink, akik támogatásukról adó (APEH) igazolást kérnek – az APEH rendelete értelmében – közöljék adószámukat, mert csak ennek birtokában adhatjuk ki az igazolást)

fellépése nem indokolt. Ugyanakkor üdvözljük, ha az érdekelt társadalmi szervezetek a fentebb említett lehető- ségre felhívják a figyelmet.

Budapest, 1998. 02. 13.

Tisztelettel
dr. Tabajdi Csaba

Az előfizetési akció viszhangja

Ajándék előfizetési akciónk élénk visszhangra talált nem csak nyugati, hanem belföldi olvasóink körében is. Álljon itt egy megajándékozott levele a sok közül:

Köszönöm gondoskodásukat! Áldja meg az Úr Isten minden munkájukat! Magam is aranymisés áldásomat adom.

Dés, 1998. jan. 28.
P. Dacó Árpád Lukács O.F.M.

Tisztelt Szerkesztőség!

Egy kéressel szeretnék Önökhöz fordulni. Egy címet szeretnék kérni, hogy Budapesten hol áll az az emlékmű, amin rajta vannak a Don-kanyarban elesettek nevei. 1944-ben esett el DONO ISTVÁN jolsvai kedves ismerősöm. Az Ő nevét valaki látta egy emlékművön, de nem emlékszik rá, hogy melyik téren látta. A férjem 1944-ben Jolsván volt munkaszolgálatos, és az ő házukba volt "beszállásolva". A felesége, és az egész család rendkívül jók és segítőkészek voltak drága jó férjemmel, így azóta is tart közöttünk egy igazán szép, ember baráti kapcsolat.

Most nagyon kér a felesége, szerez- zem meg az emlékmű pontos helyét, ill. címét. A nyáron szeretne eljönni – most Prágában lakik – nagyon vágyik arra, hogy drága férje nevét olvashassa, leg- alább az emlékművön. Nagyon kérem, Önök biztosan megteszik, hogy megírják nekem. Már több ízben is próbáltam megérdeklődni, sajnos nem sikerült. Vá- laszukat nagyon várva – hálás köszönet- tel és szívélyes üdvözléssel: özv. S. G.-né

(Ilyen emlékműről nem tudunk, de hát- ha valahol máshol szerepel a név. Ép- pen ezért kérjük olvasóink segítségét! A Szerk.)

**ERDÉLYI
MAGYARSÁG**
H - 1116 Budapest
Sopron utca 64. II. em.

Parlamentul României
Senat

București
04 / 25.02.1998
Nr.

Erdélyi Magyarság-ért Alapítvány
Budapest
Tisztelt Atzél Ferenc úr!

Köszönöm megtisztelő bizalmukat és a lehetőséget, hogy az Önök által kiadott "Erdélyi Magyarság" olvasóihoz szóljak a nekem címzett kérdésekre válaszolva.

Sajnálattal közlöm Önnel, hogy nem tehetek eleget felkérésének mivel jelen pillanatban úgy a Román parlamentben mint a Román parlament Európa Tanácsi küldötteként kifejtett tevékenységem teljesen leköti minden időmet.

Nagyon érdekeseknek és időszerűeknek találtam mind a 39 megfogalmazott kérdést melyekre elfoglaltságom miatt az Önök által meghatározott időben nem adhatok kimerítő válaszokat, melyeket a kérdések komolysága, fontossága és időszerűsége megkövetelne.

Kérem szíves megértésüket.

Egy jó együttműködés és egy újabb lehetőség reményében

Marosvásárhely, február 25.

Tisztelettel
Frunda György

Frunda György

Az **ERDÉLYI
MAGYARSÁG**-ért Alapítvány

H-1116 Budapest, Sopron u. 64
Tel 206-10-40, 206-20-48, Fax: 206-21-15

Frunda György úrnak
szénátor

Marosvásárhely

Budapest, 1998. február 28.

Tisztelt Szenátor Úr!

Köszönettel, de egyben csalódottan nyugtázom megtisztelő, febr- ruár 25-én kelt sorait, mert meggyőződése, hogy a kérdésekre adott válaszainak nem csupán olvasóink örültek volna, hanem az RMDSZ-nek, és a román politikai életnek egy ilyen jelentős sze- mélyisége mint Ön, a válaszokon keresztül segíthette volna a magyar és román nép közeledését egy olyan időben, amikor arra nagyobb szükség lenne mint valaha.

Elfogadva indokát, természetesen belátom, hogy sokirányú elfog- laltsága mellett ez a néhány hét nem volt elegendő, s most nem jut ideje a válaszra. Azzal én is egyet értek - mint ahogy azt levelében is írja -, hogy a kérdések komolysága, fontossága és időszerűsége kimerítő, de legalább is lényegre törő válaszokat igényel.

Éppen ezért megköszönve nagyrabecsült ajánlatát egy újabb lehe- tőségre - lapunk főszerkesztőjével egyetértésben - felajánlom, hogy ugyanezekre a kérdésekre lapunk júliusban megjelenő szá- mában válaszolhasson. Az addigi, mintegy négy hónap bizonyára elegendő lesz erre.

Természetesen, ha a gondok közül, amire a kérdések irányulnak, bármelyik addig megnyugtató módon megoldódik, az vagy azok ki- maradhatnak. Adja Isten, hogy ilyen minél több legyen!

Mégegyszer köszönve levelét, s bizva ajánlatában,

tisztelettel üdvözlí

Atzél Ferenc
/Atzél Ferenc/

ADOMÁNYOK

Ábrahám Sándorné, Kecskemét	500.-Ft.	Nagy Áron, Gyékényes	500.-Ft.
Ajtóny Pál, Pécs	4000.-Ft.	Nagy Miklós, Bp.	2800.-Ft.
Andrásofszky Barna dr., Mosdós	1000.-Ft.	Nagy Zoltán, Bp.	1000.-Ft.
Antal György Bp.	16.000.-Ft.	Nánási Ilona, Mezőtúr	1000.-Ft.
Asztalnok Irén, Celldömölk	2000.-Ft.	Ocskay Gábor, Vác	2000.-Ft.
Bakos Gyula, Monorierdő	500.-Ft.	Pacor Győző, Bp.	1000.-Ft.
Bán Mária, Bp.	1750.-Ft.	Pál Csaba, Tiszacsege	800.-Ft.
Bartha Jolán, Bp.	1000.-Ft.	Páll Ildikó dr., Kómló	1000.-Ft.
Bartók Béla, Pusztavám	1000.-Ft.	Pánczél Tivadar, Bp.	4000.-Ft.
Bátor Béla, Jászapáti	500.-Ft.	Pentelényi Tamásné, Bp.	1500Ft.
Bencsik József dr., Cegléd	1000.-Ft.	Pollhammar Ida, Bp.	500.-Ft.
Bethlen Miklós, Vasegerszeg	1000.-Ft.	Régeni-Schmidt István, Bp.	500.-Ft.
Bíró Ignác, Miskolc	1000.-Ft.	Rómi Katolikus Plébánia, Tataháza	5000.-Ft.
Bognár Magdolna, Bp.	500.-Ft.	Salló Zoltán dr., Eger	1000.-Ft.
Czapp Béla, Bp.	1000.-Ft.	Sirhán Jenő József dr., Sárvár	5000.-Ft.
Czibur László, Sopron	500.-Ft.	Sorfalvi Ervin, Bp.	1000.-Ft.
Csegezi Károly, Bp.	1000.-Ft.	Szabó Ignác, Fajsz	500.-Ft.
Csegezi Károly Bp.	2000.-Ft.	Szacsavay Imréné, Solymár	1000.-Ft.
Cseresnyés János dr., Szombathely	500.-Ft.	Szacsavay Imréné, Solymár	4000.-Ft.
Csikás Zoltán dr., Miskolc	2500.-Ft.	Szakács Zoltán dr., Bp.	1500.-Ft.
Dávid Márton Farkas, Leányfalu	500.-Ft.	Szász Árpád dr., Sopron	1000.-Ft.
Demján Sándor, Bp.	1000.-Ft.	Szász Géza, Bp.	1000.-Ft.
Erdélyi Örmény Gyökök K.E. Bp.	2000.-Ft.	Szász István dr., Leányfalu	2000.-Ft.
Fábián Tibor dr., Bp.	1500.-Ft.	Szaszko Elek, Kecskemét	1800.-Ft.
Farkas Kalló Sándor, Bp.	1000.-Ft.	Szekeres Szabolcs dr., Bp.	25.000.-Ft.
Fejéregyházi István dr., Bp.	4000.-Ft.	Szilágyi Gizella dr., Farkasgyepű	1000.-Ft.
Főegyházmegyei Könyvtár, Eger	2000.-Ft.	Szövérfy Károly dr., Jászberény	1000.-Ft.
Gálfi Gyula, Berettyóújfalú	1000.-Ft.	Szűts-Jánthi Éva, Bp.	400.-Ft.
Gödör Éva, Tapolca	500.-Ft.	Tarr Ferenc dr., Nyíregyháza	10.000.-Ft.
György István dr., Tiszacsege	500.-Ft.	Tatomi Carmen dr., Telki	3000.-Ft.
Gyurka Béla, Pókaszepek	500.-Ft.	Timár Dénes, Bp.	2000.-Ft.
Hahn Mária dr., Bp.	1000.-Ft.	Varga Ferencné, Mosonszentmiklós	500.-Ft.
Hegeős Pál, Bp.	4000.-Ft.	Zágoni István, Bp.	10.000.-Ft.
Hullán Szabolcs, Bp.	1000.-Ft.	Zakariás Egon dr., Bp.	1000.-Ft.
Hódos Ferenc, Répcelak	1000.-Ft.	Zrínyi Gábor, Százhalombatta	1000.-Ft.
Incze Dénes, Debrecen	1500.-Ft.	Zsombori Ilona, Pécel	1500.-Ft.
Inspurger Antal dr., Veszprém	1750.-Ft.		
Jancsó László, Miskolc	1250.-Ft.	Külföld:	
Jánki Lajos dr., Mezőkövesd	2000.-Ft.	J.C. Apponyi dr., Németország	100DEM
Jánosi G. Attila, Lovasberény	1000.-Ft.	Bodonyi Géza, Svédország	500 SEK
Kállay István dr., Bp.	5000.-Ft.	Borsos Margit, Ausztrália	170 AUD
Kakasi István dr., Nagyberény	1000.-Ft.	Bura Valerie és József, USA	90 AUD
Kegyes Attila, Szombathely	1000.-Ft.	Buzi István, Ausztrália	40 AUD
Keszte József, Nádasd	1000.-Ft.	Cserepes János, Németország	150 DEM
Könyves József, Bp.	500.-Ft.	Domokos Emilia, USA	20 USD
Kulin Imre dr., Bp.	1000.-Ft.	Fodor Albert, USA	18 USD
Kulturális Egyesület, Bp.	2000.-Ft.	G. D., Kanada	100 CND
Laczkóné dr. Szabó Klára Kiskunfélegyháza	1000.-Ft.	Helene Dian, Németország	2000.-Ft.
Lendvay Elemér, Bp.	2000.-Ft.	Hornyák Béla dr., Németország	200 DEM
Lökkös János dr., Bp.	1000.-Ft.	ö.z. Illyés Andrásné, USA	20 USD
Lukács László, Budaörs	500.-Ft.	King Piroška, Ausztrália	50 USD
Lukáts Anikó, Bp.	500.-Ft.	Kuhlavy László, Németország	100 DM
Makay Mihályné, Solymár	1500.-Ft.	Márton Hugó, Olaszország	2000.-Ft.
Mándi György, Bp.	5000.-Ft.	Nagy Ferenc USA	10 USD
Márkos Plusz Családorvosi BT. Kismaros	1000.-Ft.	Papp Béla, Ausztrália	30 AUD
Máthé Attila, Veszprém	1000.-Ft.	L. Pítő, Ausztrália	15 AUD
Máthé Károly, Balassagyarmat	1000.-Ft.	Ráduly Ferenc, Ausztria	300 ATS
Mészáros József dr., Bp.	1500.-Ft.	Sőni Erzsébet, USA	30 USD
Miklósné Bartha Ilona, Bp.	1000.-Ft.	Szigethy Béla, USA	120 USD
Mohr Ferenc Lajos 7013 Cece	2000.-Ft.	Telek János, Kanada	30 USD
		Weil Magda és Ottó, Németország	65 DEM

A Közhazsnú Szervezetekről szóló 1997. CLVI. törvény értelmében ez év május 31-ig az alapítvány működésével kapcsolatos lényegi változtatásokra kell sor kerüljön. 1998. május 31-ig közhasznúságú fokozatba történő besorolást kell kérni a Cégbírószágtól a közhasznúságú nyilvántartásba vételhez. Ennek követelményeként – illetve a törvény egyéb rendelkezései miatt – előállhat az az eset, hogy a későbbiekben már nem adhatunk ki az adó csökkentésére szolgáló igazolást. A törvény rendelkezése szerint azonban azon szervezet amelyik nyilvántartásba vételére kérelmét 1998. június 1-je előtt benyújtotta, 1998. január 1-től, ha kérelmét a bíróság el nem utasítja, vagy míg át nem sorolja más fokozatba, a kérelemben megjelölt közhasznúsági fokozat szerinti jogállásának minősül.

A fentiekre való tekintettel kérjük támogatóinkat, hogy támogatásuk befizetésekor ezt feltétel nélkül – s a későbbiekben önmagukra vonatkozóan kötelezően – vegyék tekintetbe.

Itt hívjuk fel kedves előfizetőink figyelmét, hogy adminisztratív okok miatt csak az év végéig fogadunk el előfizetést, tehát akik év közben hosszabbítják meg előfizetésüket, csak az ennek megfelelő összeget postázzák. A következő évre szóló előfizetéshez a befizetési csekket év végén postázzuk. Azoknak akik a "tört összegnél" többet küldenek, az a feletti összeget alapítványi támogatásként könyveljük.

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65th street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
Cím: 22 Marinelle Street Manly Vale
2093 Australia
Tel./fax: 612-9907-6151

Argentína:

Dr. Theész János
Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium:

Sass István
Place des Verriers 14/102, 4100
Seraing
Tel.: 04/336-72-46
Konto Nr. CGER 001120993836

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdorp,
Postabank No. 653 557
Tel.: 07/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Karácsony, Pannonia Books Ltd.
P. O. Box 1017 Postal Station „B”
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416)5353-963

Nagy-Britannia:

Klára Morvai, Hungarian Book Agency
P. O. BOX 1956
Durham DH1 2GA
Tel.: 00 44-191-272-2446
Fax: 00 44-191-368-4198

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8049 Zürich, Imbisbühl Str. 132.
Tel.: 41/1/341-88-69
Zürcher Kantonbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járny
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 046/14-70-81
Postgiro: 6310 106-7

Azokban a – főleg európai – országokban ahol nincs lapunknak képviselője, olvasóink előfizetésüket akár címünkre postázott csekkel, akár **money orderrel** rendezhetik, de küldhetnek postai „COUPONT” is. Amennyiben magyarországi ismerőseiken keresztül akarnak előfizetni, úgy kérésre (akár üzenetrögzítőnkön keresztül is) csekket küldünk.

SZOMORÚ DOKUMENTUMFILM

Állásfoglalás a román-magyar kapcsolatok tárgyában

A román-magyar alapszerződés megkötése, különösképpen pedig az 1996. évi romániai demokratikus kormányváltás óta Románia és Magyarország vezetőinek hivatalos megnyilatkozásai, szinte teljesen egybehangzóan, a két ország viszonyának „Európa számára példaértékű” alakulásáról szólnak. **Tabajdi Csaba** államtitkár, a magyar kormány kisebbségi kisebbségügyi főideológusa szerint „Trianon óta most először nyílt esély arra, hogy – az RMDSZ kormányba lépése által – egy formálódó európai interetnikus együttélési modell” irányában történjék előrelépés. **Tokay György** romániai kisebbségvédelmi miniszter véleménye szerint pedig: „Nyolc évtized után most jutunk először oda, hogy ez a két ország emberileg és európaiként tudjon egy- mással együtt élni”.

Az őszinte óhajainkkal egyező nagy szavaknak, túlzó kijelentéseknek, „korszakos” és „történelmi fontosságú” eseményekről tanúságot tevő megállapításoknak se szeri, se száma. Nem volt ez másképp **Emil Constantinescu** államelnök és népes küldöttsége legutóbbi magyarországi látogatása alkalmával sem. Budapesti tárgyalásaikról, szegedi és gyulai útjaikról mindkét fél részéről **csupa pozitív kijelentések és értékelések** hangzottak el. A mégis fennálló és a helytel-közzel mégiscsak megfogalmazódó **problémák** az általános elégedettség és a szívélyes protokoll légkörében szinte teljesen elsikkadtak. Román oldalról a legjobb esetben is legfeljebb további **ünnepélyes ígéretek** hangzottak el azon égető fontosságú kérdések tárgyában, melyeknek megoldása a kifejezett európai elvárások, a román-magyar alapszerződés konkrét előírásai és az RMDSZ-szel együtt elfogadott romániai koalíciós kormányprogram ellenére egyre halaszódik.

A hivatalos forgatókönyvnek megfelelően készült **koprodukciós „film”** arról szól, hogy: „A magyar-román államközi viszony még soha nem volt ilyen jó”. Ezzel szemben viszont még az ügyben érdekelt kormányok professzionális arculatfestői és politikai atmoszféra-felelősei sem

tudják feledtetni annak a másik **szomorú dokumentumfilmnek** a képkockáit, amelyek a romániai magyarság tovább tartó jogfosztottságáról, vészes pusztulásáról, identitásának elvesztéséről, nemzeti és vallási asszimilációjáról és kényszerű kivándorlásáról szólnak. Azok a romániai magyar erők, illetve politikusok, akik ezt mégis szóvá merik tenni, és a kedvező külszín mögötti valóság tényeit, megoldatlan problémáit felmutatni bátorzkodnak – azon nyomban „ünnepontóknak”, a román-magyar történelmi megbékélés ellenségeinek, vagy éppenséggel „szélsőséges nacionalistáknak” minősülnek.

A romániai magyarság megoldatlan kérdéseit és jogos követeléseit háttérbe szorító **államközi kikapcsolódás** nyugati rendelésre és tesztelésre, a két érdekelt ország európai integrációja érdekében alakul. Erre nézve igen beszédes a Project on Ethnic Relations (PER) ügyvezető igazgatójának, **Livia Plaks**-nak a figyelmeztetése, aki a gyors változást sürgetők figyelmét nemrég arra hívta fel, hogy amennyiben növekszik a **zajszint**, elmarad a kívülről jövő segítség.

Nos, az igen alacsony kisebbségi „zajszint” alatt – többek között – a következő **megoldásra váró kérdések** húzódnak:

- a kommunista államosításkor elkobzott közösségi és egyházi javak visszaszolgáltatása jogos tulajdonosaiknak;
- az állami erőszakkal megszüntetett felekezeti oktatás igények és lehetőségek szerinti helyreállítása;
- az állami magyar nyelvű felsőoktatás helyreállítása, illetve a jogtalanul felszámolt kolozsvári Bolyai Tudományegyetem jogaiba való visszahelyezése;
- az egyház- és kisebbségellenes megszorításokat kiiktató új tanügyi törvény elfogadása;
- Székelyföld és más magyar többségű, vagy magyarok lakta vidékek etnikai összetétele mesterséges úton való megváltoztatásának a leállítása;

- a székelyudvarhelyi-cserehádi helyzet törvényes megoldása;
- a kisebbségi felekezeteket sújtó vallási diszkrimináció megszüntetése;
- a magyarellenességyűlöletkeltő hadjárat kormány általi elítélése és törvény általi büntetése stb.

Igen fájdalmas, hogy saját hazánk, **Románia**, melynek hűségű állampolgárai vagyunk, továbbra sem hajlandó a románokéval azonos jogokat biztosítani a határain belül élő magyaroknak. Hasonlóképpen fájdalmas, hogy **Magyarország**, melyhez nemzeti identitásunk kapcsol – az integráció és a „jósomszédi kapcsolatok” oltárán továbbra is hajlamos feláldozni a romániai magyar nemzeti közösség jogainak és természetesen érdekeinek egy jelentős részét.

Sajnálatos továbbá, hogy a **Horn Gyula** vezette magyar kormány sikertelen szlovákiai kisebbségi politikáját Románia irányában – az erdélyi magyarság rovására – kívánja **kompensálni**; másfelől pedig a súlyos belső politikai válsággal küszködő Románia továbbra is valós fedezet nélküli **külpolitikai sikerek** elérésére igyekszik felhasználni a kormánykoalícióba bevont – és ezáltal semlegesített – Romániai Magyar Demokrata Szövetséget.

A Göncz Árpád és Emil Constantinescu által hangoztatott és mindnyájunk által óhajtott történelmi megbékélés, kölcsönös bizalom és jó együttműködés csak abban az esetben válhat valósággá, hogy ha ennek útjából elhárul a legfőbb akadály: a romániai magyarság jogfosztása. A két nép jó viszonyának igazi ellenfele nemcsak a **múlt** – ahogyan a két államelnök legutóbbi találkozásakor fogalmazott –, hanem legalább annyira az a múltban gyökerező **jelen**, melyben a romániai magyar nemzeti közösség, saját szülőföldjén és közös hazájukban, még mindig nem érezheti magát egyenrangúnak a többségi román nemzettel.

TÖKÉS LÁSZLÓ

az RMDSZ tiszteletbeli elnöke

Tőke

Gazdasági és pénzügyi hetilap

A különálló Erdélyt az állampolgárok 7%-a óhajtaná Csak 2,5 millió román akarja az egyesülést a Moldovai Köztársasággal

A Capital című folyóirat által javasolt és a MIA Marketing által megvalósított közvéleménykutatásból kiderül a tény, hogy a 18 év feletti állampolgárok kb. 1,2 millió azt hiszi, hogy jobban élne, ha Erdély autonóm terület lenne, vagy Magyarországhoz tartozna.

Az a százalék, amelyik azt kívánná, hogy Erdély ne tartozzon Romániához, hozzávetőlegesen megegyezik a Romániában élő magyar nemzetiségű román állampolgárok arányával, ami sok feltételezésre adna alkalmat ami a magyar népes-

ség igazi vágyait illeti. Azonban ezek csak hipotézisek maradnak, mivel a közvéleménykutatás nem jelöli azoknak a nemzetiségét, akik a kérdőív-re válaszoltak.

A legtöbben azok közül, akik azt szeretnék, hogy Erdély autonóm terület legyen (10,9%), vagy hogy Magyarországhoz tartozzon (2,1%) pontosan ezen a területen laknak. Némiképp meglepő azoknak a magas száma, akiket nem foglalkoztat ez a kérdés (26,9% országos szinten és 39% Erdélyben), vagy aki azt hiszi, hogy akármi történik Erdéllyel (7,9% or-

szágos szinten) attól az ő életük nem változik meg.

Besszarábia problémája sem úgy tűnik, hogy érdekelné nagyon a románokat. Csak a válaszadók 15,2%-a (hozzávetőlegesen 2,5 millió állampolgár) hiszi azt, hogy jobban élne, ha a Moldovai Köztársaság egyesülne Romániával. 22,3% azoknak a száma, akik meg vannak győződve, jobb ha a Moldovai Köztársaság megőrizné jelenlegi állami státusát, 22,8% azt hiszi, hogy ugyanúgy élne, bármi történne is a Moldovai Köztársasággal. Románia állampolgárainak közel 40%-át,

Erdélyben több mint a felét egyszerűen nem érdeklik ezek a dolgok.

Ha elfogadjuk, hogy akik Erdély státusának megváltoztatását akarják, azok elsősorban a magyarok, a közvéleménykutatásból levonható a következtetés, hogy a románokkal való 800 éves együttélés ellenére, a magyarok szinte csorbitatlanul megőrizték a vágyukat, hogy Erdély különálló legyen, vagy egyesüljön Magyarországgal ugyanakkor, amikor kevesebb mint hat évtizeddel azután, hogy elveszítették Besszarábiát, közböbök lettek ez iránt a probléma iránt.

Az ön véleménye szerint úgy gondolja, hogy ön/családja jobban él ha a Moldovai Köztársaság:

	Egyesülne Romániával	Független állam lenne	Ugyanúgy élnének függetlenül mi történik a Moldovai Köztársasággal	Nem foglalkoztatja a dolog
...%	15,2	22,3	22,8	39,7
Bukarest	25,8	23,2	23,2	28,3
Erdély	19,9	13,2	21,1	52,8
Havasalföld	10,4	35,9	19,0	34,7
Moldova	22,7	13,3	32,0	32,0

Az ön véleménye szerint úgy gondolja, hogy ön/családja jobban él majd ha Erdély:

Románia határai között marad	Autonóm terület lenne	Magyarországhoz csatlakozik	Ugyanúgy élnének függetlenül mi történik Erdéllyel	Nem foglalkoztatja a dolog
58,2	5,5	1,5	7,9	26,9
80,8		1,0	4,0	14,2
41,9	10,9	2,1	6,1	39,0
72,9		0,5	10,3	16,3

Un Ardeal separat e dorit de 7% dintre cetățeni
Doar 2,5 milioane de români vor unirea cu Republica Moldova

Săptămânal
Capital
economic și financiar

Supliment Legislativ
Supliment CARIERE

Anul 6, Nr. 2 (264)
2.500 lei
15 ianuarie
1998